

Prof.dr. OMER IBRAHIMAGIĆ

**DRŽAVNO-PRAVNI
RAZVITAK
BOSNE I HERCEGOVINE**

Professor OMER IBRAHIMAGIĆ, Ph.D.

**CONSTITUTIONAL
DEVELOPMENT OF
BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

Izdavač:

Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca

Redakcija:

Ibrahim Čolakhodžić, Mehmedalija Hadžić, Šemsudin Musić, Avdo Sućeska,
Avdo Hebib, Lamiya Hadžiosmanović, Jusuf Žiga, Taib Šahinpašić
Ismet Grbo, Arif Zulić, Dževad Sakić

Za izdavača:

Prof. dr. Atif Purivatra

Urednik:

Arif Zulić

Recenzenti:

Dr. Atif Purivatra

Dr. Esad Zgodić

Prijevod na engleski:

Amira Sadiković

Prijevod predgovora na engleski:

Smail Avdić

Likovno rješenje korica i DTP:

Zlatan Filipović

Željko Filipović

Grafička realizacija:

graf.ing. Muhamed Tukić

Štampa:

Štampa GIK "OKO"

Titaž:

1.500

Sarajevo, septembar 1998.

DRŽAVNO-PRAVNI RAZVITAK BOSNE I HERCEGOVINE

Kratak pregled

PREDGOVOR

Tek predstoji rad na kritičkoj reviziji i demistificiranju mitova i ideoloških mistifikacija predrasudne, odnosno, etnocentrične srpske i hrvatske historografije, kad je u pitanju rekonstrukcija povijesnog bića i historijskog bivstvovanja Bosne i Hercegovine.

U jednoj neobično kondenziranoj formi, koncentracijom na ključne tačke bosanskohercegovačke povijesti, iz perspektive državno-pravnog diskursa, što implicirno a što u eksplicitnim formulacijama, demistificirajući hegemonističke državno-političke i nacionalne koncepcije spram Bosne, u tom nastojećem pregnuću participira i knjiga prof. dr. Omera Ibrahimagića "Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine".

U tom kontekstu, knjiga zastupa temeljnu tezu da postoji kontinuitet u bivstvovanju, poviješću uobličenog, kulturno-običajnog, političkog i državno-pravnog individualiteta Bosne. Naravno, ovaj se individualitet u knjizi, primarno, promatra u njegovoj državno-pravnoj sadržini. No, od posebne je važnosti i to što prof. Ibrahimagić podcrtava da se kontinuitet u povijesnoj individualnosti Bosne temelji i na kontinuitetu njenog teritorijal-nog integriteta.

Pored kritičkog diskursa spram povijesnih falsifikata koje producira tradicionalna predrasudna historijografija, u knjizi se nalaze vrijedni doprinosi razbijanja predrasuda prema novijoj bosanskohercegovačkoj povijesti nastalih na tlu sloma evro-azijatskog i balkanskog socijalizma. Riječ je o autorovom nastojanju, u kojem uspijeva, da osvijetli i kritički vrjednuje i period obnove državnosti Bosne i Hercegovine, i to bez ikakvih starih ili aktuelnih ideoloških klišeja ili predubjeđenja.

Upravo po ovoj bezpredrasudnosti ova knjiga predstavlja značajan doprinos razvoju naše demokratske političke kulture ispunjene respektom povijesnih istina bez pragmatičnih kozmetizacija naše povijesti.

Uočljivom vrlinom ove knjige smatramo i to što se na malom prostoru, jasno, razgovjetno, edukativno pregledno, identificiranjem magistralnih tendencija i markiranjem prijelomnih državno-pravnih i političkih činjenica formira jedna slika kontinuiteta državno-pravnog razvoja Bosne i Hercegovine.

Njeno štampanje na bosanskom i engleskom jeziku doprinijet će da domaća i međunarodna znansvena i politička javnost dobije jedan historiografski i znanstveno meritoran i vjerodostojan izvor za vlastito razumijevanje povijesnog bitka Bosne i Hercegovine.

Dr. Esad Zgodić

U V O D

Od vremena kada se "Zemlja Bosna" prvi put spominje u pisanim historijskim izvorima u djelu "De administrando imperio", bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta sredinom X stoljeća (1), Bosna je do današnjeg vremena prolazila kroz različite državne i političke oblike organiziranja vlasti i tome odgovarajuće pravne sisteme.

Politička organizacija sredsnojvjekovne Bosne počela je s doseljavanjem Avara i Slavena s kraja VI i početka VII stoljeća. Ako se uzme postojanje javne vlasti za prepoznavanje političkog individualiteta neke zemlje, a ne nazivi vladara, da li je ban, kralj ili car, onda se može reći da je u Bosni bila ostvarena politička vlast prije nego kod Srba i Hrvata. Činjenica da nisu poznati izvori o oblicima te vlasti sve do XII st. ne znači da u prethodnim stoljećima u Bosni javne vlasti nije bilo. Zato se može reći da je Bosna (bosanske zemlje) imala svoj samostalni politički razvitak kad i one zemlje koje su zaposjeli kasnije Hrvati i Srbi koje Bosnu okružuju (2).

BANOVINA BOSNA

1. Banovina Bosna. Ugarski dokument o Bosni iz 1137. potvrđuje da je Bosna početkom XII st. samostalna država. Bosna se u tom dokumentu spominje kao "bosnensis ducatus" (3). Prvi poznati državni oblik vlasti u Bosni bio je banovina, koji naziv ima svoje porijeklo još iz vremena vladavine Avara na ovim prostorima (ban i župan su riječi avarskog, a ne slavenskog porijekla).

Ban Borić prvi je po imenu poznati bosanski vladar. O Bosni ili Boriću postoje dva odlomka iz Cinamova djela (Epitome): "Bosna nije potčinjena arhižupanu Srba, nego narod u njoj ima poseban način života i upravljanja" (4).

U vrijeme bana Kulina historijski izvori potvrđuju da postoji "već izgrađen državni aparat u Bosni", da ban ima svoju "dvorsku kancelariju" i "prilično velike prihode", a Bosna doživljava zavidan "kulturni napredak" (5). Izdavanje poznate povelje Dubrovčanima iz 1189. potvrđuje da je Bosna samostalna država koja dubrovačkim trgovcima garantuje slobodu kretanja i trgovanja u njoj. Kulinovo gospodstvo nad Bosnom bilo je jače nego što u sebi sadrži naslov ban. Papinski izvori Kulina nazivaju gospodarem Bosne za vrijeme njegovog prisustva zboru na Bilinom polju 1203. "presente bano Culino domino Bosnae" (6).

U vrijeme banskog oblika vlasti u Bosni, izvor podataka, da je Bosna samostalna a ne vazalna država, jesu papina pisma vladarima susjednih zemalja i povelje koje su izdavali bosanski banovi, najčešće Dubrovčanima, jer je Dubrovnik bio najbolja veza Bosne sa svijetom. Tako ban Ninoslav svojom poveljom (1234) garantuje Dubrovčanima slobodu kretanja, oslobađa ih poreza i daje im zaštitu u slučaju rata s raškim odnosno srpskim vladarom (7).

Pomanjkanje izvora o Bosni u drugoj polovini XII st. ne može biti dokaz da Bosna u to doba nema samostalan politički položaj, već da je tobože, osvojena od Ugarske. Moglo bi se reći obrnuto, budući da Arpadovići nisu Bosnu učinili podložnom svojoj vlasti,

u bogatom diplomatskom materijalu nije se sačuvao trag o Bosni osim u ispraznim titulama (8).

Ova ocjena se odnosi i na zvučne vladarske naslove Bribiraca (braće Šubić), koji nisu značili i ostvarenu vlast nad bosanskim zemljama. Hrvatin, velikaš Donjih Krajeva je jedini priznavao Pavla, bana Hrvatske. Ali je on smatran od ostalih bosanskih velikaša izdajicom, koji nije priznavao vlast bosanskog bana Stjepana I (9). Historijski je utvrđena jedino vlast "hrvatskog gospodina" u dvije župe Donjih krajeva: Banici i Vrbanji, dakle, u oblasti koju je kontrolirao Hrvatin (10). Mladinova titula bosanskog bana je prazan naslov.

Za svoje vladavine Stjepan II je Humsku zemlju sa Krajinom između Neretve i Cetine i Završja stavio pod bosanski suverenitet (11). Poglavarci bosanske crkve su stajali čvrsto uz bosanske vladare, podupirući njihovu politiku. U tu skladnu zajednicu bosanskih vladara i predstavnika bosanske crkve nisu izvana mogli prodrijeti niti Bribirci (Šubići), niti Arpadovići ili Anžuvinci. Tu je bila njihova zajednička snaga koja je branila Bosnu (12). U tom duhovnom dvojstvu bosanskih vladara u XIII i XIV st. leži, po svoj prilici, jedna od tajni njihovog uspjeha. Sudeći prema podacima jedne isprave (13), vladari su kod kuće čvrsto stajali uz crkvu bosansku, ali su prema vani, izvan svoje zemlje, uvijek djelovali i nastupali kao pravovjernici (14). Članovi bosanske crkve nisu ulazili u državno vijeće, a bosanski (katolički) biskupi su bili daleko od Bosne (u Đakovu, u Slavoniji). Bosna je tada bila u usponu svoje najveće moći, kada je porazila i srpskog cara Dušana "silnog" 1350, kada je bio udario na Bosnu (15).

Taj uspon Bosna je nastavila dolaskom Tvrtka I na bansko prijestolje. U tadašnjoj Bosni postoje dva sudska i politička tijela: dvor i vladanje (kraljevstvo ili rusag, orsag, državno vijeće), koji jednako odlučuju o raznim pravnim poslovima (16). Zatim, postoje vrlo zanimljive sankcije, prijetnje onima koji bi porekli svoju zakletvu. U Bosni je bila uobičajena skupnovlada, kakva je bila, na primjer, u vrijeme bana Stjepana II, sa bratom Vladislavom. Na početku Tvrtkove vladavine bilo je četvero skupnovladara: Vladislav (otac), Jelena (majka) i oba sina Tvrtko i Vukac. Ona se

mijenjala. Poslije Vladislavove smrti, na djelu je trojstvo (majke i oba njena sina). To se naročito ogledalo u potpisivanju raznih povelja, darovnica, potvrdnica i sl. (17).

Poslije pobjede nad Ludovikom 1363. Tvrtko oduzima bratu Vukcu bansku čast i sam se proglašava "banom čitave Bosne" (18). Tim činom u Bosni definitivno prestaje u upravljanju državnim poslovima svaki oblik skupnovlade, prelazeći tako iz porodičnog oblika upravljanja državom, kao nekom vrstom privatne baštine, iz privatnopravne sfere u javnopravnu sferu. Upravljanje državom u Bosni postaje javnopravni čin u okviru tadašnjih društvenih, odnosno običajnih pravila vladanja i upravljanja javnim poslovima.

KRALJEVSTVO BOSNA

2. Bosansko kraljevstvo (kraljevina) je slijedeći oblik organizirane državne vlasti u srednjovjekovnoj Bosni. Tvrtko I, jedan od najuspješnijih bosanskih vladara, kruniše se 1377. za kralja Bosne. Uzeo je za sebe ime Stjepan (Stefan), odabravši prvomučenika Stjepana za zaštitnika svoga roda. Od tada će svi bosanski kraljevi ispred svoga imena nositi i ime Stjepan (Stefan). Njegovi pretci su porodičnim vezama bili vezani za dinastiju Nemanjića koja je smrću cara Uroša 1371. izumrla i po baki Jelisaveti Tvrtko je polagao najviše prava na srpsku krunu. On se tada potpisivao kao: "Stefan Tvrtko v hrista Boga kral Srbljem i Bosne i Primorju" (19).

Stjepan Tvrtko je podržavši 1386. ustanak hrvatskih i dalmatinskih velikaša protiv ugarske krune, ubrzo zavladao 1390. Hrvatskom i Dalmacijom i proglasio se kraljem hrvatsko-dalmatinskim od Velebita do Cetine i od Cetine do Kotora. Time je proširio granice bosanske srednjovjekovne države na najširi prostor koji do tada i poslije njega nije uspjelo ni jednom srednjovjekovnom južnoslavenskom vladaru.

Načelo Tvrtkove vladavine je bilo: "da je Bosna tim jača, je slabija Ugarska, i obratno". (20).

Poslije bana Stjepana II i kralja Tvrtka, dva bosanska vladara koja su najduže i najuspješnije vladala Bosnom, Bosna je ulazila u krizu vladanja, nad kojom više nije bilo značajnijeg vladara do njenog pada pod suverenitet Osmanlija 1463. Njegovi nasljednici nisu imali harizmu koja je mogla motivirati bosanske velikaše na jedinstvo zemlje i efikasnost vladanja koju je on imao. To su iskoristili gospodari bosanskih zemalja (Usore, Soli, Donji Kraji, Zapadne strane (Završje), Hum, Podrinje i Primorje) i ne obzirući se na kraljevu vlast, silno se uzdigli. Upravljali su svojim posjedima (oblastima) kao samostalni gospodari, imajući svoj dvor, svoju vlastelu, dijeleći počasti i izdavajući svoje povelje. Vlastela rusaga bosanskog (državnog vijeća) je odlučivala s kraljem o najvažnijim

državnim poslovima, a odlučivala je i o tome ko će iz dinastije Kotromanića doći na kraljevsko prijestolje Bosne (21).

Međusobne borbe među bosanskim velikašima doprinijele su ukupnom slabljenju moći zemlje. Slabljenju moći zemlje doprinijela su i stalna nastojanja njenih susjeda, prije svega Ugarske, da Bosnu potčine pod svoju vlast. To je olakšalo turska osvajanja u Bosni i rascjep među velmožama na one koji su surađivali sa Ugarskom i one koji su surađivali sa Turskom u svojim međusobnim razračunavanjima. Definitivna najava propasti srednjovjekovne Bosne nastala je kada su njena dva posljednja kralja, otac i sin, Stjepan Tomaš i Stjepan Tomašević, otpočeli progone pripadnika bosanske vjere u svome narodu i njihovo prisilno prevođenje na katoličku vjeru. Tada je nastalo ono stanje koje se može svesti na parolu: "Bosnu nije imao ko da brani". Stjepan Tomašević koji je sudbinu Bosne vezao za Ugarsku i rimskog papu koji su ga samo verbalno podržavali, padom Bosne 1463. i sam je platio glavom.

3. Bosanska srednjovjekovna država funkcionirala je prema tadašnjim standardima običajnog prava i državnim protokolima karakterističnim za sve države toga doba. Bosansko pravo nije bilo zakonom kodificirano. Ali je zato bosansko običajno pravo imalo različite pisane oblike. Ono je obavezivalo i vladare i velmože i svaki od njih kada je dolazio na prijestolje, prvo što je uradio jeste da svojom poveljom potvrdi ranija prava koja je garantirao njegov prethodnik. Kategorije kao što su "vjerna služba", "vjera gospodska", "plemenita baština", su bile osnove na kojima se gradio privatnopravni i javnopravni odnos u bosanskoj srednjovjekovnoj državi.

OSMANSKI AJALET BOSNA

4. Osmanska provincija Bosna. Padom bosanske srednjovjekovne države 1463. pod Osmansko carstvo, Bosna je izgubila mogućnost svoga vlastitog državnopravnog razvitka. Ali nikada njen narod Bošnjani, odnosno Bošnjaci, nisu izgubili svijest o historijskom postojanju bosanske srednjovjekovne države više od pola milenija u predislamskom periodu. Ta historijska svijest o svom bosanskom i bošnjačkom identitetu doprinijela je da se u budućnosti, kako u Osmanskom carstvu, tako i u Austro-Ugarskoj Monarhiji, pa i u Kraljevini Jugoslaviji, očuva teritorijalni i politički integritet prostora koji je predstavljao historijsku Bosnu.

Bosna nije odmah cijela pala pod osmanlijsku vlast. Od prvih upada Turaka u Bosnu, do uspostavljanja "Bosanskog krajišta" kao privremenog oblika vojno-teritorijalne organizacije osmanske vlasti u Bosni proteklo je više od 50 godina (1451) (22). A od vremena pada Bosne 1463., kada je bio uspostavljen i bosanski sandžak kao prvi stalni oblik vojno-administrativne i političke organizacije osmanske vlasti u Bosni, pa do uspostavljanja bosanskog beglerbegluka ili ajaleta 1580. kao zasebne provincije Osmanskog carstva, proteklo je još oko 117 godina. Do tada bosanski, hercegovački i kliški sandžaci koji su bili uspostavljeni bili su u sastavu beglerbegluka Rumelija, kako se nazivao evropski dio Osmanskog carstva, dok je Zvornički sandžak od 1541. bio u sastavu beglerbegluka Budim.

U međuvremenu Osmanlijama nije uspjelo da za duže vrijeme uspostave renegatsko "bosansko kraljevstvo", koje bi bilo okrenuto neprijateljski prema dvjema ugarskim banovinama u Bosni (jajačkoj i srebreničkoj). Kada je namješteni "bosanski kralj" pokušao da se legitimira i kod Ugara, Osmanlije su tom minijaturnom bosanskom kraljevstvu učinile kraj (1476) (23).

5. Bosanski beglerbegluk ili ajalet osnovan je 1580. godine. Nastao je kao potreba za dalju ekspanziju i odbranu od Austrije i Venecije. Drugi razlog je potreba za većom eksploatacijom

podanika, koja se mogla ostvariti s razvijenijim i pojačanim birokratskim aparatom. Bosanski beglerbegluk je osnovan izdvajanjem bosanskog, hercegovačkog, kliškog, pakračkog i krčkog sandžaka iz rumelijskog, te zborničkog i požeškog sandžaka iz budinskog beglerbegluka. Srednišnji sandžak ovog ajaleta postao je raniji bosanski sandžak. Kako je bosanski ajalet obuhvatao mnogo šire područje od područja nekadašnjeg kraljevstva, tako je i pojam Bosne postao mnogo širi u tom vremenu.

Prvim beglerbegom bosanskog ajaleta bio je imenovan dotadanji sandžakbeg bosanskog sandžaka (1574-1580) Ferhad-beg Sokolović, koji je time automatski dobio rang paše sa sjedištem u Banja Luci.

Nakon Karlovačkog mira 1699. teritorija bosanskog ajaleta se svela skoro na granice iz XV st. Tako se bosanski ajalet do potkraj XVIII st. sastojao od četiri sandžaka: bosanski, hercegovački, zbornički i kliški. Ne želeći da im Mlečani budu susjedi, Dubrovčani su tada dobrovoljno ustupili Osmanlijama (Bosni) Klek ili Neum na sjeveru i Sutorinu na jugu. Tako je Bosna dobila dva izlaza na more.

Novopazarska oblast, koja je bila neke vrste corpus separatum u bosanskom sandžaku od početka osmanlijske vlasti u Bosni, izdvojena je poslije 1790. iz bosanskog sandžaka i pretvorena u poseban novopazarski sandžak. (24).

6. Osmanlije prilikom sprovođenja svoje upravne organizacije u Bosni nisu bez naročitih razloga kako vojno-političkih, tako strateških i ekonomskih, vršili bitne izmjene upravne podjele koju su zatekli u zaposjednutim oblastima. Gdje god je to bilo moguće zadržavali su ranije stanje. To je grubo poređenje, jer su se konkretne granice ovih sandžaka vremenom mijenjale, zavisno od vojno-administrativnih i političkih promjena diktiranih srećom na bojištu i mirovnim ugovorima. Kasnijim uključivanjem Bihaća (1592) i njegovog sandžaka postepeno su se oblikovale granice Bosne koje će biti potvrđene Karlovačkim mirom (1699) i skoro se u cijelosti tadašnja upravna podjela zadržati do 50-tih godina XX-tog stoljeća.

Tako je bosanski beglerbegluk (1580), nakon Karlovačkog mira bio sveden na prostor bosanskog kraljevstva iz XV st. Bosanski beglerbegluk doprinio je kasnije očuvanju cjelovitosti historijskog političkog prostora Bosne. Značaj osnivanja bosanskog beglerbegluka je upravo u tome, što je on u sebi ujedinio sve sandžake na bosanskom historijskom prostoru (bosanski, hercegovački, zbornički i kliški sandžak) koji su ranije pripadali rumelijskom i budimskom beglerbegluku. Time je bila spriječena teritorijalna i politička dezintegracija ranijeg državnog prostora srednjovjekovne Bosne.

Najniže upravne jedinice u osmanskoj administraciji bile su nahije, koje su u Bosni nastale najčešće pretvaranjem starih srednjovjekovnih župa ili vlasti, gdje god su te župe odnosno vlasti postojale. Od ovih nahija treba razlikovati tzv. vlaške (stočarske) nahije sa unutrašnjom samoupravom, s mnogim povlasticama i posebnom vojnom organizacijom, koje su bile direktno podređene sultanu, beglerbegu ili sandžakbegu s vojvodama na čelu i građanskim knezovima kao starješinama.

Bosanska srednjovjekovna država nije poznavala sudske i upravne jedinice između župe i oblasnih velikaša. U osmanskoj Bosni između sandžaka i nahija postojali su kadiluci (kaze) kao redovna upravna jedinica, koja je bila najčešće i sudska. To je bio teritorij na koji se protezala stvarna i teritorijalna nadležnost jednog kadije. Kadije su pored sudske imale široke i upravne nadležnosti, čime je kadiluk predstavljao i stvarnu redovnu upravnu jedinicu u svim oblastima u kojima je bilo muslimana. Tamo gdje su muslimani bili rjeđe naseljeni kadiluk se mogao poklapati i sa teritorijom čitavog sandžaka. Kadiluci (kaze) su bile anticipacija kasnijih mudirluka odnosno muselimluka, a kasnije srezova i kotareva.

7. Početkom XIX st. bosanski ajalet je izgubio neke teritorije na desnoj strani Drine. Bosanski sandžak se proširio 1817. ukidanjem novopazarskog sandžaka, a 1826. ukidanjem kliškog sandžaka i 1832. ukidanjem zborničkog sandžaka. Tako su u bosanskom ajaletu ostali samo bosanski i hercegovački sandžak. Kako su namjesnici bosanskog ajaleta uživali hercegovački sandžak kao lenski prihod (arpaluk), to je praktično već tada postojala skoro

jedinstvena vojno-administrativna i politička jedinica - bosanski ajalet.

Poslije ugušivanja autonomnog pokreta Bošnjaka pod vođstvom Husein Kapetana Gradašćevića (1832), ukinute su kapetanije i provedena upravna podjela na muselimluke (kotareve), koji su se uglavnom podudarali sa ranijim kadilucima (1835).

Da bi što više razbili snage otpora centralnoj vlasti i zadovoljili svoje privrženičke u Hercegovini (Ali-pašu Rizvanbegovića) Osmanlije su iz bosanskog ajaleta izdvojili (1833) hercegovački sandžak i pretvorili ga u poseban mutesafirluk koji mu je povjeren na upravu (25).

U vrijeme namjesništva (vezirovanja) Omer-paše Latasa (1850-1852) definitivno je skršena politička moć bošnjačkog plemstva u Bosni. Izvršena je temeljna reorganizacija političke uprave u Bosni. Bosna je tada bila podijeljena na kajmakamluke. U Bosni: sarajevski, travnički, banjalučki, bihaćki, zvornički i novopazarski. U Hercegovini: mostarski, trebinjski i pljevaljski. Ovakvo uređenje je ostalo do 1865.

8. Uredba o uređenju bosanskog vilajeta (Bosna vilayet nizamnamesi) publikovana je 7. novembra 1864., a u Bosni je provedena 1865. i 1866. Članom 2. ove Uredbe od bosanskog ajaleta i hercegovačkog mutesafirluka osnovan je jedan bosanski vilajet kao jedinstvena pokrajina na čijem se čelu nalazio valija ili valipaša (guverner) koga je imenovala centralna vlast. Njegova ovlašćenja su bila taksativno navedena u Uredbi, i time bila ograničena u odnosu na raniji period. Ustanovljeno je i Vilajetsko vijeće koje se sastajalo jednom godišnje.

Sudstvo nije bilo više isključivo u rukama kadije, jer su pored šerijatskih uvedeni i građanski sudovi. Ovom uredbom kajmakamluci su pretvoreni u sandžake (live), a trebinjski i mostarski kajmakamluk sjedinjeni su u jedan hercegovački sandžak. Tako je bosanski vilajet imao sedam sandžaka: sarajevski, zvornički (Tuzla), travnički, banjalučki, bihaćki, hercegovački i novopazarski (Sjenica). Sandžacima su upravljali kajmakami, izuzev sarajevskog kojim je upravljao sam valija. Ova organizacija bosanskog vilajeta uz neznatne promjene ostala je na snazi do 1878., s tim što je

novopazarski sandžak 2. februara 1877. definitivno izdvojen iz bosanskog vilajeta i priključen kosovskom vilajetu. U vrijeme hercegovačkog ustanka 1875. gatački kadiluk je privremeno pretvoren u istoimeni sandžak, da bi od 1878. bosanski vilajet se sastojao od šest okružja: sarajevskog, travničkog, bihaćkog, banjalučkog, tuzlanskog i mostarskog (26).

9. Osnovni izvori pravnog sistema Osmanskog carstva bili su šerijatski zakon i državni (sultanski) zakon koji se zvao kanun. U Bosni i Hercegovini važila je tzv. hanefijska pravna škola, po imenu Ebu Hanifi. Šerijatsko pravo je široko primjenjivano samo u odnosima između muslimana. Za slučajeve gdje se nisu mogla naći pravna rješenja u Kur'anu i hadisima, široko su primjenjivane fetve. Fetve su izdavale muftije koji su bili u kadilucima, a postojao je i jedan veliki muftija za čitavo carstvo (šejhulislam). Izvjesni elementi šerijatskog prava očuvali su se u Bosni i Hercegovini sve do 1945., naročito u porodičnim i nasljednim pravima muslimana. Pored šerijatskog prava, primjenjivano je u Bosni i vjersko pravo pojedinih vjerskih zajednica (milet) tzv. miletsko pravo, a ponegdje i običajno pravo.

Pored šerijatskog, jedan od najvažnijih pravnih izvora, bilo je državno ili sultansko pravo, odnosno kanuni, ili kanunsko pravo. Državno pravo se objavljivalo i u posebnim naredbama (fermanima), a kasnije i u svečanim poveljama (hatišerif). Državnim pravom bili su regulirani odnosi koji nisu bili obuhvaćeni šerijatskim pravom ili su samo djelimično bili obuhvaćeni, kao npr. organizacija vlasti, odnosi u timarskom sistemu, poresko pravo i sl. Zbornici zakona su se zvali kanuni ili kanun - name. Poznate su bile kanun - name Mehmeda II i Sulejmana Velikog (Zakonodavca).

Pored općih izdavanje su i posebne kanun - name za pojedine sandžake, najčešće kao sastavni dijelovi deftera. Sačuvane su bosanske kanun - name, bosanskog, zvorničkog, hercegovačkog i kliškog sandžaka. Ali su one često bile mrtvo slovo na papiru. Zato je Tanzimatskim reformama 1839. to pravo ukinuto i sultani su počeli odnose da uređuju posebnim zakonima, kao što su bili Ramazanski zakon, Muharemski zakon, Krivični zakonik itd.

U drugoj polovini XIX st. pojavio se neslužbeni zbornik cjelokupnog imovinskog prava u Osmanskom carstvu pod nazivom Medžela, koji nije bio formalno zakon, ali je uživala autoritet u primjeni. Medžela je bila predviđena za svo stanovništvo bez obzira na vjersku i stalešku pripadnost (27).

AUSTROUGARSKI CORPUS SEPARATUM

10. Austrougarski corpus separatum. Austrougarska vlast u BiH s državnopravnog stanovišta razlikuje se na dva nivoa: prvi je od 1878. do aneksije 1908. (oko 30 godina), kada je njena vlast u BiH privremena, pod mandatom međunarodne zajednice, kada još turski sultan ima formalni suverenitet nad Bosnom i drugi nivo, od 1908. do 1918., kada je Bosna aneksijom postala kolonija Austro-Ugarske, koja nad njom ima puni državni suverenitet, s jedne strane, i oblike političke organizacije vlasti u kojim aktivno učestvuje i domaće stanovništvo, pod čvrstom kontrolom i ovlašćenjima centralne vlasti u Beču.

Značajni elementi vojne uprave i ograničena građanska prava bili su prisutni za cijelo vrijeme austrougarske vladavine. Bosna i Hercegovina nije bila sastavni dio austrougarske državne strukture.

Osnovni međunarodnopravni akti koji su određivali položaj Bosne i Hercegovine poslije 1878. su član XXV Berlinskog ugovora i Carigradska konvencija (1879).

Sporazum o pokrajinama Bosni i Hercegovini u Berlinskom ugovoru (član XXV) je glasio:

"AUSTRO-UGARSKA ĆE ZAPOSJESTI POKRAJINE BOSNU I HERCEGOVINU I UPRAVLJAT ĆE NJIMA. KAKO AUSTROUGARSKA VLADA NE ŽELI DA PRIMA NA SEBE UPRAVU NOVOPAZARSKOG SANDŽAKA, KOJI SE PROSTIRE IZMEĐU SRBIJE I CRNE GORE U PRAVCU NA JUGO-ISTOK, DO IZA MITROVICE (Kosovske), TO ĆE U NJEMU I DALJE OSTATI TURSKA UPRAVA. PA IPAK, DA BI SE S JEDNE STRANE OSIGURALO NOVO POLITIČKO STANJE, A S DRUGE STRANE SLOBODA I SIGURNOST SAOBRAĆAJNIH PUTEVA, AUSTROUGARSKA ZADRŽAVA ZA SEBE PRAVO, DA NA CIJELOM OVOM PROSTORU STAROG BOSANSKOG VILAJETA DRŽI SVOJE GARNIZONE I DA U

SVOJOJ VLASTI IMA NJEGOVE VOJNIČKE I TRGOVAČKE PUTEVE".

"AUSTRIJSKA I TURSKA VLADA ZADRŽAVAJU DA SE SPORAZUMIJU O POJEDINOSTIMA O OVOJ STVARI".

Punomoćnik Turske, pošto je za to dobio naročito ovlašćenje od svoje vlade, dao je također pristanak naknadno u početku sjednice od 4. jula ovim riječima:

"Otomanska carska vlada je uzela u vrlo ozbiljno razmatranje mišljenje, koje je kongres izrekao u pogledu sredstava za umirenje Bosne i Hercegovine; ona u njega ima potpuno povjerenje, međutim sebi zadržava pravo, da se u tom pogledu prethodno i neposredno sporazumije sa bečkim kabinetom".

Na to se grof Andraši izjasnio da je zadovoljan ovom izjavom, a predsjednik sesije je na to objavio, da je time dat Austro-Ugarskoj mandat u ime svih sila, koje su zastupljene na kongresu.

Na sam dan potpisivanja ugovora 13. jula 1878., osmanski delegati su poslije upornog insistiranja, uspjeli da od austrougarskih predstavnika dobiju pismenu izjavu da "suverena prava Nj. C. Vel. Sultana na pokrajine Bosnu i Hercegovinu neće pretrpjeti nikakve povrede faktom zaposjedanja... i da će se zaposjedanje smatrati kao privremeno" (28).

11. Već 5. juna 1878., dakle prije početka Berlinskog kongresa 13. juna, u Sarajevu je formiran Narodni odbor koji je javno djelovao i pripremao otpor austrougarskim jedinicama. Narodni odbor je tek 7. jula iznudio ostavku Veli paše, vojnog komandanta Bosne. Narodni odbor je veoma sporo djelovao, sa nedovoljnom odlučnošću prema Osmanlijama i bez prave podrške Bošnjaka drugih konfesija.

Narodni odbor je 27. jula 1878. zbacio osmanlijsku vlast u Sarajevu i formirao svoju Narodnu vladu, u kojoj su vojni poslovi povjereni Smail-begu Selmanoviću - Taslidžaku i Muhamedu Hadžijamakoviću, policija Abidagi Gaćaninu i Ahmedu Naki, a uprava telegrafa Šerifu Zildžiću.

Početkom avgusta, komandant Bosne Smail Haki Selmanović izdao je Objavu u kojoj poziva sve njene žitelje: "Islame, Hristijane

i Latine" da se "složno odupru neprijateljima". U objavi se pominje samo Bosna, njeno stanovništvo i prošlost, dok o Turskoj i sultanu nema ni riječi. Time se, očigledno, željelo istaći da je Bosna samostalna i da se sama brani. Kao što je poznato ovaj otpor je skršen. Prvi organ nove austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini bio je vojni sud, koga je glavnokomandujući Filipović uspostavio još u Doboju 4. avgusta 1878.

Andrassy, ministar vanjskih poslova je govorio: "Novopazarski Sandžak je za Bosnu isto što i posjedovanje Bosfora za Crno More". Naknadni pregovori između Austro-Ugarske i Turske uspješno su okončani 21. aprila 1879. godine, kada je zaključen i potpisan sporazum u Carigradu.

12. Pravni položaj BiH nakon zaposjedanja i u odnosu na dotadašnje međunarodnopravne norme, predstavljao je jednu pravnu anomaliju. Sultan je legitimni suveren Bosne i Hercegovine, ali se stvarna vlast i uprava nalaze u rukama Austro-Ugarske. Položaj Bosne i Hercegovine je bio neodređen prema dotadašnjim standardima. Sultan jest teoretski nosilac suvereniteta, ali bez značaja i djelovanja, prosti privid prava. S druge strane, BiH nije nerazdvojni dio Austro-Ugarske, već joj je samo priključena (zaposjednuta) voljom evropskih sila i saglasnošću Turske. Ona, dakle, nije bila okupirana jednostranim aktom.

Austro-Ugarska uprava u Bosni i Hercegovini bila je ograničena sa tri činioca koja su proizašla iz Berlinskog ugovora: (1) ciljevima evropskog mandata, da uvede red i mir, (2) neprekidnošću suvereniteta Porte nad Bosnom, što je obavezivalo austro-ugarsku upravu u Bosni da lokalne propise sankcionira sultan i (3) odredbama osnovnih međunarodnih ugovora, iz čega proizlazi da je riječ o privremenoj upravi. Međutim, pošto su stvarne namjere Austro-Ugarske bile trajno zaposjedanje BiH radi strateškog osiguranja Dalmacije i Istre s težnjom njenog trajnog prisajedinjenja, to se nije u praksi ni moglo uskladiti sultanova prava suvereniteta nad Bosnom i Hercegovinom sa istorijskom stvarnošću. To su podržavale evropske sile, koje ni u jednom slučaju nisu protestirale protiv raznih mjera Austro-Ugarske kojima se vrijeđao

suverenitet sultana. Austro-Ugarska je u BiH imala "samo pravo vršenja unutrašnjeg suvereniteta" (29).

Članom IV Carigradske konvencije predviđeno je zaključivanje posebnog sporazuma o spoljnom suverenitetu, odnosno zastupanju Bosanaca u inostranstvu, ali takav sporazum nikada nije sklopljen.

Stanovnike Bosne i Hercegovine teško možemo ubrojati u punopravne državljane jedne ili druge zemlje. Naime, stanovnici BiH nisu uživali niz građanskih i političkih prava, koja su imali građani Austro-Ugarske, a i Osmanske carevine. Bošnjaci sve tri konfesije su "uživali" vojnu obavezu, ali su između Bosne i Monarhije postojale mnoge demarkacione linije. Njihov neodređen položaj možda najbolje izražava formula "zemaljskog pripadništva", mada je ona ostala nedefinirana.

13. Sa počecima osmanskog slabljenja i povlačenja iz srednje Evrope, Habsburška Monarhija je samim tim u svojim temeljima postala, takođe, ugrožena, jer više nije postojala svrha okupljanja različitih zemalja u njoj zbog Osmanske prijetnje.

Sa ustavne tačke gledišta najlakše je bilo ostaviti u Bosni vojnu upravu pošto je vojska bila zajednička ustanova. Vojna uprava je, međutim, odbačena prije svega iz finansijskih razloga, ali i iz jednog političkog razloga: dvorski krugovi su zaposjedanje Bosne od početka shvatili kao inkorporaciju Bosne u Monarhiju. Pokazalo se da je vojna uprava, koja se u prvoj fazi nije mogla izbjeći, daleko skuplja od građanske uprave (30).

Otuda se u diskusijama vođenim u Beču nakon okupacije iskristaliziralo mišljenje da Bosnu i Hercegovinu treba tretirati kao jedan sui generis organizam, u čijoj će upravi neposredno učestvovati predstavnici tri različita ministarstva (vojske, spoljnih poslova i finansija) i obiju vlada Monarhije, kao i da se u principu bosanska uprava finansira iz prihoda koji se ostvare u Bosni i Hercegovini. (31).

Parlamenti Austrije i Ugarske izglasali su Zakon o upravljanju Bosnom i Hercegovinom, 22. februara 1880. Ovaj Zakon je potvrdio da Zajedničkoj vladi pripada nadzor nad privremenom upravom u Bosni i Hercegovini i sudjelovanje u utvrđivanju pravaca i načela te uprave koja svoje troškove treba da pokrije vlastitim prihodima.

Vanredne izdatke odobravat će parlamenti oba dijela Monarhije. Ova zakonodavna tijela su nadležna i za donošenje propisa o carinama, indirektnim porezima i novcu, a bez njihove jednoglasne saglasnosti ne može se promijeniti odnos u kome se prema Monarhiji nalazi Bosna i Hercegovina.

Car je, odmah poslije donošenja Zakona, 26. februara 1880. na prijedlog Zajedničke vlade, odlučio da vrhovnu civilnu upravu u BiH povjeri Zajedničkom ministarstvu finansija. Odluke ovog ministarstva neposredno je provodila činovnička Zemaljska vlada u Sarajevu, osnovana naredbom od 29. oktobra 1880. Pored cara i Zajedničke vlade (Ministarstva finansija) zakonska ovlašćenja dobili su i parlamenti i vlada Austrije i Ugarske, da učestvuju u upravi Bosne i Hercegovine. Bosna se može označiti kao općedržavno područje Monarhije, kojim je ona upravljala po mandatu Evrope i uz saglasnost sultana koji je nad BiH zadržao svoj formalni suverenitet.

Bosna do 1908. nije bila austro-ugarska kolonija, jer ona nad njom nije imala pravno neograničenu vlast, ali je Monarhija u Bosni vodila kolonijalnu ekonomsku politiku. A nakon aneksije 1908. Bosna je i formalno postala austrougarska kolonija, jer su prestala ona ograničenja iz evropskog mandata, a sultan je svoj formalni suverenitet prodao Austro-Ugarskoj za dva i po miliona funti sterlinga i tako produžio legitimitet austrougarske uprave u Bosni. (32).

Ni poslije aneksije BiH 1908. (izvršene poslije mladoturske revolucije u Turskoj) nije bilo riješeno pitanje uključivanja BiH u državne strukture u odnosu na druge sastavne dijelove Monarhije.

14. Prelaz sa osmanskog na novi austrougarski pravni sistem nije izvršen naglo, nego vrlo oprezno i postepeno. Može se reći da je u oblasti pravnog sistema u velikoj mjeri održan kontinuitet između stare osmanske i nove austrougarske vlasti. Austrougarska je zadržala mnoge pravne ustanove iz dotadašnjeg osmanskog pisanog i bosanskog običajnog prava, posebno u građanskom pravu. Uporedo s tim austrougarska uprava počela je od prvog dana donositi svoje mnogobrojne propise (33). Od 1910. kada je car sankcionirao bosanski Ustav, kao nova grupa izvora prava javljaju se zakoni koje

je u okviru svoje nadležnosti predlagao novouspostavljeni Bosanski sabor.

U toku cijele austrougarske uprave, u Bosni i Hercegovini su važili različiti propisi iz islamskog i osmanskog prava. Propisi šerijata su regulirali porodične, nasljednopravne, vakufske i vjerske odnose muslimana. Pored šerijata su praktično važili i mnogi kanuni (zakoni), naročito oni koji su regulirali zemljišne odnose i koji su dugom primjenom postali element bosanskog običajnog prava.

Austrougarski pravni sistem u Bosni i Hercegovini ostao je nedograđen, pa je kao i cjelukupna austrougarska uprava imao provizorni karakter, i do kraja ostao nejedinstven i potčinjen, a često i u raskoraku sa društvenim odnosima na koje se morao primjenjivati.

BOSNA U DRŽAVI SHS

15. Bosna i Hercegovina u državi SHS. Politički život u Bosni i Hercegovini je potpuno zamro poslije atentata na austrijskog prestolonasljednika Franju Ferdinanda 28. juna 1914. Tada je onemogućen i dalji rad Bosanskog sabora.

Vojnički slom Centralnih sila uslovio je konkretne akcije političkih grupa i stranaka, koje su već 24. septembra 1918. u Zagrebu objavile memorandum u kome su izjavile da ne priznaju carsku i kraljevu vladu Austro-Ugarske i oduzimaju joj pravo da ih zastupa prilikom zaključenja mira. Odmah iza toga 6. oktobra u Zagrebu je osnovano Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Odcjepljenje južnoslavenskih zemalja od Austro-Ugarske i njihovo osamostaljenje izvršeno je 29. oktobra 1918.

Prvog novembra 1918. zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine predao je vlast u ruke Narodnog vijeća. Odmah zatim je Narodno vijeće BiH, na prijedlog Glavnog odbora, izabralo narodnu bosansku vladu u koju su ušli predstavnici Srba, Hrvata i Bošnjaka.

Osnivanjem Narodnog vijeća Slovenaca, Srba i Hrvata, te formiranjem narodne vlade Bosne i Hercegovine, Slovenije i Dalmacije s vladom Hrvatske, došlo je do konstituiranja nove Države Slovenaca, Hrvata i Srba na području južnoslavenskih zemalja koje su bile pod Austro-Ugarskom vlašću. Pri tome je došao do izražaja federativni princip kao osnovica uređenja nove držav. Centralnu vlast preuzelo je predsjedništvo vijeća, a pokrajinske vlade, među kojima i vlada Bosne i Hercegovine, imale su u nadležnosti poslove pokrajinskog značaja.

BOSNA U KRALJEVINI SHS

16. Bosna i Hercegovina u Kraljevini SHS. Pod uticajem unutrašnjih i vanjskih faktora, Narodno vijeće SHS, 29. oktobra 1918. objavilo je da Država SHS nije osnovana s ciljem da se duže održi, već da se ujedini s ostalim južnoslovenskim zemljama. Postojala su dva stanovišta o ujedinjenju: centralističko i federalističko. Centralisti su bili u većini i 24. novembra 1918. donešen je zaključak da se pristupi ujedinjenju Države SHS sa Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu SHS. Delegacija Narodnog vijeća SHS je 1. decembra 1918. u Beogradu, pred regentom Aleksandrom Karađorđevićem pročitala svoju "Adresu", po kojoj bi vladarsku vlast imao kralj Petar, odnosno u njegovoj zamjeni regent Aleksandar, s parlamentarnom vladom. Aleksandar je uzvratio svojom "Adresom" kojom je proglasio ujedinjenje u "jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca". Tom prilikom ni u jednoj "adresi" nisu bile sadržane "upute" date delegaciji Narodnog vijeća SHS, a posebno da "konačnu organizaciju nove države može odrediti samo sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca s većinom od dvije trećine glasova". Time je već na početku nastala klica budućeg nezadovoljstva nesrpskih naroda sa Jugoslavijom i uzrokom njenog prvog raspada 1941., jer nije ostvarena ravnopravnost za sve južnoslovenske narode (34).

Bosna i Hercegovina je privremeno zadržala neke oblike državnosti. Narodno vijeće BiH prestalo je funkcionirati 31.12.1918., a Narodna vlada BiH, mjesec dana kasnije. Umjesto nje obrazovana je Zemaljska vlada za BiH odgovorna centralnoj vladi u Beogradu sa suženim djelokrugom svojih ovlaštenja. Umjesto ranijih deset, imala je samo četiri povjereništva: za unutrašnje poslove, pravosuđe, poljoprivredu, prosvjetu i vjerske poslove. Ovaj sastav vlade ostao je sve do 28. juna 1921. kada je donešen tzv. Vidovdanski ustav, koji je pošao od stanovišta nacionalnog unitarizma i državnog centralizma: "jedan narod, jedna

država". Jugoslovenska muslimanska organizacija uspjela je da se u Ustav ugradi član 135. kojim će se u slučaju regionalne podjele zemlje sačuvati teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine u njenim historijskim granicama.

BOSNA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

17. Bosna i Hercegovina u Kraljevini Jugoslaviji. Kralj Aleksandar je 6. januara 1929. objavio Proklamaciju kojom je ukinuo Vidovdanski ustav (1921), raspustio Narodnu skupštinu, proglasio sebe jedinim nosiocem suvereniteta i vrhovne vlasti u državi i kao program svoje apsolutističke vlasti proglasio "čuvanje državnog i narodnog jedinstva". Raspustio je političke stranke i obrazovao vojnu vladu. Iste godine, 3. oktobra, donesen je Zakon o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja, kojim je određeno da je službeni naziv države: Kraljevina Jugoslavija. Po tom zakonu opća uprava se vrši po banovinama, srezovima i općinama. Država je podijeljena na devet banovina, koje su dobile ime po rijekama. Ovom podjelom razbijen je historijski teritorijalni okvir Bosne i Hercegovine na četiri banovine, s tim da je samo Vrbaska banovina (Banjaluka) izuzev Dvora na Uni u cjelini bila na bosanskohercegovačkom teritoriju. Ostali dijelovi Bosne i Hercegovine podijeljeni su na Drinsku (Sarajevo), Zetsku (Cetinje) i Primorsku (Split) banovinu, koje su duboko zadirale u teritorije susjednih zemalja. Toliko duboko koliko je trebalo da Bošnjaci ni u jednoj ne budu većinski narod.

Tako je Bosna i Hercegovina prvi put u svojoj hiljadugodišnjoj historiji bila teritorijalno podijeljena na administrativno-upravne jedinice kojim se razbijao njen historijski teritorij. Tako je pored ukidanja svakog vida pokrajinske vlasti, BiH bila i teritorijalno razbijena (35).

Do sporazuma Cvjetković-Maček, došlo je 26. avgusta 1939. Tada je objavljena Uredba o Banovini Hrvatskoj, kojom su Savska i Primorska banovina i 13 srezova u BiH (Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik, Fojnica, Bugojno, Stolac, Mostar, Ljubuški, Livno, Konjic, Duvno i Prozor) spojeni u jednu banovinu.

18. Bosna i Hercegovina, s obzirom na svoj položaj u Jugoslaviji između dva svjetska rata nije imala svoj samostalni pravni sistem. U njoj je primjenjivan pravni sistem Jugoslavije. Pravni sistem

Jugoslavije počeo je da se razvija formalnopravno donošenjem Ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 28. juna 1921. Period od 1918. do 1921. protekao je u autonomnom uređivanju pravnih odnosa zemalja koje su ušle u sastav nove države, uz snažnu kontrolu centralne vlade i njenu uredbodavnu aktivnost.

Poslije ukidanja Vidovdanskog ustava 1929. godine i kraljevog oktroiranja novog ustava iz 1931. godine, u uslovima apsolutne vlasti, u BiH je nastao jedan improviziran ustavnopravni poredak bez legitimiteta. Pokušaji njegovog legitimiranja na izborima 1935. i 1938. godine, u uslovima primjene represivnih metoda i progona opozicije samo je učvršćivano jedno nelegitimno stanje koje je takvo ostalo do rata i razbijanja Jugoslavije od strane Njemačke, Italije i njihovih satelita iz okruženja 1941. godine i nastanka kvislinških tvorevina Pavelićeve Hrvatske i Nedićeve Srbije.

FEDERALNA BOSNA I HERCEGOVINA

19. Obnova državnosti u obliku Federalne Bosne i Hercegovine. Kada je u septembru 1943. poslije kapitulacije Italije, već bila izvjesna pobjeda savezničkih snaga, počele su pripreme za konstituiranje centralne vlasti u Bosni i Hercegovini. To se uskoro i desilo u Mrkonjić Gradu (Varcar Vakufu) 25. novembra 1943. na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine). Ovaj se datum uzima kao dan obnove bosanske državnosti i uspostavljanja moderne bosanske države na demokratskim principima i poštivanju ljudskih i građanskih prava (36).

Vojna podloga za obnovu državnosti Bosne i Hercegovine bila je ta što je krajem 1943. godine od ukupno 27 divizija tadašnje Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, Bosna i Hercegovina davala 11 divizija i više samostalnih odreda van sastava divizija (37). Politička podloga za obnavljanje državnosti Bosne i Hercegovine bilo je masovno opredjeljenje sva tri bosanska naroda za političku autonomiju BiH u demokratskoj i federativnoj Jugoslaviji (DFJ), kao zasebna federalna jedinica. Historijska podloga za obnovu državnosti Bosne i Hercegovine bila je bosanska srednjovjekovna država i postojanje jedinstvenog bosanskog naroda (Bošnjana, Bošnjaka, Bosanaca) koji su i pored polumilenijumskog potpadanja pod tuđinsku vlast sačuvali svijest o svom posebnom političkom i kulturnom identitetu i svojoj državnosti i Bosni kao svojoj državi, čiju su političku posebnost uspjele sačuvati sve generacije Bosanaca u njenom hiljadugodišnjem postojanju. S tom razlikom što su od druge polovine XIX stoljeća pod uticajem političke propagande iz susjedstva i crkvenih vlasti, bosanski katolici počeli da se nacionalno osjećaju Hrvatima, a bosanski pravoslavci da se nacionalno osjećaju Srbima. Bosanski muslimani, iako im je predodređeno bilo da se nacionalno opredijele kao Srbi ili kao Hrvati, ostali su politički sljedbenici tradicije srednjovjekovnih Bošnjana (Bošnjaka). Dok su ekstremni Bosanski Srbi težili da

Bosnu pripoje Srbiji, a ekstremni Bosanski Hrvati, da je pripoje Hrvatskoj, Bošnjaci su još od turskog vremena težili ka političkoj autonomiji Bosne i obnovi njene državnosti. Iako su bili muslimani nikada nisu sebe smatrali Turcima u nacionalnom smislu, već Bošnjacima (38).

AVNOJ je na Drugom zasjedanju (29.11.1943) donio Odluku o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu, kojom je načelno određen i položaj ZAVNOBiH-a kao nosioca državno-pravnih funkcija u federalnoj jedinici Bosni i Hercegovini. U tač. 3. ove odluke kaže se da "U skladu sa federativnom izgradnjom Jugoslavije jeste činjenica da već sada osnovne organe narodne vlasti kod pojedinih naroda Jugoslavije predstavljaju narodnooslobodilački odbori i zemaljska antifašistička vijeća narodnog oslobođenja" (39).

Pravni akti usvojeni na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a (1944) reguliraju jedinstven pravni sistem Bosne i Hercegovine na novim demokratskim osnovama. U tom smislu je išla i izgradnja organa uprave i izgradnja organa sudske vlasti na principima izgradnje sistema jedinstva vlasti u Federalnoj Bosni i Hercegovini. Uputama je određeno da se sudska vlast izgradi na principima: demokratičnosti izbora sudija, zbornosti sudija, višestepenosti sudova, nezavisnosti u donošenju odluka, javnosti rada i odgovornosti za rad pred narodom (40).

NARODNA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

20. Narodna Republika Bosna i Hercegovina. Ubrzano je vršena i izgradnja bosanskohercegovačke državnosti. Poslije oslobođenja Sarajeva sazvano je Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a koje je održano 26. aprila 1945. (41). Na ovom zasjedanju donesene su slijedeće odluke i zakoni: (1) Odluka o odobrenju rada Predsjedništva ZAVNOBiH-a između dva zasijedanja; (2) Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o konstituiranju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo Federalne Bosne i Hercegovine; (3) Zakon o zakletvi narodnih poslanika Narodne skupštine Bosne i Hercegovine i (4) Zakon o narodnoj vladi BiH (60). Na ovom zasjedanju ZAVNOBiH se pretvorio u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine. Zatim je izabrana vlada Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo ZAVNOBiH-a postalo je Predsjedništvo Narodne skupštine.

Nakon provedenih izbora prvo zasjedanje Ustavotvorne skupštine sazvano je za 11. novembar 1946. (42). Ustavotvorna skupština je na ovom prvom zasjedanju potvrdila: (1) Sve odluke ZAVNOBiH-a donesene na Drugom i Trećem zasjedanju, (2) Sve akte koje je donijela Narodna skupština na ovom zasjedanju 27. i 28. aprila 1945., kao i Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine od aprila 1945. do prvog zasjedanja Ustavotvorne skupštine, (3) Odluke i druge akte Predsjedništva Narodne skupštine. Navedenim aktima je ovo narodno predstavničko tijelo izabrano na slobodnim izborima legitimiralo sve odluke koje su donešene do prvog zasjedanja Ustavotvorne skupštine.

Na sjednicama Ustavotvorne skupštine, održanim 28. do 31. decembra 1946. donešen je Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine, proglašen na sjednici od 31. decembra 1946. (43).

Ako se izuzme Uredba o bosanskom vilajetu koju je sankcionirao sultan u novembru 1864. i Statut (Ustav) za Bosnu i Hercegovinu

koji je sankcionirao u februaru 1910. austrijski car i ugarski kralj Franjo Josif, tačno nakon 483 i po godine, od gubljenja državnosti 1463., bosansko suvereno narodno predstavničko tijelo, izabrano na slobodnim izborima, donijelo je Bosni i Hercegovini prvi Ustav u njenoj historiji.

U članu prvom Ustava uređeno je da je Narodna Republika Bosna i Hercegovina narodna država republikanskog oblika. Tom odredbom definitivno je uređen status Bosne i Hercegovine kao države. Član drugi Ustava uređuje da se Bosna i Hercegovina, koristeći se svojim pravom na samoopredjeljenje ujedinila sa Srbijom, Hrvatskom, Slovenijom, Makedonijom i Crnom Gorom u saveznu državu FNRJ i prenijela na FNRJ samo ona prava koja su saveznoj državi data Ustavom FNRJ.

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

21. Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina. Ustav iz 1963. ovako definira socijalističku republiku: "državna socijalistička demokratska zajednica" (član 108. stav 1.). Dok je Ustav iz 1946. govorio o suverenosti republika, Ustav iz 1963. govori o "suverenim pravima" naroda tamo gdje propisuje da ta prava štiti Federacija (član 114.). Tako se isprepliću "državnost" republike i "suverena prava" naroda. Sve to može imati svoju načelnu političku vrijednost i svoje političko značenje, ali s ustavnopravnog aspekta može se sumnjati u te njihove attribute, s obzirom da su bili samo deklarativni. Prema Ustavu iz 1946., Ustavnom zakonu iz 1953. i Ustavu iz 1963. Jugoslavija je bila centralizirana država u pogledu uređivanja društveno-ekonomskog i političkog sistema i u dobroj mjeri, u tim sferama odnosa i subordinirana. To je proizlazilo iz činjenice da je sam Savez komunista bio tako organiziran, tzv. demokratski centralizam, sa vrlo malo demokratije, a sa puno centralizma. Iako je Jugoslavija bila savezna država sastavljena od autonomnih federalnih jedinica, u bitnim pitanjima državnog uređenja nije se razlikovala od unitarno uređenih država. Jugoslavija je bila samo deklarativno federalizirana, a stvarno se njome upravljalo iz centra (sovjetski model).

Ustavom 1974. SFRJ je definirana da je: "savezna država kao državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika, kao i socijalističkih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova koje su u sastavu SR Srbije".

Najznačajnija odredba Ustava iz 1974. godine koja je promijenila teorijski koncept jugoslavenske federacije kao države sa punim suverenitetom jeste ustavna odredba o postupku revizije Ustava iz 1974. U članu 402. stav 1. stoji: "Promjena Ustava SFRJ usvojena je kad se sa tekstom koji je usvojilo Savezno vijeće Skupštine SFRJ saglase skupštine svih republika i autonomnih pokrajina, odnosno skupštine ovih republika". Saglasnost skupština svih republika i

pokrajina nije ništa drugo već ugovor među njima da dođe do promjene Ustava. A znamo da ugovor mogu potpisati samo suverene države. Jugoslavija se u tom elementu iskazuje kao konfederacija, a ne federacija.

Prije toga je u članu 400. uređeno da Savezno vijeće može pokrenuti postupak promjene Ustava samo uz prethodno postignutu saglasnost skupština svih republika i autonomnih pokrajina, odnosno skupština republika, ako je riječ da se mijenjaju samo odredbe kojim se uređuje položaj republika i međusobni odnosi federacije i republika. I ovaj stav potvrđuje da je Jugoslavija bila u suštini ugovorna zajednica, samo što se taj ugovor formalno nazivao Ustav.

22. Pravni sistem Bosne i Hercegovine je bio u neposrednoj vezi sa pravnim sistemom bivše Jugoslavije. Ustav Jugoslavije iz 1946. odredio je pravac razvoja pravnog sistema cijele zemlje. Narodna skupština FNRJ donijela je u periodu do 1953. godine veliki broj zakona. Posebno su bili značajni: Zakon o nevažnosti pravnih propisa donijetih prije 6. aprila 1941. godine kojim se formalnopravno prekida kontinuitet unutrašnjeg prava, "starog" i "novog" pravnog poretka Jugoslavije, zatim, Zakon o narodnim odborima (1946, 1949, 1952), Zakon o upravnom sporu, Krivični zakonik i dr.

Ovo razdoblje razvoja pravnog sistema značajno je bio i za uspostavljanje novih društveno-ekonomskih odnosa, u kom pogledu su posebno značajni bili akti kojim je izvršena konfiskacija neprijateljske imovine i imovine narodnih neprijatelja, oduzimanje ratne dobiti, a zatim nacionalizacija industrijskih preduzeća, banaka i trgovine 1946. i 1948. godine. Državna svojina je bila pretpostavka za planiranje u privredi, koje je također bilo regulirano zakonom o državnom planiranju.

Donošenje Zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva (Zakona o radničkom samoupravljanju) juna 1950. godine i brojnih uredbi predstavljalo je početak novog razdoblja u razvoju pravnog sistema.

Ovo se razdoblje uobičajeno naziva - period radničkog samoupravljanja. Njegov početak vezuje se za donošenje Zakona o

radničkom samoupravljanju, odnosno za donošenje Ustavnog zakona od 1953. godine. Sa formalnopravnog stanovišta donošenje ovih pravnih akata značilo je stvaranje novih organizacionih jedinica van sastava državnih organa - radničkih savjeta i upravnih odbora - i u sastavu državnih zakonodavnih organa - vijeća proizvođača. Tako je počela decentralizacija zakonodavne funkcije i uspostavljanje novog oblika svojine - društvene svojine sredstava za proizvodnju. Ustavni zakon izričito je proklamovao načelo suverenosti radnog naroda i postavio je za osnove društvenoekonomske uređenja: društvenu svojinu sredstava za proizvodnju, samoupravljanje u privredi i samoupravljanje u opštini, gradu i srezu. Donešen je potom veći broj zakona koji "uvode" samoupravljanje u vanprivredne djelatnosti, što je kasnije sankcionirano Ustavom od 1963. godine. Ustav od 1963. god. postavio je ustavnopravne mogućnosti za dalji razvoj samoupravljanja u sadržinskom smislu - kao prava radnog čovjeka i kao prava određenih organizacionih jedinica u samoupravnom sistemu, a, što je posebno značajno, obogatio je sadržinu ličnih prava čovjeka.

U periodu poslije donošenja ovog Ustava, određene promjene u sferi ideološkopoličkih i ekonomskih odnosa zahtijevale su donošenje amandmana (44).

Donošenje Ustava 1974. godine postavlja dalju izgradnju pravnog sistema u pravcu obezbjeđenja i zaštite položaja čovjeka, s jedne strane, i obezbjeđenja dominacije radničke klase jačanjem samoupravne organizacije udruženog rada, s druge strane. U ostvarenju ovog drugog cilja posebno je značajan Zakon o udruženom radu od 1976. godine.

Sredinom 1981. usvojeni su ustavni amandmani kojima se reguliše dužina mandata i sastav izabranih kolegijalnih organa tzv. kolektivno rukovođenje. Slijedeća značajna promjena Ustava izvršena je amandmanima 1989. kojim je najavljena reforma ekonomskog i političkog sistema, a potom i donošenje novih ustava u republikama 1990. i 1991. kada je otvoren proces disolucije Jugoslavije (45).

23. Disolucija Jugoslavije. Srbija nezadovoljna modelom Jugoslavije koji je uveden Ustavom SFRJ iz 1974. od početka je

imala prigovor i tražila da pokrajine budu više politički integrirane u Srbiju. Sa objavljivanjem Memoranduma Srpske akademije nauka 1986. ovaj zahtjev je proširen sa pokrajina i na republike u kojima su Srbi bili znatnije zastupljeni u strukturi stanovništva. Osim Slovenije, to se odnosilo na sve druge republike, posebno na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku - radi ostvarivanja velikosrpske političke ideje: Svi Srbi u jednoj državi.

Prvo je Srbija donijela svoj Ustav septembra 1990. kojim je ukinut ustavni položaj Kosova i Vojvodine, dviju jugoslavenskih pokrajina u sastavu Srbije, koje su imale u svemu identičan položaj kao i republike, samo što nisu imale status država. Ovakvim ustavnim rješenjem pokrajina, Srbija je počela prva od republika da ruši ustavnopravni poredak SFRJ. Ustavom Srbije bio je povrijeđen ustavni položaj ovih pokrajina uređen Ustavom SFRJ. Zbog opstrukcije sudija srpske nacionalnosti Ustavni sud Jugoslavije u toku 1991. godine nije uspio donijeti presudu kojom bi se povratio raniji ustavnopravni status pokrajinama, kakav je bio prijedlog ovog autora koji je bio Sudija izvjestioc. Potom su svoje ustave donijele Slovenija, Hrvatska i Makedonija i provele referendum o razdruživanju iz Jugoslavije. Bosna i Hercegovina nije donijela novi Ustav, ali je usvojila ustavne amandmane 31. jula 1990. godine i tako je pored Crne Gore koja je slijedila političku opciju Srbije, bila jedina republika koja nije donijela potpuno nov ustav.

Ubrzo zatim je u Bosni došlo do održavanja parlamentarnih izbora (18.11.1990) na kojim su bili pobijeđeni reformirani komunisti, a pobjedu su izvojevale tri nacionalne stranke SDA (Bošnjaci), SDS (Srbi) i HDZ (Hrvati). U svim drugim republikama iste godine su bili također održani izbori na kojima su pobijedile građanske i nacionalne opcije koje su tražile više političke autonomije svojih republika u Jugoslaviji ili nezavisnost od nje, nasuprot srpskom stanovištu da se očuva federalna Jugoslavija sa značajnim porastom centralnih funkcija u odnosu na stanje prema Ustavu iz 1974. pod devizom pravljenja nove "moderne federacije". Kada joj to nije uspjelo, pokušala je uz pomoć JNA da zavede vanredno (ratno) stanje marta 1991. Predsjedništvo Jugoslavije je

taj prijedlog odbacilo zahvaljujući glasu bosanskog člana Predsjedništva. To je ubrzalo proces srbiziranja JNA, potajno naoružavanje srpskog stanovništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini pripremajući se za vojnu opciju. Nasuprot tome, u međuvremenu u Jugoslaviji je prevladao koncept nacionalnih suverenih država i tražio se modus očuvanja Jugoslavije, kao saveza suverenih nezavisnih država, čemu su se Srbija i Crna Gora suprotstavile. Tako je nastao jedan spontani proces unutrašnjeg raspada Jugoslavije na nove nezavisne i suverene države. To je konstatovala i Arbitražna komisija o Jugoslaviji koju je obrazovala Evropska zajednica: "1. Komisija je u svom mišljenju br. 1. od 29. novembra 1991. godine, koje je objavljeno 7. decembra konstatirala da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspadanja".

Dok je Slovenija već u decembru 1990. na referendumu izrazila želju za razdruživanjem u Jugoslaviji i najavila taj čin za 25. juni 1991., Hrvatska je svoj referendum organizirala tek 30. maja 1991., a razdruživanje najavila također za juni iste godine. Makedonija je referendum organizirala u septembru 1991., a odmah potom 17. novembra donijela svoj novi Ustav kojim se razdružila od Jugoslavije.

Bosna i Hercegovina izvršila je značajne ustavne promjene navedenim ustavnim amandmanima iz 1990. godine. Ovim amandmanima izvršene su promjene u društvenoekonomskim odnosima, otvaranjem prema tržišnoj ekonomiji i promjene u političkom sistemu otvaranjem mogućnosti da se dotadašnji jednopartijski sistem zamijeni sa višepartijskim sistemom i pluralističkom demokratijom. Također je dotadašnji skupštinski sistem vlasti sa jedinstvom državne vlasti, zamijenjen parlamentarnim sistemom, sa podjelom državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast.

Jedna od najznačajnijih odredaba tada važećeg ustavnog amandmana LX na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine bila je ona što daje novu definiciju Bosne i Hercegovine koja je bila uz provedeni referendum osnovni pravni argument za međunarodnopravno priznanje Bosne i Hercegovine

kao nezavisne države. U njoj se Bosna i Hercegovina definira kao: "demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda BiH - Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive". Ovom definicijom trajno su bili definirani državnopravni odnosi u Bosni i Hercegovini i njeni prema drugima.

S obzirom na strukturu svoga stanovništva Bosna i Hercegovina je činila takve poteze da ne doprinese zaoštavanju političkih odnosa u Jugoslaviji, već naprotiv, da se oni demokratskim putem razrješavaju mehanizmima koje je Ustav SFRJ predvidio. Ali je u svom Memorandumu (Pismo o namjerama) od 14. oktobra 1991. godine jasno rekla i svoju političku poziciju u slučaju raspada Jugoslavije: "Bosna i Hercegovina neće prihvatiti nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj ne bi istovremeno bila Srbija i Hrvatska". Ona je to objašnjavala postojećom nacionalnom strukturom svoga stanovništva i ekvidistancom u odnosu na obje zemlje ("Službeni list SR BiH, broj 32, od 16. oktobra 1991.).

U međuvremenu je međunarodna zajednica obrazovala Konferenciju o Jugoslaviji, sa zadatkom da pomogne rješavanje političkih odnosa između njenih republika u procesu disolucije Jugoslavije. Da bi olakšala proces disolucije i da bi ga stavila pod kontrolu, Evropska zajednica i njene zemlje članice su na Savjetu ministara EZ u Briselu 16. decembra 1991. godine donijele Deklaraciju o Jugoslaviji i Deklaraciju o smjernicama o priznavanju država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu.

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA

24. Bosanski zahtjev za priznavanje suverenosti i nezavisnosti. Odgovarajući na navedene Smjernice, Vlada Bosne i Hercegovine je donijela 20. decembra 1991. Odluku o priznavanju državnosti, odnosno nezavisnosti Bosne i Hercegovine. U Odluci se izražava želja da se BiH prizna "kao nezavisna država" i da BiH "prihvata sve obaveze" sadržane u Smjernicama. Zatim da BiH "prihvata Nacrt Haške konvencije uključujući svakako i poglavlje II koje se odnosi na zaštitu ljudskih prava, nacionalnih i etničkih grupa". Vlada u svojoj odluci navodi rezultate posljednjeg popisa stanovništva (1991): Hrvati 17,27%, Muslimani (Bošnjaci) 43,74% i Srbi 31,33%. Zatim 5,51% Jugoslovena i 2,15% pripadnika ostalih etničkih grupa. Vlada se zalaže da se "pitanje odnosa među jugoslovenskim republikama treba rješavati mirnim putem". Potom se vlada obavezuje "da Bosna i Hercegovina nema niti će kao nezavisna država imati ikakvih teritorijalnih pretenzija prema bilo kojoj susjednoj državi i da neće voditi nikakve neprijateljske propagandne aktivnosti protiv bilo koje susjedne države". Stoga moli Evropsku zajednicu i njene države članice da "priznaju suverenitet i nezavisnost Bosne i Hercegovine" (46).

Odlukom od 8. januara 1992. godine vlada SR BiH prihvata i obavezuje se da primjenjuje Povelju UN, Završni akt iz Helsinkija, Parisku povelju, Univerzalnu deklaraciju o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i sve druge međunarodne akte koji garantuju prava čovjeka i slobode i da poštuje ranije preuzete obaveze SFRJ na planu razoružavanja i kontrole naoružanja. Komisija dalje konstatuje:

- Važeći Ustav SR BiH garantuje jednaka prava "narodima Bosne i Hercegovine - Muslimanima, Srbima i Hrvatima - i pripadnicima drugih naroda i etničkih grupa koji žive na njenoj teritoriji".

- Važeći Ustav SR BiH garantuje poštovanje prava čovjeka, i vlasti Bosne i Hercegovine su dostavile Komisiji listu važećih zakona kojima se potvrđuju ti principi. Osim toga, pružile su

Komisiji uvjeravanja da će novi ustav, trenutno u pripremi, u potpunosti garantovati prava i slobode čovjeka.

Vlasti Bosne i Hercegovine takođe su pružile uvjeravanja Komisiji da ova republika nema nikakve teritorijalne pretenzije prema susjednim zemljama i da je spremna da bude garant njihovog teritorijalnog integriteta. Ali i tražila da nova zajednica sadrži najmanje Srbiju i Hrvatsku i da istovremeno bude potpisana konvencija o priznavanju suvereniteta SR BiH u njenim postojećim granicama. Predsjedništvo SR BiH obavijestilo je Komisiju da ova perspektiva ništa ne mijenja u pogledu zahtjeva za priznavanje suvereniteta i nezavisnosti SR BiH.

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine koji je modifikovan amandmanom LXVII, građani ostvaruju svoja prava posredstvom predstavničke skupštine ili putem referenduma.

Po mišljenju Predsjedništva i Vlade SR BiH, pravnu osnovu zahtjeva za priznavanje predstavlja amandman LX koji je dodat Ustavu Bosne i Hercegovine 31. jula 1990. godine. Ovaj amandman određuje da je Republika Bosna i Hercegovina "suverena demokratska država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata - i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji žive na njenoj teritoriji". Ovaj amandman predstavlja značajnu novinu u odnosu na ranije pravno stanje.

Osim toga, izvan institucionalnog okvira SR BiH, "srpski narod u Bosni i Hercegovini" se 10. novembra 1991. godine izjasnio putem plebiscita za "zajedničku jugoslovensku državu", 21. decembra 1991. godine "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" izglasala je rezoluciju koja teži formiranju "Srpske Republike Bosne i Hercegovine" u okviru savezne države Jugoslavije, ukoliko bi muslimanske i hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini odlučile da "promijene stav o Jugoslaviji", 9. januara 1992. godine ta skupština je proglasila nezavisnost "Srpske Republike Bosne i Hercegovine".

U takvim okolnostima Arbitražna komisija smatra da se izražavanje volje stanovništva Bosne i Hercegovine da se SR BiH konstituiše kao suverena i nezavisna država, treba da provjeri

eventualno putem referenduma na koji bi bili pozvani da učestvuju svi građani SR BiH bez razlike i pod međunarodnom kontrolom.

25. Odluka referenduma za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu. Slijedeći mišljenje Arbitražne komisije, Skupština SR Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o raspisivanju referenduma, po kojoj će se referendum održati 29. februara i 1. marta 1992. godine. Referendumsko pitanje o kojem će se građani izjasniti glasilo je: Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?

Rezultati glasanja saopćeni su 6. marta 1992. Od ukupnog broja glasača 3.253.847 na republički referendum za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine izašlo je i glasalo 2.073.568 građana sa pravom glasa ili 64,31% i to prema izvodima iz opštih biračkih spiskova 1.989.786 i na osnovu potvrda o upisu u opšti birački spisak 83.535. glasača.

Važećih glasačkih listića bilo je 2.067.969 ili 64,14%. Od ukupnog broja važećih listića "ZA" je bilo 2.061.932 glasača, ili 99,44%, dok je "PROTIV" glasalo 6.037 ili 0,29%, a nevažećih glasačkih listića bilo je 5.227 ili 0,25%.

Dakle, od ukupnog broja (2.073.568) građana koji su glasali na republičkom referendumu za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine 29. februara i 1. marta 1992. godine, ZA SUVERENU I NEZAVISNU BOSNU I HERCEGOVINU, DRŽAVU RAVNOPRAVNIH GRAĐANA, NARODA BOSNE I HERCEGOVINE - MUSLIMANA, SRBA, HRVATA I PRIPADNIKA DRUGIH NARODA KOJI U NJOJ ŽIVE izjasnilo se 2.061.932. građana ili 99,44%.

26. Pravo na samoopredjeljenje i pitanje državnih granica. S obzirom da je proces raspada Jugoslavije postao nezaustavljiv, Republika Srbija je pokušala, na posredan način diplomatskim kanalima da utiče na taj proces postavljajući različita pitanja Arbitražnoj komisiji. Jedno od tih pitanja bilo je da li srpski narod u Bosni i Hercegovini i u Hrvatskoj ima pravo na samoopredjeljenje, dok se drugo pitanje odnosilo na državne granice, odnosno da li se

unutarnje linije razgraničenja između republika može smatrati državnim granicama. Komisija je odgovorila da ove republike moraju članovima tih zajednica i etničkih skupina garantirati prava čovjeka i temeljnih sloboda priznatih međunarodnim pravom, uključujući, u tom slučaju, pravo na biranje njihovog državljanstva.

Komisija smatra, da bile ma kakve okolnosti, pravo na samoopredjeljenje ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku nezavisnosti (uti possidetis juris), osim da se zainteresirane države dogovore suprotno. U vezi s unutarnjim granicama, Hrvatske i Srbije, te Srbije i Bosne i Hercegovine, Komisija smatra da u smislu međunarodnog javnog prava, ove granice dobivaju karakter granica zaštićenih međunarodnim pravom u slučaju stjecanja nezavisnosti, te da se mogu mijenjati jedino zajedničkim sporazumom (Mišljenje broj 3.).

Ako u sklopu jedne države postoji jedna ili više konstitutivnih grupa, jedna ili više etničkih, vjerskih, jezičkih zajednica, ove grupe imaju, u skladu s međunarodnim pravom, pravo na priznavanje njihovih identiteta. Države su dužne osigurati poštovanje prava manjina. S tim u vezi Komisija smatra da srpsko stanovništvo iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske treba uživati sva prava koja su prema važećim međunarodnim konvencijama priznata manjinama, kao i nacionalna međunarodna jamstva u skladu s načelima međunarodnog prava. Pravo na samoopredjeljenje je načelo kojim se štite prava čovjeka. Na temelju toga prava svako ljudsko biće može zahtijevati slobodu izražavanja svoje pripadnosti, etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj zajednici po svom izboru. Prema mišljenju Komisije, srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj ima pravo uživati sva priznata prava manjinama i etničkim grupama, međunarodnim pravom i odredbama Nacrta konvencije za mir u Jugoslaviji od 4. novembra 1991. Republike su obavezne u slučaju potrebe njima priznati pravo na nacionalno opredjeljenje, što nije isto što i nacionalno samoopredjeljenje.

Što se tiče granica Komisija je mišljenja da će se problem granica morati rješavati u skladu sa slijedećim kriterijima:

Prvo - vanjske granice će se morati poštovati u svim slučajevima, u skladu sa načelom na koje se podsjeća u Povelji UN, deklaracijom

koja se odnosi na načela međunarodnog prava koji se tiču odnosa prijateljstva i suradnje između država, u skladu s Poveljom UN, Rezolucija 2625 (XXXV) Generalne skupštine UN i u skladu sa Završnim aktom iz Helsinkija (1975), kojom je inspiriran član 11. Bečke konvencije od 23. avgusta 1978. godine o sukcesiji države na planu ugovora.

Drugo - demarkacija linija između Hrvatske i Srbije ili između Srbije i Bosne i Hercegovine ili, eventualno, između drugih susjednih nezavisnih država, moći će se mijenjati samo putem slobodnog i međusobnog dogovora.

Treće - ako se ne dogovori suprotno, prijašnje granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo. To je zaključak na koji navodi načelo poštovanje teritorijalnog "status quo". Načelo koje ima opći karakter kako je saopćio Međunarodni sud pravde (pitanje pograničnog spora Burkina Faso - Republika Mali, koje miruje od 22. decembra 1986. godine; Zbornik 1986. Paragraf, 20 strana 565). Ovo načelo ima za cilj sprječavanje bratoubilačke borbe, kako se ne bi dovela u opasnost nezavisnost i stabilnost novih država.

Ovo načelo je utoliko lakše bilo primjeniti između jugoslovenskih republika - što je - na osnovu alineja 2. i 4. člana 5. Ustava SFRJ - odlučeno da se konzistentnost teritorija i republika ne mogu mijenjati bez njihove saglasnosti (Mišljenje broj 3.)

27. Datumi sukcesije za nove nezavisne države. U skladu sa opće prihvaćenom definicijom sadržanom u Bečkim konvencijama iz 1978. i 1983. godine o sukcesiji država, "datum sukcesije država" znači datum na koji je država nasljednica zamijenila državu prethodnicu u odgovornosti za međunarodne odnose teritorije na koju se odnosi sukcesija država.

Država prethodnica Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) je prestala da postoji i, kao što je Arbitražna komisija ustanovila u svom mišljenju N0.9, nijedna od država nasljednica ne može tvrditi da je jedina država - produžetak.

Drugo, prestanak postojanja SFRJ, za razliku od drugih nedavno razdjeljenih država (SSSR, Čehoslovačka) rezultirao je, ne iz sporazuma između strana, nego iz procesa dezintegracije koja je trajala neko vrijeme, počevši, po mišljenju Komisije, 29. novembra

1991. godine, kad je Komisija izdala Mišljenje N01 i završavajući 4. jula 1992. godine, kad je izdala Mišljenje N0. 8.

Arbitražna komisija je bila svjesna praktičnih problema koji mogu slijediti iz određivanja više od jednog datuma državne sukcesije zbog dugotrajnog i razvučenog procesa kojim je došlo do disolucije SFRJ. Jedna implikacija je da bi se različiti datumi primjenjivali za prenos državne imovine, arhiva i dugova i drugih prava i interesa na nekoliko država nasljednica SFRJ. Međutim, države su slobodne da riješe poteškoće koje mogu slijediti iz njihovog primjenjivanja zaključivanjem sporazuma koji bi dozvolili pravičan ishod.

Arbitražna komisija je u vezi s tim zauzela mišljenje: da datumi kad su države koje su nastale iz SFRJ naslijedile SFRJ slijedeći: 8. oktobar 1991. godine, u slučaju Republike Hrvatske i Republike Slovenije; 17. novembar 1991. godine, u slučaju Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije; 6. mart 1992. godine u slučaju Republike Bosne i Hercegovine i 27. april 1992. godine u slučaju Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora). Ukoliko se zainteresirane države drukčije ne dogovore, ovo su datumi kada državna imovina, aktiva i različita prava, arhivi, dugovi i različite obaveze bivše SFRJ prelaze na države nasljednice (Mišljenje broj 11, Pariz, 16. juli 1993. godine).

28. Međunarodnopravno priznanje Bosne i Hercegovine uslijedilo je na sjednici Savjeta ministara Evropske zajednice u Briselu 6. aprila 1992., s tim da ono počinje teći od 7. aprila 1992. godine. Ovaj detalj je posljedica diplomatskog prigovora iz Beograda, zbog koincidencije sa 6. aprilom 1941. godine., kada je napadom Njemačke i njenih saveznika došlo do razbijanja Kraljevine Jugoslavije.

Međunarodnopravnim priznanjem Bosna i Hercegovina je i formalno prestala biti u sastavu SFRJ. Time je ona postala samostalni i nezavisni međunarodnopravni subjekt. Političko-administrativne granice ranije republike kao jedne od šest federalnih jedinica SFRJ, postale su međunarodne državne granice, a SFRJ je postala bivša država. Njenim raspadom bivše federalne jedinice su povratile svoj suverenitet kojeg su prilikom ulaska u Demokratsku

Federativnu Jugoslaviju, na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 29. novembra 1943. godine, bile prenijele na saveznu državu. Srbija i Crna Gora su 27. aprila 1992. ušle u sastav treće Jugoslavije, donijevši novi ustav. Tako se država Bosna i Hercegovina danas, ne mijenjajući svoje ranije granice, sa istoka graniči sa Jugoslavijom (Srbija i Crna Gora), sa zapada i jugozapada sa Hrvatskom, a na sjeveru rijekom Savom koja je postala međunarodna rijeka koja dijeli Hrvatsku od Bosne i Hercegovine.

Pošto je na Bosnu i Hercegovinu otpočela agresija Srbije i Crne Gore i bivše JNA, Predsjedništvo je 8. aprila 1992. godine donijelo Odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti, kojom je sastav Predsjedništva, u skladu s Ustavom BiH, proširen sa predsjednikom skupštine, vlade i komandantom Teritorijalne odbrane Republike. Tom odlukom Predsjedništvo je ovlašćeno da u vrijeme neposredne ratne opasnosti može donositi uredbе sa zakonskom snagom, kao i odluke o izboru ili imenovanju i razrješenju, koje će podnijeti na potvrdu Skupštini čim ona bude u mogućnosti da se sazove (47).

Na istoj sjednici Predsjedništvo je promijenilo naziv Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u novo ime države: "Republika Bosna i Hercegovina". Potom je obrazovalo novi Štab teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, postavilo novu komandu i utvrdilo zvanični privremeni znak pripadnika teritorijalne odbrane: stari bosanski grb štitastog oblika plave boje presječen bijelom dijagonalom sa po tri zlatnožuta ljiljana u svakom polju .

Potom je Predsjedništvo donijelo Uredbu sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju zakona bivše SFRJ koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni. Izvršen je selektivni izbor zakona iz oblasti privrede, finansija, poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, saobraćaja i veza, ekonomskih odnosa sa inostranstvom i inostranih poslova, državne uprave, unutrašnjih poslova, pravosuđa, zdravstva, radnih odnosa, penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalna i dječija zaštita, boračka i invalidska zaštita, obrazovanja, nauke, kulture i sporta i ostalih propisa. Posebnom uredbom Predsjedništvo je selektiralo savezne propise koji se neće primjenjivati, kao i propise za njihovo izvršavanje na teritoriji Bosne i Hercegovine ("Službeni list RBiH",

broj 2, 11. aprila 1992.). Predsjedništvo je za čitavo vrijeme agresije donosilo i druge uredbe sa zakonskom snagom, dok nije bio uspostavljen normalan rad Skupštine, ukidanjem neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja.

Predsjedništvo je posebnom uredbom sa zakonskom snagom utvrdilo privremeni grb i zastavu Republike Bosne i Hercegovine. Grb je štitastog oblika plave boje podijeljen na dva polja dijagonalnom gredom bijele boje sa po tri ljiljana zlatnožute boje u svakom polju. Zastava je pravougaonog oblika sa grbom Republike Bosne i Hercegovine u sredini na bijeloj podlozi sa jedan prema dva ("Službeni list RBiH", br. 4, 20. maj 1992.). Posebnom uredbom je regulirana upotreba grba i zastave Bosne i Hercegovine ("Službeni list RBiH", br. 15, 5. septembar 1992.).

U cilju uspostavljanja diplomatskih i konzularnih odnosa Republike Bosne i Hercegovine sa drugim državama, Predsjedništvo je ratificiralo one međunarodne konvencije koje se odnose na tu materiju.

Nakon što je agresor na Bosnu i Hercegovinu okupirao oko 70% teritorije države, ubio preko 40 hiljada ljudi, prisilno raselio oko milion i 400 hiljada stanovnika, a njih preko 60 hiljada odveo u koncentracione logore i nastavio organizirano da razara civilne, privredne, vjerske i druge objekte, a polazeći od prava na odbranu koje je priznato po međunarodnim zakonima, Predsjedništvo je tek 20. juna 1992.. dakle, nakon dva i po mjeseca od početka agresije, donijelo Odluku o proglašenju ratnog stanja. Taj čin agresije utvrđen je od strane Savjeta sigurnosti Ujedinjenih nacija, Rezolucijom broj 752 od 18. maja 1992. Predsjedništvo je kao agresora navelo: Republiku Srbiju, Republiku Crnu Goru, Jugoslavensku armiju i teroriste Srpske demokratske stranke.

Bosna i Hercegovina se odlučno oduprla agresiji i time što se za čitavo vrijeme najstrašnijih ratnih djelovanja i genocida provođenog nad njenim stanovništvom, maksimalno zauzimala za očuvanjem legitimiteta i legaliteta svojih institucija. Na kraju u tome je i uspjela. Legalne vlasti Bosne i Hercegovine: Skupština, Predsjedništvo, Vlada i sudovi su radili u skladu sa postojećim ustavom i zakonima, a politički sistem je funkcionirao u uslovima ratnog stanja. Tako su

ove institucije, čiji je rad bio prilagođen uslovima rata, u skladu sa ustavom, dočekale i uspostavljanje mira u Bosni i Hercegovini potpisanog 14. decembra 1995. godine, utvrđenog u Dejtonu 21. novembra 1995. godine.

Na osnovu ovog mirovnog sporazuma Republika Bosna i Hercegovina nastavila je svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina. Time je Bosna i Hercegovina nastavila svoj život kao cjelovita suverena i nezavisna država, sa očuvanim međunarodnopravnim subjektivitetom u odnosima sa drugim državama i članstvom u međunarodnim organizacijama. Iz njenog Ustava koji je sastavni dio mirovnog sporazuma (Aneks 4.) proizlazi da Bosna i Hercegovina ostaje u svojim međunarodnopravno priznatim granicama i teritorijalno nedjeljiva po etničkim zajednicama, u kojoj će svaki Bosanac na cijeloj njenoj teritoriji biti svoj na svome.

DRŽAVA BOSNA I HERCEGOVINA

29. Država Bosna i Hercegovina. Na osnovu ovog mirovnog sporazuma Republika Bosna i Hercegovina nastavila je svoj kontinuitet pod imenom Bosna i Hercegovina. Time je Bosna i Hercegovina nastavila svoj život kao cjelovita suverena i nezavisna država, sa očuvanim međunarodnopravnim subjektivitetom u odnosima sa drugim državama i članstvom u međunarodnim organizacijama. Iz njenog Ustava koji je sastavni dio mirovnog sporazuma (Aneks 4.) proizlazi da Bosna i Hercegovina ostaje u svojim međunarodnopravno priznatim granicama i teritorijalno nedjeljiva po etničkim zajednicama, u kojoj će svaki Bosanac na cijeloj svojoj teritoriji biti svoj na svome (48).

Sama činjenica da je u Aneksu 4. sadržan Ustav Bosne i Hercegovine koji predstavlja njen najvažniji i najviši pravni akt govori o njegovom izuzetnom značaju za očuvanje države Bosne i Hercegovine i stabiliziranja poratnih političkih prilika u njoj, uz puno poštivanje i pravnu zaštitu ljudskih prava i sloboda čovjeka i građanina.

Strukturu Ustava sačinjava njegov uvodni odnosno svečani dio (preambula), opšte odredbe o Bosni i Hercegovini, odredbe koje se tiču ljudskih prava, odredbe kojima je utvrđena nadležnost i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i njenih entiteta, odredbe koje određuju organe vlasti Bosne i Hercegovine, njihov sastav i nadležnost, te odredbe koje se tiču amandmanske procedure odnosno mogućnostima za izmjenu ovog Ustava, prelazne odredbe te Aneksi I i II koji čine sastavne dijelove Ustava Bosne i Hercegovine.

Posebno je značajna je ona odredba Ustava Bosne i Hercegovine kojom je propisana obaveza entiteta da svoje ustave usklade sa Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i uspostavi ustavne kontrole koju će vršiti Ustavni sud Bosne i Hercegovine, posebno da li su ustavi i zakoni entiteta u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Ovakve ustavne odredbe unose optimizam u očuvanje cjelovite, suverene i nezavisne države Bosne i Hercegovine kao subjekta

međunarodnog prava i članice brojnih međunarodnih organizacija, među kojima Ujedinjenih nacija, OSCE i dr.

Bosna i Hercegovina se nalazi pred vratima evropskih političkih integracija i partnerstva za mir NATO saveza, a također ostaje otvorena za saradnju i udruživanje napora za uspostavu mira i sa svim državama koje to žele kao i drugim međunarodnim organizacijama.

REZIME

Od vremena kada se "Zemlja Bosna" prvi put spominje u djelu "De administrando imperio", bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta sredinom X stoljeća, Bosna je do danas prolazila kroz različite državne i političke oblike organiziranja vlasti i tome odgovarajuće pravne sisteme.

Bosna ima višestoljetnu tradiciju susretanja i miješanja različitih civilizacija i kultura koje su se sintetizovale u specifičnoj duhovnosti koja se ne može naći u njenih susjeda: Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Zato oni Bosnu ne razumiju i vrše nad njom nasilje. Upravo ta njena specifična duhovnost čini bosansko društvo specifičnom i nedjeljivom političkom zajednicom i državom. To joj je pomoglo da preživi do danas.

Avari i Slaveni na prostoru današnje Bosne krajem VI i početkom VII st zatekli su ostatke Ilira i Romana. Bila je uspostavljena dvjestogodišnja avarska politička organizacija vlasti čiji je spomen ostao u nazivima ban i župan. Time se pretpostavlja da su i prije Porfirogenetova pomena Bosne, na njenom prostoru postojali oblici javne vlasti o kojima nije ostalo dovoljno izvora, prije nego što se Bosna pominje kao banovina početkom XII st.

U srednjovjekovnoj Bosni poznata su dva oblika državne vlasti: banovina (do 1377) i kraljevstvo (do 1463) godine. U oba ova oblika državne vlasti Bosna je samostalna država. Sa banom Stjepanom II i kraljem Tvrtkom I Bosna je doživjela svoj najveći uspon. Dominantno pravo u srednjovjekovnoj Bosni je običajno pravo. Od pisanih izvora sačuvani su međunarodni ugovori, vlasteotske povelje i tekstovi na stećcima. Nije bilo pisanih zakona.

Padom Bosne pod vlast Osmanskog carstva 1463., Bosna je teritorijalno organizirana po sandžacima u okviru rumelijskog beglerbegluka. No i tada je najveći i najznačajniji dio bosanskog prostora organiziran u bosanskom sandžaku, a njeni periferni dijelovi su organizirani u hercegovački, zbornički i kliški sandžak.

Tek nakon 117 godina takvog stanja, Bosna je uspostavljena kao zasebna provincija 1580. (ajalet), na prostoru koji je obuhvatao i dijelove susjednih zemalja. Poslije Karlovačkog mira 1699. prostor bosanskog ajaleta je sveden u historijske granice bosanskog kraljevstva iz XV stoljeća. Osnivanje bosanskog ajaleta na prostoru historijske Bosne, doprinijelo je očuvanju narodne svijesti o političkom i kulturnom kontinuitetu Bosne sa srednjovjekovnom bosanskom državom, očuvanju njene cjelovitosti i kasnijoj obnovi bosanske državnosti (1943.).

U prvoj polovini XIX st. sticajem političkih i historijskih okolnosti pored bosanskog ajaleta bio je uspostavljen hercegovački mutesafirluk (1833) da bi 1866. ponovo bila objedinjena u jedinstveni bosanski vilajet. Za čitavo vrijeme 415-godišnje osmanske uprave u Bosni, Bosnom su upravljali sandžakbezi podređeni rumelijskom beglerbegu, a kada je postala zasebna osmanska provincija (ajalet) njom su upravljali sultanovi namjesnici odnosno veziri.

Specifičnost državnopravnog i političkog položaja Bosne pod Osmanlijama proizlazila je iz njenog krajiškog karaktera, prelaženjem na islam velikog dijela njenog stanovništva koje se nazivalo Bošnjanima različitih konfesija i postojanjem ustanove kapetanija.

U Bosni je u vrijeme Osmanlija važio osmanski pravni sistem koji se sastojao od šerijatskog prava (Kur'an i hadisi) i državnog (sultanskog) prava, odnosno kanonskog prava kojim su uređivani odnosi koji nisu bili uređeni ili su bili nepotpuno uređeni šerijatskim pravom. Pred kraj osmanske uprave pored šerijatskih uvedene su i građanske pravne institucije i donešeni zakoni.

Bosna i Hercegovina je u periodu 1878-1918. imala državno-pravnu egzistenciju sui generis. Osmanlije su formalno zadržale suverenitet nad njom, a stvarnu upravu je imala Austro-Ugarska uz saglasnost Evrope i Turske.

Aneksijom Bosne i Hercegovine 1908., Austro-Ugarska je nelegitimno preuzela suverenitet od Osmanlija kršeći Berlinski ugovor. Da bi legitimirala aneksiju, Austro-Ugarska je za dva i po miliona funti sterlinga kupila od Turske svoja prava u Bosni i

Hercegovini, pretvorivši je u koloniju. Bosna i Hercegovina je u čitavom tom periodu ostala izvan Austro-Ugarske državnopravne strukture.

Ustav 1910. i sabor koji su Bosni oktroirani od strane cara, nisu promijenili njen položaj zavisne zemlje. Zahvaljujući činjenici da je Bosnom upravljala kruna, odnosno zajednička vlada, da nije, dakle, bila podijeljena između Austrije i Ugarske, propašću Austro-Ugarske, Bosna i Hercegovina je ostala teritorijalno cjelovita u svojim historijskim granicama.

U vrijeme Austro - Ugarske uprave u Bosni je važio austrougarski pravni sistem u čijim su se temeljima nalazili instituti rimskog prava. Zatim su primjenjivani propisi koji su donošeni samo za Bosnu. Iako je imala svoj Ustav (1910) i svoj Sabor, Bosna nije imala autonomna prava da samostalno donosi svoje zakone. U vrijeme austrougarske uprave, u Bosni je za bosanske muslimane važno šerijatsko pravo u nasljednim i porodičnim odnosima.

Bosna i Hercegovina je zajedno s drugim južnoslavenskim zemljama koje su bile u sastavu Austro - Ugarske, učestvovala punopravno u stvaranju nove države SHS, koja nije živjela ni dva puna mjeseca (od 6.oktobra do kraja novembra 1918), koja je 1. decembra 1918. s Kraljevinom Srbijom konstituirala novu državnu zajednicu, Kraljevinu SHS. U Kraljevini SHS Bosna je zahvaljujući članu 135. Vidovdanskoj ustava iz 1921. očuvala teritorijalnu cjelovitost u svojim historijskim granicama u kojim je bila pod austrougarskom upravom. Imala je elemente autonomne vlasti sa sjedištem u Sarajevu do definitivnog uspostavljanja centralističke vlasti nove države. Od ujedinjenja 1918. do januara 1929. može se reći da je Bosna, u čijem je sastavu bilo šest oblasnih uprava, živjela u uslovima legitimnog ustavnog stanja.

Diktatura kralja Aleksandra 1929. prvi put od 1463. godine razbija teritorijalno jedinstvo Bosne i Hercegovine podjelom njenog prostora na četiri banovine koje su obuhvatale i dijelove teritorija njenih susjeda. Ovim je bio razbijen bosanski politički prostor u njegovim historijskim granicama s ciljem da Bošnjaci ni u jednoj banovini ne budu većinski narod. Tada je učinjen najveći udarac Bosni kao jedinstvenom teritorijalno-političkom prostoru u cijeloj njoj dotadašnjoj hiljadugodišnjoj političkoj historiji. Sljedeći

udarac je bio sporazum Cvjetković - Maček od 26. avgusta 1939. kojim je dogovorena teritorijalna podjela

Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske na račun bošnjačkog naroda. Ovaj sporazum zbog započinjanja Drugog svjetskog rata nije bio prošao parlamentarnu proceduru i službeno se smatra nepostojećim.

Kraljevina Jugoslavija, kao prisilna unitarna država, od 1929. do 1945. bila je nelegitimna tvorevina Oktroiranog ustava iz 1931. sa improviziranim pravnim sistemom nastalim upotrebom sile i političkim ucjenama dvorske kamarile. Zbog nelegitimitnosti i provizornosti tadanjeg pravnog poretka bilo je moguće da se aktuelni režim politički neodgovorno odnosi prema Bosni i Hercegovini i Bošnjacima 1939. godine i njena tri naroda.

Zahvaljujući političkim promjenama 1941. i aktivnom učešću sva tri bosanska naroda u Narodnooslobodilačkom pokretu 1941-1945., i njegovoj političkoj odluci da se nova Jugoslavija organizira na federalnom principu, Bosna i Hercegovina je nakon 480 godina, 25. novembra 1943. u Varcar Vakufu (Mrkonjić Gradu) na Prvom zasijedanju ZAVNOBIH-a obnovila svoju državnost. Nakon četiri dana na Drugom zasijedanju AVNOJ-a 29. novembra,, predstavnici sva tri bosanska naroda prenijela su odluku ZAVNOBIH-a, da Bosna i Hercegovina kao jedna od šest ravnopravnih federalnih jedinica bude konstituent nove Demokratske Federativne Jugoslavije.

Tada nije bilo odlučivano kakvo će biti političko uređenje nove države. Tek nakon održanih izbora (11. novembra), na zasijedanju Ustavotvorne skupštine, 29. novembra 1945., odlučeno je da se Jugoslavija definira kao "federativna narodna republika". Tako je i Bosna i Hercegovina, kao federalna jedinica, imala narodno-republikanski oblik vlasti. Bosna i Hercegovina je kao država učestvovala sa drugim federalnim jedinicama s punim političkim legitimitetom u vršenju vlasti savezne države kao nosiocem državnog suvereniteta i međunarodnog subjektiviteta.

Sa intenzivnijim unošenjem elemenata socijalističke ideologije u njeno unutrašnje uređenje, posebno uvođenjem radničkog samoupravljanja, Bosna i Hercegovina prerasta iz narodnog republikanskog oblika u socijalistički republikanski državni oblik,

u kome je dominantan jednopartijski sistem vlasti, kao što je bio i u prethodnom obliku "narodne republike".

Socijalistički pravni sistem sastojao se od državnog i samoupravnog prava. Ovaj se sistem izgrađivao u zajedničkom saveznom parlamentu i vladi i subordinirao je državne organe Bosne i Hercegovine prema savezним organima u pitanjima u kojima je savezna država bila nadležna. Ali je postojala i značajna "republička" i "samoupravna" regulativa, naročito u sferi privrede i društvenih djelatnosti kojom se mogla izraziti i državnopravna specifičnost Bosne i Hercegovine i samouprava lokalnih zajednica, preduzeća i ustanova.

Pokušaj da se uspostavi takva državna zajednica u kojoj će Bosna i Hercegovina, kao i druge federalne jedinice kao države imati više autonomije, a odluke na saveznom nivou donositi konsenzusom, kao što je bilo uspostavljeno Ustavom iz 1974., nije uspio kao trajno rješenje, zbog čega se Jugoslavija raspala 1991/92. godine na više nezavisnih država. Tako je Bosna i Hercegovina, nakon 529 godina, od kada je 1463. izgubila svoju nezavisnost, 6. aprila 1992. ponovo međunarodno pravno priznata kao politički nezavisna i suverena država kada je stekla i svoj puni međunarodno pravni subjektivitet.

Političkim i društveno-ekonomskim promjenama koje su potom nastale počinju se gubiti socijalistički atributi iz njenog državnog uređenja, a time je izgubila i "socijalistički" predznak ispred svoga imena. U njenom nazivu ostaje samo "Republika Bosna i Hercegovina". Dejtonskim sporazumom potpisanim u Parizu 14. decembra 1995. nestaje i atribut "republika" i službeni naziv države je samo "Bosna i Hercegovina", u čijem su sastavu dva entiteta sa širokom političkom autonomijom.

Bosni i Hercegovini je mirovnim sporazumom zagarantirana teritorijalna cjelovitost u međunarodno pravno priznatim granicama, državni suverenitet kojeg vrše najviši organi Bosne i Hercegovine i međunarodno pravni subjektivitet, kao i članstvo u međunarodnim organizacijama. Današnji pravni sistem kreiran je Ustavom BiH (Aneks IV) Mirovnog sporazuma, kome je pridodato 15 međunarodnih konvencija i ugovora koje u pravnom sistemu BiH

imaju snagu ustavne norme. Pravni sistem BiH čine i pravni sistemi entiteta, kantona i općina.

Pošto Bosna i Hercegovina ima dugu historijsku i političku tradiciju regionalnog organiziranja, njoj najbolje odgovara da bude uređena kao federacija županija ili kantona na cijelom svom međunarodnopravno priznatom prostoru, bez nacionalnih predznaka. Stoga sadašnju podjelu na entitete treba razumjeti kao prolazno stanje. Pojam Bosne kao društva i države u sebi podrazumijeva etnički i vjerski izmiješano stanovništvo na cijelom njenom državnom teritoriju uz puno poštivanje nacionalnih, građanskih i ljudskih sloboda i prava. Bez toga, to nije Bosna, kakvu historija poznaje.

Kolonijalni naziv države "Bosna i Hercegovina", koji je nastao u vrijeme austro-ugarske uprave treba zamijeniti, i našoj državi vratiti njeno historijsko ime - BOSNA.

NAPOMENE

1. Konstantin Porfirogenet, O upravljanju carstvom, izd. August Cesarec i AGM, 1994, Zagreb, str. 92.
2. Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, izd. Eminex, 1994, Zagreb, str. 5, 19, 20, 21.
3. Ante Babić, Iz istorije srednjovjekovne Bosne, Sarajevo, 1972, str. 79.
4. Mijušković, Vizantijski izvori IV, 1971., str. 1-106
5. Dinić, Historija naroda Jugoslavije I, str. 562, 563.
6. Smičiklas, Codex diplomaticus regni, II, str. 24 i N.K. Srednjovjekovna Bosna, str. 79.
7. Srednjovjekovna Bosna, 117.
8. Srednjovjekovna Bosna, str. 124-143.
9. Iz problematike, Prilozi br. 14-15, Sarajevo, 1978. str. 64.
10. Srednjovjekovna Bosna, str. 160.
11. Srednjovjekovna Bosna, 174-180.
12. Istraživanja, str. 404-405, Srednjovjekovna Bosna, 181).
13. Istraživanja, Glasnik zemaljskog muzeja BiH, st. XVIII, 1906. 404-405.
14. Srednjovjekovna Bosna, 182.
15. Srednjovjekovna Bosna, 182, 183.
16. Srednjovjekovna Bosna, str. 215.
17. Srednjovjekovna Bosna, str. 213, 216.
18. Srednjovjekovna Bosna, 248, 249.
19. Srednjovjekovna Bosna, 262-264.
20. Klaić, Poviest Bosne, 193 - 194.
21. Dr. Pavao Anđelić, Barones regni i državno vijeće srednjovjekovne Bosne, Prilozi, broj 11-12, Sarajevo, 1975-1976.
22. Šabanović, Bosanski pašaluk, str. 35.
23. Bosanski pašaluk, str. 49.
24. Preuzeto od Šabanovića, Bosanski pašaluk, 77-81, 92-94, 229-231.
25. "Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja drugog svjetskog rata", Sarajevo 1994.
26. Vidi: Šabanović, Bosanski pašaluk, 77-81, 92-94, 229-231, 101, 109-114, 95-98, 233-234, 88-91.

27. Vidi: Avdo Sućeska, Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1995; Halil Inaldžik, Osmansko Carstvo, 99-197.
28. Imamović, str. 15, bilj. 17: Ova klauzula je smatrana tajnom, a prvi je objavio njen sadržaj bivši francuski ministar spoljnih poslova Gabrijel Anoto (Hanotaux), oktobra 1908., Beograd, časop. "Delo" 49/1908..
29. Živojin Perić, O pravnom položaju Bosanaca i Hercegovaca u stranim državama, Bgd. 1906, str. 31; M. Imamović, Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH d 1878. do 1914, str. 5,15,17,18,19,23,24.
30. Peter Sugar, Industrialization of Bosnia-Herzegovina 1878-1918., Seattle 1963.
31. Dževad Juzbašić, O nastanku paralelnog austrijskog i ugarskog zakona o upravljanju Bosnom i Hercegovinom iz 1880., Radovi ANUBiH, XXXI/1967.
32. Tako je npr. dr. Jozo Sunarić na 5. sjednici Bosanskog sabora 23.VII 1910. uputio protest Zemaljskoj vladi što je bečki prof. Friedrich Tezner pisao 1909. u knjizi "Der Kaiser" da je BiH kolonija. Stenografski izvještaji, I/1910.
33. Imamović, Pravni sistemi i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine 1878-1914, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 1-3/1972; Laszlo Szalay, Bosznia et Hercegovina, Magyar Gofi Lexikon, II, Budapest 1899, 255; Vojislav Bogičević, Aneksija Bosne i Hercegovine i jugoslavensko pitanje, Historijski pregled, br. 4/1959, str. 337, Sadržaj rasprava o aneksiji objavio je H. Kapidžić u Glasniku arhiva i Društva arhivista BiH, IV-V/1964-65, str. 133-188; Imamović, Pravni položaj i..., str. 27-36; Vidi: M. Imamović, Pravni sistem i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, str. 245-246.
34. Dr.Ferdo Čulinović, Dokumenti, str. 118 i 119.
35. Ferdo Šišić, Dokumenti, str. 280.
36. Vojnoistorijski institut. Beograd, Fond NDH br. 85-38/14-1; Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 2. str. 213; Josip Broz Tito, Borba naroda Jugoslavije, Zbornik NOR-a, tom II, knj. 12, str. 330; Arhiv Saveza komunista BiH, tom III, knj., Istorijsko odjeljenje CK SK BiH, Sarajevo, 1952., str. 12; "1941. u istoriji naroda Bosne i Hercegovine"; izd. Veselin Masleša, Sarajevo, 1973. str. 166; Peti kongres KPJ, Kultura, Beograd, 1948.
37. Pero Morača, "NOP u Bosni i Hercegovini u vrijeme osnivanja ZAVNOBiH-a, "Prilozi" br. 4., str.. 247.
38. Avdo Humo, "Narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini i AVNOJ - 1942-1943., "Rad" Beograd 1974; ZAVNOBiH, knj. I, str. 58-69; Hasan Brkić, U matici života, "Svjetlost" Sarajevo, str. 37-81; Rodoljub Čolaković, Izabrani govori i članci, knj. I, "Svjetlost", Sarajevo 1960., str. 47-192, 197-211.

39. "Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a", str. 208,231-242.
40. ZAVNOBiH, knj. I, str.. 170-171; 233-234;237.
41. ZAVNOBiH, knj. II, str. 321; 483-487.
42. "Službeni list NR BiH", br. 8/46; 46/46.
43. Uporedi: dr.Drago Borovčanin, Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a, Svjetlost, Sarajevo 1979, str. 80-268.
44. Uporedi: Lukić - Grebo Osnovi pravnog sistema SFRJ, str. 257-262).
45. Amandmani na Ustav SR BiH, od 31. jula 1990.
46. "Službeni list SR BiH", 23. decembar 1991.
47. "Službeni list R BiH", broj 1, 9. aprila 1992.
48. Ustav Bosne i Hercegovine, Aneks 4 Općeg sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, od 14. decembra 1995.

CONSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

A Short Survey

PREFACE

When the reconstruction of the historical being and historical existence of Bosnia and Herzegovina is in question, it is just forthcoming the work on revision and demystification of the myths and ideological mystifications of the prejudicial, more exactly, ethnocentric Serbian and Croatian historiography.

In an unusually condensed form, by concentration on the key points of the history of Bosnia and Herzegovina, from the perspective of the state-legal discourse, not only implicitly but explicitly, hegemonic state-political and national conceptions toward Bosnia are being demystified. In that increasing endeavour also participates the prof. dr. Omer Ibrahimagić's book titled State-Legal Development of Bosnia and Herzegovina.

The book represent a fundamental thesis that there exists a continuity in the existence, by history shaped, cultural-usual, political and state-legal individuality of Bosnia. Of course, this individuality in the book is being, primarily, observed in its state-legal contents. But, of special significance is also that what prof. Ibrahimagić underlines that the continuity in the historical individuality of Bosnia used to be founded as well as on the continuity of its territorial integrity.

Beside the critical discourse toward the historical falsifications produced by the traditional prejudiced historiography, in the book there are valuable contributions to knocking to pieces of the prejudices toward the more modern history of Bosnia and Herzegovina emerged on the very ground of the failure of the Eurasian and Balkan socialism. It is a word of the author's effort, in which he succeeds, to illuminate and also critically evaluate a period of the statehood of Bosnia

and Herzegovina, and that without any old and actual ideological stereotypes or preconceptions.

The author, without a prejudice, by this book represents a significant contribution to the development of our democratic political culture filled with the respect of the historical truths without pragmatic cosmetics of our history.

As a noticeable virtue of this book we also consider the fact that on a small space, clearly, distinctly, educationally, clear, identifying the main tendencies and marking the crucial state-legal and political facts is being formed a picture of the continuity of the state-legal development of Bosnia and Herzegovina.

The printing of this book in the Bosnian and English language will make a contribution giving the domestic and international scientific and political public a historiographic and scientifically competent and authentic source for own understanding the historical being of Bosnia and Herzegovina.

Dr. Esad Zgodić

INTRODUCTION

Since it was first mentioned as “The Land of Bosnia” in “De administrando imperio” by the Byzantine emperor Constantine Porphyrogenet in mid-tenth century (1), Bosnia has gone through different state and political forms of rule and its corresponding legal systems.

Political organisation of medieval Bosnia started with the arrival of Avars and Slavs at the end of VI and in early VII centuries. If the existence of public authority is the element of recognition of political identity of a country, rather than the title of a ruler, be it a vice-roy, a king, or an emperor, one may say that Bosnia had political rule before either Serbs or Croats. Absence of sources to confirm these forms of authority prior to XII century does not mean that there was no such authority in Bosnia. Thus one may say that Bosnia (the lands of Bosnia) had its own political development at the same time as the lands surrounding it, later occupied by Serbs and Croats (2).

BANATE OF BOSNIA

1. Banate of Bosnia. A Hungarian document from 1137 confirms that Bosnia was an independent state in early XII century. This document refers to Bosnia as “*bosnensis ducatus*” (3). The first recorded form of authority in Bosnia was banate [vice-roy’s country], a name originating from the Avars’ rule in this region (ban and zupan are words of Avar rather than Slavic origin).

The first ruler of Bosnia known by name was Ban Boric. There are two passages from Cinam’s work (*Epitomes*) referring to Bosnia and Boric: “Bosnia is not subordinated to the arch-zupan of Serbs, its people has its own way of life and governance”(4).

Historic sources confirm the existence of “a state apparatus in Bosnia” during the rule of Ban Kulin, as well as the existence of “a court chamber”, “very high income”, and “a considerable cultural development” of the country (5). The famous charter for the people of Dubrovnik from 1189 confirmed Bosnia as an independent state guaranteeing freedom of passage and trade for merchants from Dubrovnik in its territory. Kulin’s leadership was stronger than indicated in the title of ban. During a gathering at Bilino Polje in 1203, Holy See referred to Kulin as the master of Bosnia, “*presente bano Culino domino Bosnae*” (6).

During the bans’ rule in Bosnia, the best sources to confirm Bosnia’s status as that of an independent state rather than a dominion were the Pope’s letters to rulers of neighbouring countries as well as charters issued by the bans of Bosnia to merchants, mainly from Dubrovnik, since Dubrovnik was Bosnia’s best link with the world. Thus, in his charter from 1234, ban Ninoslav guaranteed freedom of passage for the merchants from Dubrovnik, exempted them from taxation, and offered them protection in cases of war with the ruler of Raska, i.e. Serbia (7).

Lack of sources on Bosnia from the second half of XII century cannot be proof of the fact that Bosnia was not an independent state, and that it was allegedly conquered by Hungary. It was rather

the opposite, since the Arpadovic did not subject Bosnia to their rule, and there was no other trace of Bosnia in the rich diplomatic material from the time, except for references to mere titles (8).

This also applies to the pompous titles of Bribiraca (the Subic brothers), which never meant true rule over the lands of Bosnia. Hrvatin, the leader of Donji Krajevi, was the only one to recognise Paul, the ban of Croatia. However, other Bosnian leaders saw him as a traitor who did not recognise Stjepan I, the ban of Bosnia (9). It has been confirmed that the "Croatian lord" ruled in only two regions of Donji Krajevi: Banica and Vrbanja, i.e. the areas ruled by Hrvatin (10). Mladin's title of the ban of Bosnia is just a title.

During his rule, Stjepan II placed Humske zemlje [regions of Hum] together with Krajina between the rivers Neretva, Cetina and Završje, under Bosnian sovereignty (11). Leaders of the Church of Bosnia firmly supported the rulers and their policy. This harmonious unity of Bosnia's rulers and its religious leaders could not be penetrated by neither Bribirci (the Subic) nor the Arpadovic, nor the Anjouvians. this was their common strength in the defence of Bosnia (12). This spiritual duality of Bosnian rulers in XIII and XIV centuries was probably the secret of their success. Judging by an old document (13), the rulers were with the church at home, but spoke and acted as the true believers abroad (14). Members of the Church of Bosnia did not enter the state council, and Bosnian (catholic) bishops were far from Bosnia (in Djakovo, Slavonia). Bosnia was at the peak of its power, after defeating the Serbian emperor Dusan "the mighty" in 1350, following his attack on Bosnia (15).

This ascent of Bosnia continued under Tvrtko I. At the time, there were two legal and political bodies in Bosnia: the court and the rule (kingdom or rusag, orsag, state council) with equal powers in decision-making in legal matters (16). There were also interesting sanctions and threats for those who violated their oath. Joint rule was common in Bosnia, such as the one, for example, during the rule of Stjepan II together with his brother Vladislav. There was a four-fold rule at the beginning of Tvrtko's rule: Vladislav (father), Jelena (mother), and two sons, Tvrtko and Vukac. Then it changed. After Vladislav's death, there was three-fold rule (of the

mother and two sons). It was reflected in the signatures of different charters, confirmations, etc. (17)

After winning over Ludovic in 1363, Tvrtko removed powers from his brother Vukac and declared himself the “ban of all of Bosnia” (18) This action ended all forms of joint rule in Bosnia, thus moving from a kind of family rule over private property, under private law, into the realm of public law. Rule in Bosnia became a public law activity within social and customary rules in public affairs from the time.

THE KINGDOM OF BOSNIA

2. The kingdom of Bosnia was the subsequent form of organised state rule in medieval Bosnia. Tvrtko I, one of the most successful rulers, was crowned in 1377 as the king of Bosnia. He chose the name Stjepan, selecting martyr Stephen as the protector of his order. After that, all the rulers were to bear the name Stjepan before their own. His ancestors had family ties with the Nemanjic dynasty, which ended with the death of emperor Uros in 1371. By his grandmother Jelisaveta, Tvrtko held the right to succession for the crown of Serbia. At the time, his signature read: "Stefan Tvrtko v hrista Boga kral Srbijem i Bosne i Primorju" [Stefan Tvrtko, the king of Serbia, Bosnia, and lands by the sea, before Christ] (19).

After supporting the uprising of Croatian and Dalmatian leaders against the Hungarian Empire in 1389, Tvrtko became the ruler of Croatia and Dalmatia in 1390. He declared himself the king of Croatia and Dalmatia, from Velebit to Cetina, and from Cetina to Kotor. He thus expanded the borders of medieval Bosnia to the widest region ever to be held by any medieval South Slav ruler.

Tvrtko's principle of rule was "the stronger Bosnia is, the weaker it makes Hungary, and vice versa" (20).

After ban Stjepan II and king Tvrtko, the two most successful rulers of Bosnia, the country entered a crisis of governance, with no significant rulers until the fall of the country to the Ottomans in 1463. His successors did not have the charisma to motivate the leaders to be united and efficient. this was used by the lords of the lands of Bosnia (Usora, Soli, Donji Kraji, Zapadna strana (Zavrsje), Hum, Podrinje, Primorje), and irrespective of the royal rule, they ascended. They ruled their estates (regions) as sovereign rulers, with their own courts, nobility, privileges and charters. The nobility of the Bosnian rusag (the state council), together with the king, decided on the state matters including the person from the Kotromanich dynasty to succeed to the throne of Bosnia (21).

Fights amongst the leaders lead Bosnia to an overall weakness. The weakening was contributed to by continuous efforts of its neighbours, primarily Hungary, to subject Bosnia to their own rule. This facilitated Turkish conquest of Bosnia, and divided leaders into those who collaborated with Hungary and those who collaborated with Turkey. The definite announcement of disaster for medieval Bosnia was when its two last kings, father and son, Stjepan Tomas and Stjepan Tomasevic, launched expulsions of the followers of the Bosnian faith and forceful conversions to Catholicism. The situation boiled down to the motto: "There was no one to defend Bosnia". Stjepan Tomasevic, who linked the destiny of his country to Hungary and the Pope, both supporting him just verbally, died during the fall of Bosnia in 1463.

3. Medieval Bosnian state functioned in accordance with the standards of customary law and state protocols typical of the time. Bosnian law was not encoded in a statute. However, Bosnian customary law had different written forms. It was binding for leaders and nobility. If they took the throne, the first thing to do was to issue a charter confirming all the rights guaranteed earlier by their predecessors. Categories such as "faithful service", "faith of the lord", "noble property", were the basis for building private and public law relations in the medieval Bosnian state.

THE OTTOMAN AYALET OF BOSNIA

4. The Ottoman province of Bosnia. With the fall of the medieval state to the Ottomans in 1463, Bosnia lost the possibility to develop its own state and legal system further. However, its people, Bosnians or Bosniaks, never lost an awareness of the historical existence of the medieval Bosnian state for more than half a millennium in the pre-Islamic period. This historical awareness of Bosnian identity contributed to maintaining territorial and political integrity of the historical Bosnian territory both during the Ottoman Empire as well as the Austro-Hungarian Empire.

Initially, Bosnia did not fall to the Ottomans entirely. More than 50 years passed between the first Turkish attack and the establishment of “Bosansko krajiste” as an interim form of military and territorial organisation of the Ottoman rule in Bosnia (1451)(22). And 117 years passed from the fall of Bosnia in 1463, when the first sanjak was established as the first independent form of military, administrative and political form of organisation of Ottoman rule in Bosnia, until the establishment of the Bosnian beglerbegluk or ayalet [province] as a separate province of the Ottoman Empire in 1580. By then, the sanjaks of Bosnia, Herzegovina and Klis were established within the Rumeliya beglerbegluk, the name of the European part of the Ottoman Empire. The Zvornik sanjak was part of the Budim beglerbegluk from 1541.

In the meantime, the Ottomans failed to establish a renegade “Bosnian kingdom” with clear animosity towards the two remaining Hungarian dominions in Bosnia (Jajce and Srebrenica). When the puppet “Bosnian king “ tried to present his credentials to the Hungarians, the Ottomans terminated this miniature Bosnian kingdom (1476)(23).

5. Bosnian beglerbegluk or ayalet was established in 1580. It was created as a tool of further expansion and defence against Austria and Venice. The second reason was the need to further exploit the subjects, to be achieved through a stronger bureaucratic appa-

ratus. The Bosnian beglerbegluk was established by excluding the sanjaks of Bosnia, Herzegovina, Klis, Pakrac and Krk from the Rumeliya one, and the sanjaks of Zvornik and Pozega from the Budim one. The former Bosnian sanjak became the central sanjak of this ayalet. As the Bosnian ayalet covered territory wider than the one covered by the old kingdom, thus the term Bosnia became much wider at the time.

The first beglerbeg of the Bosnian ayalet was the former sanjakbey of the Bosnian sanjak (1574-1580) Ferhad-bey Sokolovic, who automatically assumed the title pasha and was seated in Banja Luka.

After the Karlovac peace treaty in 1699, the territory of the Bosnian ayalet was reduced to its XV century borders. Thus, at the end of XVIII century, the Bosnian ayalet consisted of four sanjaks: Bosnia, Herzegovina, Zvornik and Klis ones. Trying to avoid having Venetians for neighbours, Dubrovnik voluntarily awarded Klek i.e. Neum in the North, and Sutorina in the South, to the Ottomans. Thus Bosnia acquired two points of access to sea.

The Novi Pazar region, a form of corpus separatum in the Bosnian sanjak since the beginning of the Ottoman rule, was finally excluded from it in 1790 and transformed into a separate Novi Pazar sanjak (24).

6. When organising its administration in Bosnia, the Ottomans never carried out significant changes in the divisions they had found on the ground, unless there were valid military, political, economic or strategic reasons. Wherever possible, they maintained the old state of affairs. This is a rough comparison, since the sanjak frontiers changed over time, depending on military and administrative changes caused by good fortune in the battlefield and in peace treaties. Later inclusion of Bihac (1592) and its sanjak gradually contributed to the shape of Bosnia to be confirmed later, in the Karlovac peace treaty (1699), and the administrative division from the time was maintained almost entirely until mid-XX century.

Thus, after the Karlovac peace treaty, the Bosnian beglerbegluk was reduced to the XV century borders of the Bosnian kingdom. The Bosnian beglerbegluk later contributed to the preservation of

integrity of Bosnia's historic and political space. The significance of its establishment is in the fact that it united all the sanjaks in Bosnia (the Bosnia, Herzegovina, Zvornik and Klis ones), which had been parts of either the Rumeliya or the Budim beglerbegluks. This prevented territorial and political disintegration of the territory of the Bosnian medieval state.

The lowest units of Ottoman administration were nahiyas, created by the transformation of medieval Bosnian parishes wherever they had existed. There should be a distinction between these and the so-called Vlaske (cattlemen's) nahiyas, which had self-governance, many privileges and a separate military organisation, and were directly subordinated to the sultan, the beglerbey, or the sanjakkbey, and were headed by dukes or civil princes.

The medieval Bosnian state did not recognise judicial or administrative units between parishes and regional leaders. In Ottoman Bosnia, a regular administrative unit, normally judicial, between the sanjak and the nahiya was kadiluk (kaza). This was the region of real and territorial jurisdiction of a kadi [judge]. In addition to judicial, kadis held administrative authority as well. Thus, kadiluk was a real administrative unit wherever there were Muslims. In areas with few Moslems, kadiluk often overlapped with the entire sanjak territory. Kadiluks were an anticipatory form of later mudirluks or muselimluks, and later still, of districts and counties.

7. In early XIX century, the Bosnian ayalet lost some of its territories on the right bank of river Drina. the Bosnian sanjak expanded in 1817 with the abolishment of the Novi Pazar sanjak, the abolishment of the Klis sanjak in 1826, and the abolishment of the Zvornik sanjak in 1832. Thus the Bosnian ayalet kept only the sanjaks of Bosnia and Herzegovina. As the rulers of the Bosnian ayalet enjoyed income from taxes (arpaluk) from the Herzegovina sanjak, this was practically almost entirely unified administrative and political unit.

After the defeat of the autonomous Bosniak's unity movement lead by Husein Captain Gradiscevic (1823), kapetanijas were abol-

ished and a division into muselimluks was enforced. It mainly corresponded to old kadiluks (1835).

In order to break the resistance to central authority and to satisfy their supporters in Herzegovina (Ali-pasha Rizvanbegovic), the Ottomans excluded the Herzegovina sanjak from the Bosnian ayalet (1833) and transformed it into a separate mutesafirluk under Rizvanbegovic's rule (25).

During the rule of Omer-Pasha Latas (1850-1852), the political will of Bosniak nobility was definitely broken. There was a thorough reorganisation of political administration in Bosnia. The country was divided into kajmakamluks. In Bosnia: kajmakamluks of Sarajevo, Travnik, Banja Luka, Bihac, Zvornik and Novi Pazar. In Herzegovina: those of Mostar, Trebinje and Pljevlja. This division remained until 1865.

8. Decision on the Administration of the Bosnian vilayet [region] (Bosna vilayet nizamnamesi) was published on November 7, 1864, and implemented in Bosnia in 1865 and 1866. Article 2 of this Decision transformed the Bosnian ayalet and the Herzegovina mutesafirluk into a single Bosnian vilayet as a province headed by valiya or vali-pasha (governor), appointed by the central authority. His authority was listed in the Decision, thus limiting it in comparison with the previous period. The Council of the vilayet was also established and it met once a year.

The judiciary was no longer under exclusive authority of the kadi, since civil courts were added to the sharia ones. This Decision transformed kajmakamluks into sanjaks (livas), and the kajmakamluks of Trebinje and Mostar were unified into a single Herzegovina sanjak. Thus the Bosnian vilayet had seven sanjaks: Sarajevo, Zvornik (Tuzla), Travnik, Banja Luka, Bihac, Herzegovina and Novi Pazar (Sjenica). Sanjaks were governed by kajmakamis, except for the Sarajevo one, governed by the valiya himself. This organisation was maintained until 1878 with minimal changes. On February 2, 1877, the Novi Pazar sanjak was definitely excluded from the Bosnian sanjak and annexed to the Kosovo vilayet. During the Herzegovina uprising in 1875, the kadiluk of Gacko was temporarily transformed into a sanjak of the same name. As of 1878,

the Bosnian vilayet consisted of six districts: Sarajevo, Travnik, Bihac, Banja Luka, Tuzla and Mostar (26).

9. The main authorities for the Ottoman legal system were the sharia law and the state (sultan) law called kanun. The Hanefian law tradition, called after Abu Hanefi, was followed in Bosnia and Herzegovina. Sharia law was in wide application only in relations among Muslims. In cases where there was no solution found in the Quran or the khadises, fatwas were used. Fatwas were issued by muftis in kadiluks, but there was also a grand mufti for the entire Empire (shaikh-al-Islam). Certain elements of sharia law were preserved in Bosnia and Herzegovina until 1945, especially in family and inheritance rights of the Moslems. In addition to sharia, laws of other religious communities (millets) was also applied, as well as occasionally the customary law.

In addition to sharia, one of the main legal authorities was the state (sultan's) law, kanuns or the kanun law. State laws were published in special orders (ferman) and later in charters (hatisharif). State law regulated relations not covered or partly covered by sharia law, such as administration, hierarchy, taxes, etc. Gazettes were called kanun-name. The most famous ones were the kanun-name by Mehmed II and Suleyman the Great (The Legislator).

In addition to general ones, there were also separate kanun-name for individual sanjaks, usually as parts of defters. Copies of the Bosnian kanun-name of the sanjaks of Bosnia, Zvornik, Herzegovina and Klis have been preserved. However, they were often just declarations. That is why this law was abolished in the Tanzimat reforms in 1839, and sultans started to enact their own laws such as the Ramandan Law, the Muharrem Law, the Criminal Code, etc.

An unofficial compilation of the entire property law of the Ottoman Empire, called Majala, appeared in the second half of XIX century. It was not a formal statute, but it enjoyed authority in application. Majala was applied for the entire population irrespective of their religion and status (27).

THE AUSTRO-HUNGARIAN CORPUS SEPARATUM

10. The Austro-Hungarian corpus separatum. From the legal point of view, the Austro-Hungarian rule in B&H can be divided into two levels: the first, from 1878 to the 1908 annexation (app. 30 years), when its rule was interim, under the mandate of the international community, while the sultan still held formal sovereignty over Bosnia; and the second, from 1908 until 1918, when Bosnia was annexed and transformed into a colony of Austro-Hungarian Empire, with its full state sovereignty held by the Empire, and certain forms of political authority with participation of the local population, but under control and authorisation of the central authority in Vienna.

Significant elements of military rule and limited civil rights were present throughout the Austrian rule. Bosnia and Herzegovina was never an integral part of the Austro-Hungarian state structure.

The main legal documents determining the status of Bosnia and Herzegovina after 1878 were Article XXV of the Berlin Treaty and the Istanbul Convention (1879).

An agreement on provinces in Bosnia and Herzegovina in the Berlin Treaty (Article XXV) read:

“Austro-hungarian Empire will occupy the provinces of Bosnia and herzegovina and will govern them. as the austro-hungarian GOVERNMENT does not wish to assume governance over the novi pazar sanjak, on the south-east between serbia and montenegro, as far as mitrovica (kosovo), turkish rule will be maintained. however, to ensure a new political state of affairs on one hand, and freedom and SAFETY of roads on the other, the Austro-Hungarian Empire maintains the RIGHT to hold its troops THROUGHOUT the territory of the former bosnian vilayet, and to control its military and trade roads.”

“the austro-hungarian and the turkish governments maintain the right to agree on the details of this matter.”

The Turkish representative, after being authorised by his government to do so, gave his agreement at the beginning of the meeting on July 4, by saying:

“The Royal Ottoman government gave serious consideration to this opinion expressed by this congress, relating to ways of easing the situation with Bosnia and Herzegovina. We have full confidence; however, we do maintain the right to reach agreements in this matter directly and immediately with the Vienna cabinet.”

Count Andrassy stated that he was pleased with this statement, and the chair of the session announced that thus the Austro-Hungarian Empire was given the mandate by all the forces represented at the congress.

On the eve of the signing of this agreement on July 13, 1878, after insisting on it, the Ottoman representatives obtained a written statement from the Austro-Hungarian representatives, confirming that “sovereign right of H.R.H. the Sultan over the provinces of Bosnia and Herzegovina will suffer no breaches caused by occupation... and that occupation is to be considered temporary”(28).

11. As early as June 5, 1878, prior to the commencement of the Berlin Congress on June 13, a National Board was established in Sarajevo. It acted publicly and prepared armed resistance against Austro-Hungarian troops. On July 7, the National Board forced the Veli-pasha, the military commander of Bosnia, to resign. The National Board acted slowly, with insufficient decisiveness towards the Ottomans, and with no real support of Bosniaks of other religions.

On July 27, 1878, the National Board removed Ottoman rule from Sarajevo and established its own National Government, assigning military affairs to Smail-bey Selmanovic-Taslidzak and Muhamed Hadzizamakovic, police affairs to Abidaga Gacanin and Ahmed Nako, and telegraph communications to Serif Zildzic.

In early August, Smail Haki Selmanovic, the commander of Bosnia, issued a Declaration inviting the entire population: “Muslims, Christians and Latines” to “resist the enemy jointly”. The Declaration referred to Bosnia, its population and its past, while there was no mention of Turkey or the sultan. Obviously, the intention

was to indicate that Bosnia was independent and that it was defending itself. This resistance was crushed. The first body of the new Austro-Hungarian authority in Bosnia and Herzegovina was a military court, established in by chief commander Filipovic in Doboj on August 4, 1878.

Andrassy, the minister of foreign affairs, used to say: "Controlling the Novi Pazar sanjak in Bosnia is the same as condoling Bosphorus in the Black Sea". Additional negotiations between the Austro-Hungarian and the Turkish Empires ended successfully on April 21, 1879, and an agreement was reached and signed in Istanbul.

12. The legal position of B&H after the occupation was an anomaly in comparison with the then legal norm. The sultan was the legitimate sovereign ruler of B&H, but the real power rested with the Austro-Hungarians. According to the standards, the position of B&H was unclear. Theoretically the sultan held sovereignty, but in a legal illusion, with no significance in actions. On the other hand, B&H was not an integral part of the Austro-Hungarian Empire, but rather an annexed (occupied) territory, thanks to the will of Europe and the agreement by Turkey. It was not an one-sided occupation.

The Austro-Hungarian rule in B&H was limited by three factors arising from the Berlin Treaty: (1) objectives of the European mandate to introduce peace and order; (2) continuous sovereignty of the Ottoman Empire in Bosnia, obliging the Austro-Hungarian administration to submit all its laws to the sultan for approval; (3) provisions of the basic international contracts, showing that the administration was interim. However, since the Real intentions of the Austro-Hungarian Empire were to occupy B&H permanently as a strategic access to Dalmatia and Istria, with an intention of further expansion, it was not possible to reconcile the sultan's sovereign rights in Bosnia and historical realities. This was supported by the European forces, never protesting different measures undertaken by the Austro-Hungarians to insult the sultan. The Austro-Hungarian Empire held "only the right to internal sovereignty" in B&H.(29)

Article IV of the Istanbul Convention foresaw a special agreement on external sovereignty, i.e. representation of Bosnians abroad, but this agreement was never made.

The population of Bosnia and Herzegovina could have hardly been considered equal citizens of either of the states. The population of B&H did not enjoy many civil and political rights held by the citizens of both Empires. Bosniaks of all three religions “enjoyed” military draft, but there were many delineations between Bosnia and the Monarchy. Their unresolved status was probably best expressed by the “affiliation to land” formula, although even that remained undefined.

13. As the Ottomans began to weaken and withdraw from Central Europe, the Habsburg Monarchy began to weaken, since there was no longer a need to gather different countries to fight the Ottoman threat.

From the constitutional point of view, the easiest rule to establish in Bosnia was the military one, since the military was a common institution. However, military rule was abandoned, mainly for financial, but also for political reasons: the royal circles understood the occupation of Bosnia to be an actual incorporation of Bosnia into the Monarchy. It turned out that military rule, however unavoidable in the first phase, was actually much more expensive than the civil one (30).

The discussions in Vienna after the occupation concluded that Bosnia and Herzegovina should be treated as a *sui generis* organism, to be administered immediately by representative of three different ministries (military, foreign affairs and finance), and both governments of the Monarchy, and that the Bosnian administration was to be funded from revenues within Bosnia and Herzegovina (310).

The Parliaments of Austria and Hungary enacted a Law on Administration of Bosnia and Herzegovina on February 22, 1880. This Law confirmed that the Joint Government was in charge of the interim administration of B&H and was to take part in determining directions and principles of the administration, which was to cover its expenses through its own revenues. Additional expenditure was to be approved by the Parliaments of both parts of the Monarchy.

These legislative bodies were in charge of customs regulations, indirect taxes and currency, and no relation of B&H with the Monarchy could be changed without their unanimous agreement.

Immediately after this Law had been adopted on February 26, 1880, and following a proposal by the Joint Government, the emperor decided to assign the supreme civilian administration of B&H to the Joint Ministry of Finance. The decisions of this Ministry were implemented by the Land Government in Sarajevo, established by a decree on October 29, 1880. In addition to the emperor and the Joint Government (Ministry of Finance), legal authority was given to the Parliaments of Austria and Hungary, to take part in administration of B&H. Bosnia may be defined as joint territory of the Monarchy, which ruled under the European mandate, and with an agreement from the sultan who maintained his formal sovereignty over B&H.

Until 1908 Bosnia was not an Austro-Hungarian colony, since they did not hold unlimited authority, but the Monarchy's economic policy in Bosnia was colonial. After the 1908 annexation, Bosnia formally became an Austro-Hungarian colony, since that was the end of the European mandate, and the sultan sold his sovereignty to the Austro-Hungarian Empire for two and a half pounds sterling, thus extending the legitimacy of their rule in Bosnia (32).

Even after the 1908 annexation of Bosnia (after the Young Turks' revolution in Turkey), the issue of inclusion of B&H into the state structures was not resolved.

14. Transition from the Ottoman to the new Austro-Hungarian legal system was not done hastily, but rather cautiously and gradually. Within the legal system, it can be said that continuity was maintained between the old and the new rule. The Austro-Hungarians maintained many legal institutes of the Ottoman written law and the Bosnian customary law, especially civil law. At the same time, the Austro-Hungarian administration began to enact its own regulations immediately (33). Since 1910, when the emperor sanctioned the constitution of Bosnia, laws proposed by the newly-established Bosnian Parliament within their competence started to appear as new legal authorities.

Throughout the Austro-Hungarian rule in B&H, there were different rules from Islamic and Ottoman law. Sharia rules regulated family, inheritance, endowments and religious relations of Moslems. In addition to sharia, there were different other laws usually regulating land relations, and which had been used for so long that they had become elements of the Bosnian customary law.

The Austro-Hungarian legal system in B&H remained incomplete, and it remained interim, just like the entire Austro-Hungarian rule, remaining disintegrated and subordinate, often in discrepancy with the social relations it was supposed to regulate.

BOSNIA WITHIN THE STATE OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

15. Political life in B&H was at a standstill after the assassination of the Austrian Arch-Duke Franz Ferdinand of June 28, 1914. The work of the Bosnian Parliament was also prevented.

Military defeats of the Axis Forces allowed political parties and groups to publish their memoranda in Zagreb on September 1918, stating that they no longer recognised the royal Austro-Hungarian rule, and denying its right to represent them at peace negotiations. Immediately after that, on October 6, the National Council of Serbs, Croats and Slovenes was established. Exclusion of South Slavic lands from the Austro-Hungarian Empire and their declaration of independence took place on October 29, 1918.

On November 1, 1918, the ruler of B&H surrendered powers to the National Council. Then the National Council of B&H, following a proposal by its Main Board, elected the Bosnian national government, which included representatives of Serbs, Croats and Bosniaks.

Establishment of the National Council of Serbs, Croats and Slovenes, and establishment of the national governments of B&H, Slovenia, Dalmatia and Croatia, was the establishment of a new State of Slovenes, Croats and Serbs, covering the territory of South Slavic lands previously under the Austro-Hungarian rule. The basis of state organisation was the federal principle. Central authority was with the presidency of the Council, and regional governments, among them the Bosnian one, were in charge of regional affairs.

BOSNIA IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

16. Under the influence of internal and external factors, on October 29, 1918, the National Council declared that the State had no been established for its own sake, but to unite with other South Slavic lands. There were two views: the centralist and the federalist one. The centralists were the majority, and on November 24, 1918, a conclusion was reached to unite the State of Serbs, Croats and Slovenes with the Kingdoms of Serbia and Montenegro, to form a single state. On December 1, 1918 in Belgrade, before Prince Regent Alexander Karadjordjevic, the National Council read its "Address", which state that the rule would be with King Peter, or Prince Regent Alexander in his absence, together with a parliamentary government. Alexander replied with his "Address", declaring unification into "a single Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes". No "Address" contained "instructions" for the National Council that the "final organisation of the new state may be determined only by a general constitutional assembly of the unified nation of Serbs, Croats and Slovenes, with a two-third majority vote". This was the very beginning of future dissatisfaction of non-Serb peoples with Yugoslavia, which would result in its first dissolution in 1941, since there was no equality for all South Slavic peoples (34).

Bosnia and Herzegovina maintained some forms of statehood for a while. The B&H National Council ceased to function on December 31, 1918, and the B&H National Government a month later. Instead, the B&H Land Government was established, with responsibilities towards Belgrade and a limited scope of competence. Instead of old ten, it now had only four departments: interior affairs, judiciary, agriculture, education and religious affairs. This government was maintained until June 28, 1921 and the so-called Vidovdan Constitution, which started from the idea of national unitarianism and state centralism: "one people, one state". The Yugoslav Mos-

lem Organisation managed to enter Article 135 into this Constitution, maintaining territorial integrity of B&H in its historical borders in case of regional partition of the country.

BOSNIA IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

17. On January 6, 1929, King Alexander issued a Proclamation, annulling the Vidovdan Constitution (1921), dismantling the National Assembly, declaring himself the sole bearer of sovereignty, and declaring “preservation of state and national unity” as the programme of his totalitarian rule. He dismissed all political parties and introduced military rule. On October, 3 of the same year, a law was enacted to divide the kingdom into administrative regions, and it included the official name of the country: the Kingdom of Yugoslavia. This law provided administration in banates, counties and municipalities. The state was divided into nine banates named after rivers. This division broke the historical territorial boundary of Bosnia and Herzegovina into four banates, with only one, the Vrbas banate (Banja Luka) remaining within the territory of B&H, except for Dvor na Uni. Other parts of Bosnia and Herzegovina were divided into banates of Drina (Sarajevo), Zeta (Cetinje), Primorje (Split), which all extended deep into territories of neighbouring countries. As deep as needed for Bosniaks not to be a majority in any of them.

Thus, for the first time in a thousand years of its history, Bosnia and Herzegovina was divided into administrative units which broke up its historical territory. In addition to abolishment of all forms of regional administration, this was a territorial partition of B&H as well (35).

On August 26, 1939, after the Cvetkovic-Macek agreement, a Declaration on the Banate of Croatia was issued, uniting the Banate of Sava and Primorje, as well as 13 counties in B&H (Brcko, Gradacac, Derventa, Travnik, Fojnica, Bugojno, Stolac, Mostar, Ljubuski, Livno, Konjic, Duvno and Prozor) into a single banate.

18. In view of its position in Yugoslavia between two world wars, B&H did not have an independent legal system. Legal system of Yugoslavia was applied. The legal system of Yugoslavia

began to develop with the Constitution of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on June 28, 1921. The time between 1918 and 1921 passed in the process of autonomous organisation of legal relations of countries which the new state consisted of, with strong control from the central government and its legislative activities.

After the annulment of the Vidovdan Constitution in 1929, and the enforcement of the new totalitarian constitution in 1939, there was an illegal improvised constitutional system in B&H. Attempts to legitimise it through elections in 1935 and 1938, with application of repressive methods and persecution of opposition, merely reinforced the illegal state which continued until the war and the dissolution of Yugoslavia by Germany, Italy and their allies, and the creation of puppet states, Pavelic's Croatia and Nedic's Serbia.

FEDERAL BOSNIA AND HERZEGOVINA

19. Renewal of statehood in form of Federal Bosnia and Herzegovina. In September 1943, after Italy surrendered, and the victory of allied forces was in sight, preparations were launched for the establishment of central authority in Bosnia and Herzegovina. This soon took place in Mrkonjic Grad (Varcar Vakuf) on November 25, 1943, and the First Session of ZAVNOBIH [Anti-Fascist Council of People's Liberation of B&H]. This day is considered the date of renewal of Bosnia's statehood and establishment of the new Bosnian state, on principles of democracy and respect for human and civil rights (36).

Military basis for renewal of statehood of B&H was in the fact that at the end of 1943, out of a total of 27 divisions of the then National Liberation Army of Yugoslavia, 11 divisions and several independent units were from Bosnia and Herzegovina (37). Political basis was mass determination of all three peoples of Bosnia in favour of political autonomy of B&H in the democratic and federal Yugoslavia (DFJ), as a separate federal unit. Historical basis was the medieval Bosnian state and the existence of a single Bosnian nation (Bosnians, Bosniaks) who, despite of half a century of subordination, preserved an awareness of their political and cultural identity, of their statehood, and of Bosnia as their state, with political particularities preserved by generations of Bosnians. With an exception, i.e. in the second half of XIX century, under the influences of political propaganda and church authorities, Bosnian Catholic developed national feelings as Croats, and Bosnian Orthodox did so as Serbs. Bosnian Moslems, although supposed to chose between being Serbs or Croats, followed the political tradition of medieval Bosnians (Bosniaks). While Bosnian Serb extremists wanted to annex Bosnia to Serbia, and Bosnian Croat extremists wanted to annex it to Croatia, ever since the Ottoman times, Bosniaks had been striving towards autonomy of Bosnia and re-

newal of its statehood. Although they were Moslems, they never considered themselves Turkish nationals, but rather Bosniaks (38).

At its Second Session on November 29, 1943, AVNOJ [Anti-Fascist Council of National Liberation of Yugoslavia] issued a Decision on establishment of Yugoslavia following a federal principle, in principle determining the position of ZAVNOBIH as the holder of legal and state functions of the federal unit of B&H. Article 3 of this Decision read: "It is in accordance with the federal development of Yugoslavia that the already existing bodies of people's authority in some peoples in Yugoslavia are represented by national liberation boards and anti-fascist councils of peoples' liberation"(39).

Legal documents adopted at the Second Session of ZAVNOBIH (1944) regulated a single legal system in B&H based on democratic principles. Development of administration and judiciary on the principles of a single authority system in Federal Bosnia and Herzegovina followed. Instructions were issued stating that the judicial system should be built on the following principles : democratic selection of judges, competence of judges, courts of several instances, independence in decision-making, transparency of work and accountability before the people (40).

PEOPLES' REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

20. B&H statehood was being developed rapidly. After the liberation of Sarajevo, the Third Session of ZAVNOBIH was scheduled and held on April 26, 1945 (41). The following decisions and laws were enacted: (1) Decision on Approval of Work of the ZAVNOBIH Presidency Between Two Sessions; (2) Decision on Changes and Amendments to the Decision on Establishment of ZAVNOBIH as the Highest Legislative and Executive Representative Body in Federal Bosnia and Herzegovina; (3) Law on the Oath of People's Delegates of the National Assembly of B&H; and (4) Law on the National Government of B&H (60). At this session, ZAVNOBIH was transformed into the National Assembly of B&H. A government was elected. Presidency of ZAVNOBIH became the Presidency of the National Assembly.

After the elections, the first session of the Constitutional Assembly was scheduled for November 11, 1946 (42). At its first session, the Constitutional Assembly confirmed: (1) all the decisions of ZAVNOBIH from the Second and the First Session; (2) all the decisions of this session of the National Assembly of April 27 and 28, 1945, as well as of the National Assembly of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina of April, 1945, until the first session of the Constitutional Assembly; (3) decisions and other documents of the presidency of the People's Assembly. Thus this representative body elected at free elections legitimised all the decisions reached prior to the first session of the Constitutional Assembly.

At the sessions of the Constitutional Assembly held on December 28-31, 1946, the Constitution of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina was adopted and it was put into force on December 31, 1946 (43).

Excluding the Decision on the Bosnian vilayet sanctioned by the sultan in November 1864 and the Statute (Constitution) of

Bosnia and Herzegovina sanctioned by the Emperor of Austria and the King of Hungary Franz Joseph in February 1910, 483 and a half years after the loss of statehood in 1463, the Bosnian sovereign national representative body elected at free elections enacted the first Constitution of Bosnia and Herzegovina.

Article 1 of this Constitution stated that the People's Republic of Bosnia and Herzegovina was a people's state of republican forms. This provision decided the status of Bosnia and Herzegovina as a state. Article 2 stated that using its right to self-determination, Bosnia and Herzegovina decided to unite with Serbia, Croatia, Slovenia, Macedonia and Montenegro, to form the FNRJ [Federal People's Republic of Yugoslavia], and carried over to FNRJ only those rights assigned to a federal state by the Constitution of FNRJ.

SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

21. This is how the 1963 Constitution defined a socialist republic: "state, socialist, democratic community" (Article 108, Paragraph 1). While the 1946 Constitution referred to the sovereignty of republics, the 1963 Constitution referred to "sovereign rights" of peoples only where prescribed for those rights to be protected by the Federation (Article 114). Thus the "statehood" of the republic and the "sovereign rights" of peoples overlapped. All this could have had its political value and political significance, but from the legal point of view, these attributes could be considered suspect, since they were mere declarations. According to the 1946 Constitution, the 1953 Constitutional Law and the 1963 Constitution, Yugoslavia was a socially, politically and economically centralised state. This was a consequence of the fact that this was how the Communist Party was organised, with the so-called democratic centralism, with very little democracy, and a lot of centralism. Although Yugoslavia was a federal state comprising of autonomous federal units, it was not different at all from unitary state in all the important issues of state organisation. Yugoslavia did declare its federalism, but it was in effect run from the centre (the Soviet model).

The 1974 Constitution of SFRY [Socialist Federal Republic of Yugoslavia] defined that: "federal state" is a state community of united peoples and their socialist republics, as well as socialist autonomous provinces of Vojvodina and Kosovo, integral parts of the Socialist Republic of Serbia".

The most important provision of the 1974 Constitution, which changed the theoretical concept of the Yugoslav federation as a state with full sovereignty is a provision on revision of the 1974 Constitution. Article 402, Paragraph 1 read: "Change of the SFRY Constitution is considered adopted when assemblies of all the republics and autonomous provinces agree with the text adopted by

the Federal Council of the SFRY Assembly". Agreement of assemblies of all the republic is simply a contract among them in order to reach changes of the Constitution. And we know that contracts may be signed only by sovereign states. Thus, in this element, Yugoslavia was in essence a confederation rather than a federation.

Prior to that, Article 400 provides that the Federal Council may initiate a procedure of changes of the Constitution only with a previously obtained agreement of assemblies of all the republics and autonomous provinces, if the only change is in provisions dealing with the position of the republics or relations between the federation and the republics. This also confirmed that Yugoslavia was essentially a contract-based community, but this contract was formally referred to as the Constitution.

22. Legal system of Bosnia and Herzegovina was directly related to the legal system of former Yugoslavia. The 1946 Yugoslav Constitution determined the development of the legal system of the country. Until 1953, the People's Assembly of FNRJ adopted numerous laws. The laws of particular importance were: Law on Invalidity of Legal Regulations Adopted Prior to April 6, 1941, thus formally interrupting the continuity of internal law, the "old" and the "new" legal order of Yugoslavia, then, Law of People's Boards (1946, 1949, 1952), Law on Civil Proceedings, Criminal Code, etc.

This period of development of the legal system was also important in the establishment of new social and economic relations, with particular importance attached to documents implementing confiscation of enemy property and property of enemies of the people, confiscation of war profits, expropriation of industrial companies, banks and trade in 1946 and 1948. State property was a precondition for agriculture planning, also covered by a law on state planning.

Law on Management of State Enterprises and Other Economic Associations by Workers' Teams (Law on Workers' Self-Management) from June 1950 and numerous related decisions were a beginning of a new era in the development of our legal system.

This period is usually referred to as - the period of workers' self-management. The beginning is the date of adoption of the Law on Workers' Self-Management, or the enactment of the 1953 Constitutional Law. From the legal point of view, these legal decisions also meant the creation of new organisational units outside state bodies - managerial boards and workers' councils - and within state bodies - councils of manufacturers. This was the beginning of decentralisation of legislative functions and the establishment of a new form of ownership - social ownership over means of production. The Constitutional Law proclaimed clearly the principle of sovereignty of workers and established the basis of social and economic system: social ownership over means of production, self-management in economy and self-management in municipalities, towns, counties. Many subsequent laws "introduced" self-management into non-commercial fields, and this was later confirmed by the 1963 Constitution. The 1963 Constitution provided legal possibilities for further development of self-management in its essence - in the form of rights of workers and rights of certain organisational units in the self-management system, and most importantly, it enriched the span of individual rights of man.

After this Constitution was enacted, certain changes in ideological, political and economic relations required amendments to it (44).

The 1974 Constitution represented further development of legal system towards ensuring and protecting the position of man on one side, and ensuring domination of labour class by strengthening self-management in associated labour on the other. The 1976 Law on Associated Labour was of particular importance for the latter.

Amendments to the Constitution were adopted in mid-1981, regulating duration of mandates and composition of bodies of so-called collective management. The next significant change was with 1989 Amendments to the Constitution, announcing reforms of economic and political system, and later the new Constitutions of republics in 1990 and 1991, opening a process of dissolution of Yugoslavia (45).

23. Dissolution of Yugoslavia. Displeased with the 1974 Constitution of Yugoslavia and the model it offered, Serbia objected to it and wanted the provinces to be more politically integrated into it. With the publication of the 1986 Memorandum of the Serbian Academy of Arts and Science, this request was expanded to include both the provinces and all the republics where Serbs presented a considerable percentage of the population. With the exception of Slovenia, this applied to all other republics, especially to Bosnia and Herzegovina and Croatia - with the objective of realising the Greater-Serbian political ideal - all Serbs in one state.

First, Serbia enacted its Constitution in September 1990, abolishing the constitutional position of Kosovo and Vojvodina, the two Yugoslav provinces within Serbia, whose position had been identical to that of the republics, except for the state status. With this arrangement for the provinces, Serbia was the first republic to breach the constitutional system of SFRY. The Serbian Constitution violated the constitutional position of the provinces as stipulated in the SFRY Constitution. Due to obstructions by Serbian judges throughout 1991, the Constitutional Court of Yugoslavia was unable to pass a ruling re-establishing the earlier constitutional position of the provinces, as proposed by the author who was the Judge Rapporteur in the case. Subsequently, Slovenia, Croatia and Macedonia adopted their Constitutions and organised referenda on disassociation from Yugoslavia. Bosnia and Herzegovina did not pass its Constitution, but it did adopt Amendments on 31 July 1999, and thus, in addition to Montenegro which followed the Serbian political option, it was the only republic that did not pass a completely new Constitution.

Soon afterwards, at the parliamentary elections in Bosnia (18 November 1990) reformed communists lost to the three national parties, SDA (Bosniaks), SDS (Serbs) and HDZ (Croats). Elections were held in all the republics in the same year, and were won by civic and national parties demanding more autonomy within Yugoslavia or a total independence from it. Contrary to this, Serb population demanded that Yugoslavia be preserved, with central functions strengthened in comparison to those from the 1974 Con-

stitution, under the motto of building a “new federation. After this idea failed, with the assistance of JNA, Yugoslavia tried to introduce martial law in March 1991. The Yugoslav Presidency rejected this proposal thanks to the vote of the Bosnian member of the Presidency. This accelerated the process of Serbian domination of JNA and the secret arming of Serb population in Croatia and Bosnia and Herzegovina, in preparation for a military option. Contrary to this, in the rest of Yugoslavia, the national sovereign state concept prevailed and ways were sought to preserve Yugoslavia as a union of sovereign independent states, opposed by Serbia and Yugoslavia. This initiated a spontaneous process of internal dissolution of Yugoslavia into new independent and sovereign states. This was also confirmed by the Arbitration Commission for Yugoslavia, established by the European Union. “1. In its Opinion No. 1, on 29 November 1991, published on 7 December, the Commission noted that the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was in a process of dissolution.”

Slovenia expressed its desire to disassociate from Yugoslavia at a referendum as early as December 1990, and announced it for 25 June 1991, whereas Croatia organised its referendum on 30 May 1991, and announced disassociation for June the same year. Macedonia organised its referendum in September 1991, and passed its Constitution on 17 November, thus disassociating from Yugoslavia.

Bosnia and Herzegovina introduced considerable constitutional changes in the above-mentioned Amendments in 1990. The Amendments changed socio-economic relations, introduced market economy and changed the political system by creating possibilities for the old one-party system to be changed by pluralist democracy and a multi-party one. The former assembly system with single state power was changed into a parliamentary system, with a division of power into legislative, executive and judicial.

One of the most important provisions of the then valid Amendment LX to the Constitution of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina was that it gave a new definition of Bosnia and Herzegovina which was, in addition to the referendum, the basic

legal argument for international recognition of Bosnia and Herzegovina. In it, Bosnia and Herzegovina is defined as a “democratic sovereign state of equal citizens, peoples of B&H - Moslems, Serbs and Croats, and members of other peoples and ethnicities living in it”. This was a permanent definition of constitutional relations within Bosnia and Herzegovina and its relations with states around it.

In view of the population structure, Bosnia and Herzegovina was making such moves in order not to contribute to further deterioration of political relations in Yugoslavia. On the contrary, its intention was to ensure that the problems are resolved in a democratic way, through mechanisms provided by the SFRY Constitution. However, in its Memorandum (Letter of Intention) of 14 October 1991, it presented clearly its political position in the event of dissolution of Yugoslavia: “Bosnia and Herzegovina will not accept any constitutional arrangement of a future Yugoslav community which would exclude either Serbia or Croatia.” It explained such a stand by the existing ethnic structure of its population and the equidistance in relation to both countries (“Official Gazette of SRB&H”, No. 32, 16 October 1991).

In the meantime, the international community organised a Conference on Yugoslavia, in order to assist in resolving political relations among its republics in the process of dissolution of Yugoslavia. In order to facilitate the dissolution and to keep it under control, at a meeting of the Council of Ministers of the EU in Brussels on 16 December 1991, the EU and its member states passed a Declaration on Yugoslavia and a Declaration on Guidelines for Recognition of States in Eastern Europe and the Soviet Union.

REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

24. The Government of Bosnia and Herzegovina submitted a request for recognition of sovereignty and independence on December 20, 1991. The Decision expressed a desire to recognise B&H “as an independent state” and that B&H “excepts all the obligations” contained in the Guidelines. Also, that B&H “excepts the Hague Conventions Draft, including Chapter II, referring to protection of human rights of national and ethnic groups”. In its decision, the Government included results of the recent census (1991): Croats 17.27%, Moslems (Bosniaks) 43.74% and Serbs 31..33%, Yugoslavs 5.51% and 2.15 of members of other ethnic groups. The Government believed that “the issue of relations among Yugoslav republics should be resolved peacefully”. Then they confirmed their obligation that “B&H does not have nor will it have any territorial pretensions towards any of its neighbouring states and it will not engage itself in any propaganda against any of its neighbouring states”. It thus appealed to the European Community and its member states to “recognise the sovereignty and independence of Bosnia and Herzegovina” (46).

With its decision of 8 January 1992, the Government of SRB&H accepted and committed itself to applying the UN Charter, the Helsinki Final Document, the Paris Charter, the Universal Declaration on Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and all other international documents guaranteeing human rights and freedoms, and to respecting earlier SFRY commitments regarding disarmament and arms control. The Commission further stated:

* The current SR B&H Constitution guarantees equal rights to “peoples of Bosnia and Herzegovina - Moslems, Serbs, Croats - and members of other peoples and ethnic groups living in its territory”.

* The current SR B&H Constitution guarantees the respect of human rights, and the B&H authorities have submitted to the commission a list of laws in force, confirming those principles. In addition, the Commission received assurances that the new Constitution, under preparation at the moment, will give full guarantee of human rights and freedoms.

The B&H authorities also gave assurances to the Commission that this country had no territorial aspirations towards neighbouring countries and that it was willing to guarantee their territorial integrity. But it also requested that the new community contain at least Serbia and Croatia, and that at the same time a convention be signed on the recognition of sovereignty of SR B&H within its existing borders. The SR B&H Presidency informed the Commission that this option would change nothing in relation to the request for recognition of sovereignty of SR B&H.

Pursuant to the Constitution of Bosnia and Herzegovina, as modified by Amendment LXVII, citizens realise their rights through an assembly of representatives or in a referendum.

In the opinion of the Presidency and the Government of SR B&H, legal basis for the request for recognition is contained in Amendment LX, annexed to the Constitution of B&H on 31 July 1990. This Amendment prescribes that the Republic of Bosnia and Herzegovina is a "sovereign democratic state of equal citizens, peoples of Bosnia and Herzegovina - Moslems, Serbs, Croats - and members of other peoples and ethnic groups living in its territory". This Amendment was a significant novelty in comparison with the earlier legal status.

Additionally, outside the institutional framework of SR B&H, the "Serb people in Bosnia and Herzegovina" opted for a "common Yugoslav state" at a plebiscite on 10 November 1991, and on 21 December 1991, the "Assembly of the Serb people in Bosnia and Herzegovina" adopted a resolution aimed at establishing a "Serb Republic of Bosnia and Herzegovina" within a federal state of Yugoslavia, if Moslem and Croat communities in Bosnia and Herzegovina were to decide to "change their stand on Yugoslavia".

On 9 January 1992, that assembly declared independence of the “Serb Republic of Bosnia and Herzegovina”.

Under the circumstances, the Arbitration Commission found that the expression of will of the population of B&H to establish SR B&H as a sovereign and independent state is to be verified via a referendum, with an invitation for participation by all the citizens of SR B&H with no prejudice and under international control.

25. Decision on referendum for sovereign and independent Bosnia and Herzegovina. Following the opinion of the Arbitration Commission, the SR B&H Assembly passed a Decision on calling a referendum, planning it for 29 February and 1 March 1992. The referendum question was: Are you in favour of a sovereign and independent Bosnia and Herzegovina, a state of equal citizens, peoples of Bosnia and Herzegovina - Moslems, Serbs and Croats and all other peoples living in it?

Results of the referendum were presented on 6 March 1992. Of the total number of 3,253,847 voters, 2,073,568 eligible voters, i.e. 64.31% voted - 1,989,786 according to general voters lists and 83,535 according to certificates of entry into the general voters list.

There were 2,067,969 valid ballot papers, i.e. 64.14%. Of the total number, 2,061,932 were “IN FAVOUR”, i.e. 94.44%, and 6,037, i.e. 0.29% were against. There were 5,227, i.e. 0.25% invalid ballot papers.

Therefore, out of the total number (2,073,568) of citizens who casted their vote at the republic’s referendum for determining the status of Bosnia and Herzegovina on February 29 and March 1, 1992, 2,061,932 citizens, i.e. 99.44% stated that they were in favour of a sovereign and independent Bosnia and Herzegovina, a state of equal citizens, peoples of Bosnia and Herzegovina - Moslems, Serbs, Croats and members of other peoples who live in it.

26. Right to self-determination and the issue of state borders. Since the process of dissolution of Yugoslavia became unstoppable, the Republic of Serbia tried to influence this process indirectly, through diplomatic channels, by presenting different issues before the Arbitration Commission. One of the issues was if the Serb people in Bosnia and Herzegovina had the right to self-determination,

and the other issue referred to state borders, i.e. could the internal borders of republics be considered state borders. The Commission responded that the republics must offer to members of those communities and ethnic groups all the guarantees of internationally recognised human rights and fundamental freedoms, including, in such a case, the right to chose citizenship.

The Commission found that, irrespective of circumstances, the right to self-determination may not lead to a change of borders in existence at the time of recognition of independence (*uti possidetis juris*), unless otherwise agreed by the states concerned. In relation to internal borders between Croatia and Serbia and between Serbia and B&H, the Commission found that in terms of international public law, in case of independence, these borders were to assume the character of borders protected under international law, and could be changed only through an mutual agreement (Opinion No. 3).

If there are, within a state, one or several constituent groups, one or several ethnic, religious or linguistic communities, pursuant to international law, these groups have a right to recognition of their identity. States are obliged to ensure respect of the rights of minorities. In relation to this, the Commission found that the Serb population of B&H was to enjoy the rights recognised as rights of minorities in the relevant international conventions, as well as national guarantees pursuant to principles of international law. The right to self-determination is the principle of protection of human rights. On that basis, any individual may request freedom of expression of his or her affiliation with an ethnic, religious or linguistic community of choice. According to the Commission, the Serb population of B&H and Croatia was to enjoy all the rights of minorities and ethnic groups as recognised by international law, and provisions of the Draft Convention for Peace in Yugoslavia of 4 November 1991. The Republics, if needed, were to recognise their right to national determination, which does not equal national self-determination.

As for borders, the Commission found that problems of borders were to be resolved pursuant to the following criteria:

First - external borders were to be respected in all cases, pursuant to the principle recalled in the UN Charter, the declaration referring to the international law principle in reference to amicable co-operation between states, pursuant to the UN General Assembly Resolution 2625 (XXXV), and pursuant to the Helsinki Final Document (1975), recalled in Article 11 of the Vienna Convention of 23 August 1978 on succession of states on the basis of an agreement.

Second - demarcation line between Croatia and Serbia or between Serbia and B&H, or between other neighbouring independent states, may be changed only through a free mutual agreement.

Third - unless agreed otherwise, former borders were to assume the character of borders protected under international law. This conclusion is also a consequence of the principle of respect of the territorial "status quo". The principle is of general nature, as delivered by the International Court of Justice (border dispute between Burkina Faso and the Republic of Mali, unchanged since 22 December 1986, Volume for 1986, Paragraph 21, p. 565). This principle is aimed at preventing conflicts which may endanger independence and stability of new states.

This principle was even easier to apply to Yugoslav republics - it was decided, pursuant to Paragraphs 2 and 4 of Article 5 of the SFRY Constitution that the consistence of territories and republics may not be changed without their consent (Opinion No. 3).

27. Dates for succession of newly independent states. In accordance with the generally accepted definition contained in the 1978 and 1983 Vienna Conventions on the succession of states, "date of succession of states" is the date when a successor state replaced the predecessor state in its commitment in international relations of territories the succession relates to.

The predecessor state, Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) ceased to exist and, as found by the Arbitration Commission in its Opinion No. 9, no successor state may claim to be the only continuous state.

Second, cessation of SFRY, contrary to other recently dissolved states (USSR, Czechoslovakia), was not a result of agreement of

parties concerned, but rather of a process of disintegration which, according to the Commission, stated on 29 November 1991, when the Commission issued its Opinion No. 1, and ended on 4 July 1992, when it issued its Opinion No. 8.

The Arbitration Commission was aware of all the practical problems that could have arisen from more than one date of succession, due to a long and slow process of dissolution of SFRY. One of the implications was that different dates would be applied to transfer of state property, archives, debts and other rights and interests, to several states successors of SFRY. However, the states were free to resolve difficulties that may have followed the application by concluding agreements to allow a just outcome.

In relation to this, the Arbitration Commission found that the dates of creation of states succeeding SFRY were: 8 October 1991 for the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia; 17 November 1991 for the Former Yugoslav Republic of Macedonia; 6 March 1992 for the Republic of Bosnia and Herzegovina, and 27 April 1992 for the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro). Unless the states concerned agree otherwise, these were the dates when state property, assets and various rights, archives, debts and various commitments of SFRY were to be transferred to successor states (Opinion No. 11, Paris, 16 July 1993).

28. International recognition of Bosnia and Herzegovina followed at a session of the EU Council of Ministers in Brussels on 6 April 1992, effective on 7 April 1992. This detail was a consequence of a diplomatic objection from Belgrade, due to coincidence with 6 April 1961, when the Kingdom of Yugoslavia was broken following an attack by Germany and its allies.

Once internationally recognised, B&H was formally no longer a part of SFRY. It thus became an independent subject of international law. Political and administrative borders of the republic as one of six federal units of SFRY became international state borders, and SFRY became a former state. With its dissolution, former federal units regained their sovereignty, which they had transferred to the federal state when they entered a Democratic Federal Yugoslavia, at the Second Session of AVNOJ on 29 November 1943. On

27 April 1992, Serbia and Montenegro entered the third Yugoslavia and passed a new constitution. Thus the state of Bosnia and Herzegovina, without changing its former borders, borders with Yugoslavia (Serbia and Montenegro) in the east, with Croatia in the west and south-west, and in the north shares with Croatia the river Sava, which became an international river.

As the aggression of Serbia and Montenegro and former JNA against B&H started, on 8 April 1992 the Presidency passed a Decision on declaration on the state of immediate threat of war, thus expanding the Presidency, pursuant to the B&H Constitution, to Presidents of the Assembly, the Government, and the Commander of the Territorial Defence. The Presidency was thus authorised to pass decrees and decide on appointments or removals, or be confirmed by the Assembly as soon as it could be called (47).

At the same session, the Presidency changed the name of Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina into the new name of the state: "Republic of Bosnia and Herzegovina". It then organised a new Territorial Defence Staff, appointed new command and confirmed the official interim emblem of the Territorial Defence members: the old Bosnian emblem in form of a blue shield cut by a white diagonal line with three golden fleur-de-lis on each of the sides of the shield.

The Presidency then passed a Decree on succession and application of former SFRY laws and their application in B&H as laws of the Republic. A selection was made from laws on economy, finance, agriculture, forestry and water resources, traffic and communications, foreign economic relations and international relations, state administration, internal affairs, judiciary, health, labour relations, pension and health insurance, social and child care, veterans and invalids protection, education, science, culture, sports, etc. Through a separate Decree, the Presidency selected laws not to be applied, as well as application regulations ("Official Gazette of RB&H", No. 2, 11 April 1992). Throughout the aggression, the Presidency continued to pass Decrees, until the normal functioning of the Assembly was re-established, with the end of the state of war and the state of immediate threat of war.

Through a special Decree, the Presidency decided on the provisional emblem and flag of the Republic of Bosnia and Herzegovina. The emblem was the old Bosnian emblem in form of a blue shield cut by a white diagonal line with three golden fleur-de-lis on each of the sides of the shield. The flag was a white rectangle with the emblem in the middle, in a 1:2 ratio ("Official Gazette of RB&H", No. 4, 20 May 1992). A special Decree defined the use of the emblem and the flag ("Official Gazette of RB&H", No. 15, 5 September 1992).

In order to establish diplomatic and consular relations between B&H and other states, the Presidency ratified relevant international conventions.

After the aggressor had occupied 70% of the territory, killed over 40 thousand people, forcefully displaced approximately one million 400 thousand persons, detained over 60 thousand in concentration camps, and continued to destroy systematically different civilian, economic, religious and other facilities, and starting from the right to defence as recognised under international law, as late as on 20 June 1992, i.e. two months after the aggression had started, the Presidency passed a decision declaring a state of war. This act of aggression had been confirmed by the UN Security Council, in Resolution 752 of 18 May 1992. The Presidency stated the aggressor: Republic of Serbia, Republic of Montenegro, Yugoslav People's Army and the SDS terrorists.

Bosnia and Herzegovina resisted the aggression decisively, and throughout the most horrific combat activities and genocide against its population, it continued to work towards preservation of legitimacy and legality of its institutions. And it succeeded. Legitimate bodies of Bosnia and Herzegovina: Assembly, Presidency, Government and courts, all continued their work with existing laws and constitution, and the political system functioned in a state of war. These institutions, working in accordance with the constitution and in conditions of war, continued to work until peace in Bosnia and Herzegovina was established in Dayton on November 21, 1995, and signed in Paris on December 14, 1995.

Pursuant to the peace agreement, the Republic of Bosnia and Herzegovina continued to exist as the state of Bosnia and Herzegovina. Thus B&H continued to exist as a sovereign and independent state, maintaining its status under international law, and with relations with other states and membership in international organisations. Its Constitution, an integral part of the peace agreement (Annex IV) provides that Bosnia and Herzegovina is to remain within its internationally recognised borders, that it may not be divided into ethnic groups, and that each Bosnian is to feel at home anywhere in its territory .

BOSNIA AND HERZEGOVINA

29. The State of Bosnia and Herzegovina. Pursuant to the peace agreement, the Republic of Bosnia and Herzegovina continued to exist as the state of Bosnia and Herzegovina. Thus B&H continued to exist as a sovereign and independent state, maintaining its status under international law, and with relations with other states and membership in international organisations. Its Constitution, an integral part of the peace agreement (Annex IV) provides that Bosnia and Herzegovina is to remain within its internationally recognised borders, that it may not be divided into ethnic groups, and that each Bosnian is to feel at home anywhere in its territory (48).

The fact that Annex IV contains the Constitution of Bosnia and Herzegovina as the most significant legal document illustrates its importance in preservation of the state of Bosnia and Herzegovina and in stabilisation of post-war political situation, fit full respect and legal protection of human rights and freedoms of each individual citizen.

Structure of the Constitution is: the Preamble, general provisions on Bosnia and Herzegovina, provisions on human rights, provisions determining competences and relations of institutions of Bosnia and Herzegovina and those of its entities, provisions defining bodies of authority of Bosnia and Herzegovina, their composition and competences, and provisions dealing with procedure of amendments to the Constitution, interim provisions and Annexes I and II as integral parts of the Constitution of Bosnia and Herzegovina.

Particular importance is attached to the provision in the Constitution of Bosnia and Herzegovina prescribing an obligation of both entities to reconcile their respective constitutions with the Constitution of Bosnia and Herzegovina, as well as to establish constitutional control to be carried out by the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, especially regarding uniformity of constitutions and laws of the entities with the Constitution of Bosnia and

Herzegovina. These provisions give rise to optimism regarding preservation of an integral, sovereign and independent state of Bosnia and Herzegovina as a subject in international law and a member state of many organisations, such as the UN, OSCE, etc.

Bosnia and Herzegovina is at the door of European political integration and NATO Partnership for Peace, and it remains open towards co-operation with all the states that wish to do so as well as other international organisations, in further efforts in establishing peace.

SUMMARY

Ever since the “Land of Bosnia” was first mentioned in “De administrando imperio” by the Byzantine emperor Constantine Porphyrogenet in mid-X century, until today, Bosnia has passed through different forms of state and political forms of organisation of power and corresponding legal systems.

Bosnia has had centuries of tradition of blending different civilisations and cultures, synthesised in specific spirituality not to be found in its neighbours, Croatia, Serbia and Montenegro. That is why they do not understand Bosnia and continue to exercise violence against it. It is its specific spirituality that makes the Bosnian society specific and indivisible political community and state. That is what has helped it survive.

In late VI and early VII centuries, Avars and Slavs found what was left of Illyrians and Romans in what is today Bosnian territory. Two hundred years of Avar political organisation left the names *ban* and *zupan*. This leads to an assumption that there had been forms of public rule even prior to Porphyrogenet’s mention of Bosnia, as there are insufficient sources for times earlier than the first mention of Bosnia as a *banate* in early XII century.

There were two forms of state organisation in medieval Bosnia: *banate* (until 1377) and *kingdom* (until 1463). Bosnia was an independent state in both forms. Bosnia reached its peak with Ban Stjepan II and King Tvrtko I. Medieval Bosnia was dominated by customary law. Written sources include international contracts, land-owners’ charters and inscriptions on tombstones. There were no written laws.

With its fall under the Ottoman Empire in 1463, Bosnia was territorially organised into *sanjaks* within the *Rumeliya beglerbeyliks*. Even then, most of the Bosnian territory was within the Bosnian *sanjak*, and peripheral parts were organised within the *sanjaks* of Herzegovina, Zvornik and Klis.

Following 117 years of such arrangements, in 1580 Bosna was established as a separate province (ayalet), in a territory covering parts of neighbouring states as well. After the Karlovac peace treaty in 1699, the Bosnian ayalet was reduced to the territory of the XV century Bosnian kingdom. Establishment of the Bosnian ayalet in the historical territory of Bosnia contributed to the preservation of the peoples' awareness of the political and cultural continuity of Bosnia with the medieval Bosnian state, preservation of its integrity and a later renewal of Bosnian statehood (1943).

In the first half of XIX century, political and historical circumstances resulted in the establishment of the *mutesafirlik* of Herzegovina (1833) and in 1866 the territory was unified into a single Bosnian vilayet. Throughout the 415 years of the Ottoman rule in Bosnia, the country was administered by sanjakbeys subordinated to the beglerbey of Rumeliya, and when it became a separate Ottoman province (ayalet) it was administered by the Sultan's emissaries, the *vezirs*.

Specific legal and political status of Bosnia under the Ottomans was the consequence of its frontier character, conversion to Islam of a large part of its population who called themselves Bosnians of different religions, and the existence of *kapetaniyas*.

The Ottoman legal system in force in Bosnia at the time consisted of sharia law (Qur'an and hadis) and state (sultan's) law, i.e., canonic law defining relations not covered or covered incompletely by the sharia law. Towards the end of the Ottoman rule, in addition to the sharia ones, civil legal institutions and laws were established.

In the 1878-1918 period, Bosnia and Herzegovina had a *sui generis* legal existence. There was a formal Ottoman sovereignty over it, and actual administration was executed by the Austro-Hungarian Empire, with the consent of Europe and Turkey.

Annexation of Bosnia and Herzegovina in 1908 was an illegal take-over of sovereignty from the Ottomans by the Austro-Hungarians, in breach of the Berlin treaty. In order to legitimise the annexation, the Austro-Hungarian Empire bought the rights over Bosnia and Herzegovina from Turkey for two million pounds sterling, thus turning it into a colony. Throughout that time, Bosnia

and Herzegovina remained outside the Austro-Hungarian constitutional structure.

The 1910 Constitution and the Assembly imposed by the emperor never changed the dependent status of Bosnia. Due to the fact that Bosnia was ruled by the crown, i.e. never divided between Austria and Hungary, Bosnia and Herzegovina maintained its integrity within its historical borders.

During the Austro-Hungarian rule, the Roman law based legal system of the Empire was in force. A set of regulations was passed for and applied in Bosnia only. Despite the 1910 Constitution and its own Assembly, Bosnia never had an autonomous right to pass its own laws. At the time, Bosnian Moslems applied sharia law in matters of inheritance and family relations.

Together with other South Slavic states under the Austro-Hungarian rule, Bosnia and Herzegovina took part in the creation of the SHS state, which was actually in existence less than two months (6 October to the end of November 1918), and which, together with the Kingdom of Serbia established a new community, the Kingdom of SHS, on 1 December 1918. Thanks to Article 35 of the Vidovdan Constitution, Bosnia preserved its territorial integrity within its historical borders under the Austro-Hungarian rule. It enjoyed elements of autonomy with a seat in Sarajevo until the final establishment of centralist government of the new state. From the 1918 unification until 1929, it can be said that Bosnia with its six regional administrations functioned in a legitimate constitutional system.

In 1929, for the first time since 1463, the dictatorship of King Alexander broke the territorial integrity of Bosnia and Herzegovina by dividing it into four regions, each including territories of its neighbours. This broke the Bosnian political space in its historical borders, with the intention of ensuring that Bosniaks would not be a majority in any of the regions. In its thousand years, this was the most severe blow against Bosnia as a single political and territorial unit. The next blow was the Cvetkovic-Macek agreement of 26 August 1939, which was a division of Bosnia and Herzegovina between Serbia and Croatia at the expense of Bosniaks. This agree-

ment never passed the parliamentary procedure due to the outbreak of World War II, and it is officially considered non-existent.

As a forceful unitary state between 1929 and 1945, the Kingdom of Yugoslavia was an illegal creation of the 1931 Constitution with an improvised legal system created by the use of force and political blackmail of the court. It was therefore possible for the political regime to be completely irresponsible in relation to Bosnia and Herzegovina and Bosniaks.

Due to political changes in 1941 and active participation of all the three Bosnian peoples in the 1941-1945 Peoples' Liberation Movement, and their decision to establish a new Yugoslavia on a federal principle, after 480 years, Bosnia and Herzegovina renewed its statehood and the First Session of ZAVNOBIH in Varcar Vakuf (Mrkonjic Grad) on 25 November 1943. Four days later, at the Second Session of AVNOJ on 29 November, representatives of all three Bosnian peoples conveyed the ZAVNOBIH decision that Bosnia and Herzegovina was to be a constituent part of the new Democratic Federal Yugoslavia as one of six equal federal units.

At the time no decisions were made on the political arrangements in the new state. After the elections (11 November), and the session of the Constitutional Assembly on 29 November 1945, it was decided that Yugoslavia was to be defined as a "federal peoples' republic". Thus, Bosnia and Herzegovina as a federal unit had a republic administration. As a state, together with other federal units and with full political legitimacy, Bosnia and Herzegovina participated in the administration of the new federal state as the subject of state sovereignty and international law.

A more intensive introduction of elements of social ideology into its internal arrangements, and especially the introduction of workers' self-management, resulted in a transformation of Bosnia and Herzegovina from a peoples' republic into a socialist republic arrangement, dominated by a one-party system, same as in the previous "peoples' republic" system.

Socialist legal system consisted of state and self-management law. This system was build in the joint federal parliament and gov-

ernment, and it subordinated state bodies of B&H to the federal ones in issues within the federal state competence. There was, however, considerable “republic” and “self-management” legislation, especially in the fields of economy and services, allowing for the expression of specific features of Bosnian and Herzegovina and for self-management of local communities, companies and institutions.

An attempt to create such state community whereby Bosnia and Herzegovina, along with other federal units, could have more autonomy and could reach all the federal level decisions by consensus, as provided by the 1974 Constitution, failed as a lasting solution, which is why Yugoslavia dissolved in 1991/1992. Thus, after losing its independence in 1463, 529 years later, on 6 April 1992, Bosnia and Herzegovina was again internationally recognised as politically independent and sovereign state, and it assumed its full status of subject of international law.

Subsequent political, social and economic changes eliminated the socialist features from its organisation, thus eliminating the “socialist” pre-determiner from its name. The official name was “Republic of Bosnia and Herzegovina”. The Dayton Agreement, signed in Paris on 14 December 1995, removed the attribute “republic”, and the official name of the state is just “Bosnia and Herzegovina”, consisting of two entities with a wide political autonomy.

The Peace Agreement guarantees territorial integrity of Bosnia and Herzegovina within its internationally recognised borders, state sovereignty exercised by state bodies, and the status of a subject under international law, as well as membership in international organisations. The current legal system was created by the B&H Constitution (Annex IV of the Peace Agreement) supplemented by 15 international conventions and treaties, with the status of a constitutional nor in the B&H legal system. The B&H legal system includes the legal systems of its entities, cantons and municipalities.

Since Bosnia and Herzegovina has a long historical and political tradition of regional organisation, the best option is to organise it as a federation of cantons in its entire internationally recognised

territory, with no national denominators. That is why the current division into entities should be seen as interim. The term Bosnia as a society and a state means an ethnically mixed population in its entire territory, with full respect of national, civil and human rights and freedoms. Without this, it would not be Bosnia as history knew it.

The colonial name of “Bosnia and Herzegovina”, created during the Austro-Hungarian rule should be changed, and our country should be given back its historical name - BOSNIA.

NOTES:

1. Constantine Prophirogenet, O upravljanju carstvom, August Cesarec and AGM, Zagreb 1994, p. 92
2. Nada Klaic, Srednjevjekovna Bosna, Eminex, Zagreb 1994, pp. 5, 19, 20, 21
3. Ante Babic, Iz istorije srednjevjekovne Bosne, Sarajevo 1972, p. 79
4. Mijuskovic, Vizantijski izvori IV, 1971, pp. 1-106
5. Dinic, Historija naroda Jugoslavije I, pp.562, 563
6. Smiciklas, Codex diplomaticus regni II, p. 24 and N.K. Srednjevjekovna Bosna, p. 79
7. Srednjevjekovna Bosna, p. 117
8. Ibid, pp. 124-143
9. Iz problematike, Prilozi No. 14-15, Sarajevo 1978, p. 64
10. Srednjevjekovna Bosna, p. 160
11. Ibid, pp. 174-180
12. Istrazivanja, p. 404-405, Srednjevjekovna Bosna, p. 181
13. Istrazivanja, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, st. XVIII, 1906, pp. 404-405
14. Srednjevjekovna Bosna, p.182
15. Ibid, pp. 182, 183
16. Ibid, p. 215
17. Ibid, pp. 213, 216
18. Ibid, pp. 248, 249
19. Ibid, pp. 262-264
20. Klaic, Poviest Bosne, pp. 193-194
21. Pavao Andjelic, Ph.D., Barones regni i drzavno vijece srednjevjekovne Bosne, Prilozi br. 11-12, Sarajevo 1975-1976
22. Sabanovic, Bosanski pasuluk, p. 35
23. Ibid, p. 49
24. Taken from ibid, pp. 77-78, 92-94, 229-231
25. "Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja drugog svjetskog rata", Sarajevo 1994
26. See Sabanovic, Bosanski pasuluk, pp. 77-81, 92-94, 229-231, 101, 109-114, 95-98, 233-234, 88-91

27. See Avdo Suceška, *Državno-pravni razvitak Bosna i Hercegovine*, Sarajevo 1995; Halil Inalčizik, *Osmansko carstvo*, pp. 99-197
28. Imamović, p. 15, note 17: This provision was considered secret, and the first to publish it was former French Minister of Foreign Affairs Gabriel Hanotaux in October 1908, *Belgrade, "Delo" magazine* 49/1908
29. Zivojin Perić, *O pravnom položaju Bosanaca i Hercegovaca u stranim državama*, Belgrade 1906, p. 31; M. Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjopolitički razvitak BiH od 1878 do 1914*, pp. 5, 15, 17, 18, 19, 23, 24
30. Peter Sugar, *Industrialisation of Bosnia and Herzegovina 1878-1918*, Seattle 1963
31. Dževad Juzbašić, *O nastavku paralelnog austrijskog i ugarskog zakona o upravljanju Bosnom i Hercegovinom iz 1880*, *Radovi ANUBiH*, XXXI/1967
32. Thus, for example, at the 5th session of the Bosnian Parliament on August 23, 1910, Dr. Jozo Sunarić filed a protest before the Land Government regarding the fact that Viennese professor Friedrich Tezner wrote in "Der Kaiser" in 1909 that BiH was a colony. *Stenograms*, I/1910
33. Imamović, *Pravni sistem i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine 1878-1914*, *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu*, No. 1-3/1972; László Szalay, *Bosnia et Herzegovina*, *Magyar Gófi Lexikon*, II, Budapest 1899, p. 255; Vojislav Bogicević, *Aneksija Bosne i Hercegovine i jugoslovensko pitanje*, *Historijski pregled*, No. 4/1959, p. 337; Content of the annexation discussions was also published by H. Kapidžić in *Glasnik arhiva i Društva arhivista BiH*, IV-V/1964, pp. 133-188; Imamović, *Pravni položaj i...*, pp. 27-36; See Imamović, *Pravni sistem i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine*, pp. 245-246
34. Ferdo Čulinić, Ph.D. *Dokumenti*, pp. 118, 119
35. Ferdo Šišić, *Dokumenti*, p. 280
36. Vojnoistorijski institut, Belgrade, *Fond NDH*, No. 85-38/14-1; *Zbornik NOR-a*, Vol. IV, book 2, p. 213; Josip Broz Tito, *Borba naroda Jugoslavije*, *Zbornik NOR-a*, Vol. II, book 12, p. 330; *Arhiv Saveza komunista BiH*, Vol. III, *Istorijsko odjeljenje CK SK BiH*, Sarajevo 1952, p. 12; 1941 u istoriji naroda Bosne i Hercegovine, Veselin Masleša, Sarajevo 1973, p. 166; *Peti kongres KPJ*, Kultura, Belgrade, 1984
37. Pero Moraca, *NOP u Bosni i Hercegovini u vrijeme osnivanja ZAVNOBiH-a*, *Prilozi*, No. 4, p. 247
38. Avdo Humo, *Narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini i AVNOJ - 1942-1943*, Rad, Belgrade 1974; *ZAVNOBiH*, Vol. I, pp. 58-69; Hasan Brkić, *U matici života*, Svjetlost, Sarajevo, pp. 37-81; Rodoljub Čolaković, *Izabrani govori i članci*, Vol. I, Svjetlost, Sarajevo 1960, pp. 47-192, 197-211

39. Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a, pp. 208. 231-242
40. ZAVNOBIH, Vol. I, pp. 170-171, 233-234, 237
41. Ibid, Vol. II, pp. 321, 483-487
42. Sluzbeni list NR BiH, No. 8/46, 46/46
43. Compare: Drago Borovcanin, Ph.D, Izgradnja bosanskohercegovacke drzavnosti u uslovima NOR-a, Svjetlost, Sarajevo 1979, pp. 80-268
44. Compare: Lukic-Grebo, Osnovi pravnog sistema SFRJ, pp. 257-262
45. Amendments to the SR B&H Constitution, July 31, 1990
46. Sluzbeni list SR BiH, December 23, 1991
47. Sluzbeni list R B&H, No. 1, 9 April, 1992
48. Constitution of Bosnia and Herzegovina, Annex IV, General Framework Peace Agreement for Bosnia and Herzegovina, December 14, 1995

Sadržaj - Contents

PREDGOVOR	5
U V O D	7
BANOVINA BOSNA	9
KRALJEVSTVO BOSNA	13
OSMANSKI AJALET BOSNA	15
AUSTROUGARSKI CORPUS SEPARATUM	21
BOSNA U DRŽAVI SHS	27
BOSNA U KRALJEVINI SHS	29
BOSNA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI	31
FEDERALNA BOSNA I HERCEGOVINA	33
NARODNA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA	35
SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA	37
REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA	43
DRŽAVA BOSNA I HERCEGOVINA	53
R E Z I M E	55
N A P O M E N E	61
PREFACE	67
INTRODUCTION	69
BANATE OF BOSNIA	71
THE KINGDOM OF BOSNIA	75
THE OTTOMAN AYALET OF BOSNIA	77
THE AUSTRO-HUNGARIAN CORPUS SEPARATUM	83
BOSNIA WITHIN THE STATE OF SERBS, CROATS AND SLOVENES	89
BOSNIA IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES	91
BOSNIA IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA	93
FEDERAL BOSNIA AND HERZEGOVINA	95
PEOPLES' REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	97
SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	99

REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	105
BOSNIA AND HERZEGOVINA.....	115
S U M M A R Y	117
N O T E S.....	123

DO SADA OBJAVLJENO

BIBLIOTEKA "TRIBINA"

1. POGLED NA DRUŠTVENO I POLITIČKO ORGANIZIRANJE BOŠNJAKA - MUSLIMANA , **prof.dr. Kemal Hrelja, Alija Isaković, Fikret Muslimović**
2. ORGANIZIRANOST, STRUKTURA MOĆI I DRŽAVOTVORNOST BOSANSKIH MUSLIMANA, **prof.dr. Kemal Hrelja, dr. Tarik Dizdarević, prof.dr. Mujo Slatina**
3. MASS-MEDIJI DANAS I SUTRA, **prof.dr. Emina Kečo, Hadžem Hajdarević, Mufid Memija, Kemal Muftić, Asim Gruhonjić**
4. MIROVNI PREGOVORI I INTERESI BOSANSKIH MUSLIMNA, **Prof.dr. Omer Ibrahimagić**
5. AGRESIJA NA R BiH I ODBRANA DRŽAVE, **Nedžad Ugljanin, Jusuf Jašarević, Vehbija Karić, Rifat Bilajac, Asim Gruhonjić**
6. ISLAMSKA CIVILIZACIJA I BOSANSKI MUSLIMANI, **prof.dr. Jusuf Žiga**
7. HISTORIJSKA BIT NACIJE, **prof.dr. Mustafa Imamović, prof.dr. Jusuf Žiga**
8. ODBRANA ZEMLJE I BORAČKA ZAŠTITA, **Hamdija Hadžihasanović, brig. general Munib Bisić**
9. ANTIISLAMSKI SINDROM KAO FAKTOR DESTRUKCIJE BOSNE I HERCEGOVINE, **dr. Halid Čaušević**
10. INFORMIRANJE U NOVIM UVJETIMA, **Asim Gruhonjić, Arif Zulić**
11. KAKO SARAJEVO PREŽIVLJAVA DA BI ŽIVJELO, **Šefkija Okerić, dr. Tarik Kupusović**
12. BOSANSKI MUSLIMANI I FEDERACIJA BiH, **prof.dr. Ibrahim Bušatlija, Edib Bukvić, prof.dr. Kasim Begić, doc.dr. Šaćir Filandra**
13. PRILOG SOCIJALNO PSIHOLOŠKOM RAZUMIJEVANJU AGRESIJE NA R BiH, **dr. Mujo Slatina**
14. NACIONALNO I NACIONALISTIČKO, **dr. Tarik Dizdarević**
15. SRPSKO GRAĐANSKO VIJEĆE I BUDUĆNOST R BiH, **dr. Mirko Pejanović, dr. Halid Čaušević, prof.dr. Omer Ibrahimagić**
16. AGRESIJA I GENOCID - FALSIFIKAT I REVIZIJA, **prof.dr. Ćazim Sadiković**
17. NOVI SVJETSKI POREDAK I BOSNA I HERCEGOVINA - NEW WORLD ORDER AND BOSNIA AND HERZEGOVINA, **dr. Irfan Ljubijankić**
18. FEDERACIJA PROJEKCIJA BUDUĆNOSTI BiH - BUDUĆNOST BOSNE I HERCEGOVINE KAO STJECIŠTA CIVILIZACIJA, **prof.dr. Ivo Komšić, prof.dr. Zdravko Sančević**

19. SUKCESIJA ex- SFRJ, **dr. Dževad Derviškadić**
20. POVIJESNA PLJAČKA ZEMALJSKOG OD STRANE NEBESKOG NARODA, **dipl. ing. Nedžad Aganović**
21. CENTRALNA BANKA I MONETARNI SISTEM R BiH, **doc. dr. Enver Backović**
22. BOŠNJAČKI MEMENTO, **prof.dr. Hajrudin Numić**
23. STRANA ULAGANJA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, **Tufik Burnazović**
24. AGRESIJA I PROPAGANDA, **prof.dr. Muhamed Nuhić**
25. PRAVNI OSNOVI NESTANKA SFRJ, **dr. Halid Čaušević**
26. ROY GUTMAN "SVJEDOK GENOCIDA" PROMOCIJA - ROY GUTMAN "A WITNESS TO GENOCIDE" PROMOTION
27. BITKA ZA NAFTU ISLAMSKIH ZEMALJA, **prof.dr. Muris Osmanagić**
28. O BOSANSKOM JEZIKU, **prof.dr. Senahid Halilović**
29. ZLOČINCI PRED HAŠKIM SUDOM, **Sead Hodžić**
30. KORELACIJA VJERE I NACIJE, **prof.dr. Ibrahim Bakić**
31. AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I BOSANSKA KRAJINA, **Muhamed Bešić**
32. RAZVOJNE I ŽIVOTNE DILEME SARAJEVA, **prof.dr. Midhat Aganović**
33. PRAVO NA SAMOOPREDJELJENJE, **Mustafa Resulović**
34. BOSNA I "GLOBALNI BALKAN" , **Muhamed Bešić**
35. JUBILEJ I KRIZA UJEDINJENIH NACIJA, **Mustafa Resulović**
36. DAN DRŽAVNOSTI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, **prof.dr. Ejup Ganić, dr. Omer Ibrahimagić, akademik Edhem Čamo**
37. SJEĆANJE NA DR. IRFANA LJUBIJANKIĆA, **prof.dr. Ismet Dautbašić, Muhamed Bešić**
38. FEDERACIJA BIH USLOV REINTEGRACIJE BiH, **Edhem Bičakčić**
39. AMERIKA I MIROVNO RJEŠENJE ZA BOSNU I HERCEGOVINU, **prof.dr. Mirko Pejanović**
40. MUSLIMANI IZMEĐU TRADICIJE I SUVREMENOSTI, **mr. Adnan Silajdžić**
41. BOSNA U MIROVNOM PROCESU, **prof.dr. Omer Ibrahimagić**
42. VOJNI ASPEKTI MIROVNOG SPORAZUMA ZA BOSNU I HERCEGOVINU, **Armijski general Rasim Delić**
43. MOGUĆA PROJEKCIJA BiH PREMA STAVOVIMA ZAPADA, **Miro Lazović**
44. ZNANJE I RAZVOJ BiH, **prof.dr. Ismet Dizdarević**
45. BOŠNJACI U INOZEMSTVU, **prof.dr. Enes Pelidija**

46. ISLAM U SUVREMENOJ BOSNI - ISLAM IN CONTEMPORARY BOSNIA -
prof.dr. Enes Karić
47. FEDERACIJA BIH - NA PUTU REALIZACIJE, **Krešimir Zubak**
48. IZBORNA PRAVILA ZA IZBORE U 1996. GODINI U BOSNI I HERCEGOVINI,
prof.dr. Omer Ibrahimagić
49. VJERSKI ŽIVOT I PRAVA U SAD, **dr. Nedžib Šaćirbegović**
50. POLITIČKA DIMENZIJA ISLAMA, **Džemaludin Latić**
51. SLOBODA I LJUDSKA ODGOVORNOST, **prof.dr. Rasim Muminović**
52. ISLAMSKO PRAVO I ŠERIJATSKI SUDOVI, **mr. Ibrahim Džanović**
53. IZMEĐU MITA, PAMĆENJA I ZABORAVA, **Hamza Bakšić**
54. BOŠNJACI JUČE, DANAS I SUTRA, **prof.dr. Ejup Ganić**
55. PRIVREDNE PERSPEKTIVE BIH U MIRU, **prof.dr. Kemal Hrelja**
56. EGZISTENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE KAO DRŽAVE,
doc.dr. Uzeir Bavčić
57. SAVREMENA BOŠNJAČKA POLITIKA, **doc.dr. Šaćir Filandra**
58. ŠUMARSTVO KAO FAKTOR RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE,
prof.dr. Šukrija Šaković
59. KULTURA I MIROVNI SPORAZUM O BiH, **prof.dr. Jusuf Žiga**
60. SANDŽAK U SADOŠNJOSTI I BUDUĆNOSTI, **prof.dr. Enes Pelidija**
61. BOŠNJACI I OPĆA KULTURA, **Alija Isaković**
62. PROGRAMSKI CILJEVI BOŠNJAKA U KULTURI, **prof.dr. Munib Maglajlić**
63. BOSNA , BOŠNJACI I ISLAMSKI SVIJET, **dr. Ismet Grbo**
64. MEĐUNARODNI SUDOVI I BOSNA I HERCEGOVINA, **Alija Nuhbegović**
65. TRADICIONALNI I FEMINISTIČKI ODGOJ BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH
MUSLIMANA - BOŠNJAKA, **Nusret Voloder**
66. PRAVNI ASPEKTI INTEGRACIJE BiH, **Sead Hodžić**
67. IZBORI 96 I REINTEGRACIJA BiH, **Suad Arnautović**
68. USTAVNO SUDSTVO I DEJTON, **prof.dr. Ismet Dautbašić**
69. BOŠNJAŠTVO I BOSANSTVO, **prof.dr. Hajrudin Numić**
70. BOSNA I AMERIČKI NACIONALNI INTERESI, **Nerzuk Ćurak**
71. SVAKA POLITIKA JE LOKALNA, **Suad Arnautović**
72. MANIHEJSTVO, BOGUMILSTVO I ISLAM, **Bećir Džaka**
73. ČEKA LI NAS VIJETANAMSKI SINDROM?, **prof.dr. Jusuf Žiga**
74. INTELEKTUALCI I VRIJEME, **prof.dr. Amir Pleho**
75. KAKO ŽIVJETI ZAJEDNO?, **fra Luka Markešić**
76. PSIHOLOŠKE POSLJEDICE AGRESIJE NA BiH, **prof.dr. Ismet Dizdarević**

77. BANJALUČKI BOJ 1737. GODINE U POVIJESTI BOSNE I BOŠNJAKA, **prof.dr. Enes Pelidija**
78. DEMOKRACIJA I NACIONALNI INTERESI U BIH, **Esad Zgodić**
79. BOŠNJACI KOSOVA - POLOŽAJ I IDENTITET, **Skender R. Redžepagić**
80. ISLAM PRIJE DOLASKA OSMANLIJA U NAŠIM KRAJEVIMA, **Šefko Omerbašić**
81. ŠEHIDI - SVJEDOCI VJERE, **Muharem Omerdić**
82. POSTDAYTONSKA BiH I PROBLEM ZAPOŠLJAVANJA, **Mesud Sabitović**
83. BEZBJEDNOST U DEMOKRATSKOJ BiH, **Mehmed Žilić**
84. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA I NESTALA LICA, **Amor Mašović**
85. PENZIJE U BOSNI I HERCEGOVINI IZMEĐU REALNOSTI I NOVIH IZAZOVA, **Mustafa Memić**
86. MINE U BOSNI I HERCEGOVINI, **Enes Čengić**
MOGUĆNOST HIRURŠKIH TRETMANA POVREDA DONJIH EKSTREMITETA
PROUZROKOVANIH EKSPLOZIVNIM SREDSTVIMA,
Faris Gavrankapetanović.
87. RASKRŠĆA PRIVREDNOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE, **Firdus Hamzagić**
88. ULOGA ILMIJE U ODBRANI BIĆA BOSNE, **Hafiz Halil ef. Mehtić**

BIBLIOTEKA "ARABESKA"

1. ISLAM U BOSNI, **dr. Mustafa Cerić, Reisu-l-ulema**
2. KRVAVA BOSANSKA ZBILJA, **prof.dr. Jusuf Žiga**
3. ČOVJEK USPRAVNOG HODA
4. BOŠNJACI U OSMANSKOJ DRŽAVI , **Ak. Avdo Sućeska**
5. SANDŽAK NA PUTU AUTONOMIJE
6. STANJE KULTURNOG BLAGA BiH
7. KRVAVA BOSANSKA ZBILJA - dopunjeno drugo izdanje,
prof.dr. Jusuf Žiga
8. DRŽAVNOPRAVNI KONTINUITET BOSNE I HERCEGOVINE DO
PRISAJEDINJENJA KRALJEVINI SHS, **Zlatko Badrov**
9. KNJIŽEVNIK I MISLILAC ALIJA ISAKOVIĆ

BIBLIOTEKA "POSEBNA IZDANJA"

1. RATNI KONGRES BOSANSKOMUSLIMANSKIH INTELEKTUALACA,
22 DECEMBAR 1992.
2. SVJEDOK GENOCIDA, **Roy Gutman**
3. PREGLED RADA 1992.-1994.
4. UZROCI, CILJEVI I RAZMJERE AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU, 1991-1995. - CAUSES, OBJECTIVES AND EXTENT OF THE AGGRESSION AGAINST BOSNIA AND HERZEGOVINA 1991-1995.,
prof.dr. Smail Čekić
5. SANDŽAČKO PITANJE - SANJAK QUESTION, **prof.dr. Šefkija Čekić**
6. CIJENA BOSNE, članci, izjave i javni nastupi, 1992-1995.
prof.dr. Ivo Banac
7. "ETNIČKO ČIŠĆENJE "GENOCID ZA "VELIKU SRBIJU"
priređio Tilman Zulch
8. HAŠKI TRIBUNAL - THE HAGUE TRIBUNAL, **prof.dr. Smail Čekić**
9. ORBITON I ORBITONSKI MODELI ELEMENTARNIH ČESTICA, (STUDIJA),
prof.dr. Hajrudin Numić
10. PRAVO NA SAMOOPREDJELJENJE, POSEBNA STUDIJA Palestina,
Ernest Petrić
11. PRIVLAČENJE I TRŽIŠTE KAPITALA, - **Tufik Burnazović**
12. PAPA NA PUTU MIRA U BiH, **mr. Džemaludin Latić**
13. DRŽAVNOST I NEZAVISNOST BOSNE I HERCEGOVINE,
prof.dr. Omer Ibrahimagić
14. DRŽAVLJANSTVO BiH - **Hilmo Pašić**
15. SLIKE SARAJEVA U ROMANU LEGENDA O ALI PAŠI
16. PREGLED RADA 95-96
17. MEĐUNARODNA HUMANITARNA AKTIVNOST I CIVILNO DRUŠTVO - INTERNATIONAL HUMANITARIAN ACTIVITIES AND CIVIL SOCIETY,
dr. Žarko Papić
18. AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU I NJEN OPSTANAK,
Muhamed Vejzagić
19. BOŠNJACI U REPUBLICI HRVATSKOJ - BOSNIACS IN THE REPUBLIC OF CROATIA, **Šemso Tanković**
20. SADAŠNJOST I POLITIČKA BUDUĆNOST BOSNE I HERCEGOVINE - PRESENT AND POLITICAL FUTURE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA,
prof.dr. Mirko Pejanović

21. BOSNA I HERCEGOVINA I SVIJET, JUČER, DANAS I SUTRA - BOSNIA HERZEGOVINA AND THE WORLD - YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW, **Husein Živalj**
22. USTAV I POLITIKA. Kritika etničkih ustava i postrepubličkog ustavotvorstva u Bosni i Hercegovini, **Edin Šarčević**
23. PJESNIKOV STRAH OD STVARNOSTI, **Tilman Zulch**
24. ZAPADNOEVROPSKI HERETICI I BOSANSKI BOGOMILI, **Salih Jalimam**
25. SVJETSKA BANKA I BOSNA I HERCEGOVINA - **Imšir Imširević**
26. PRIVATIZACIJA BH BUDUĆNOST - **Edhem Bičakčić**
27. BOSNA RASKRSNICA EVROPE - **prof.dr. Šefkija Čekić**
28. ODNOSI REPUBLIKE HRVATSKE, FEDERACIJE BIH, I BOSNE I HERCEGOVINE, U DUHU WASHINGTONSKIH I DAYTONSKIH SPORAZUMA, **Darinko Bago**
29. BOSNA I BOŠNJACI U POLITICI I PRAKSI DR. FRANJE TUĐMANA "BOSNE MORA NESTATI"
30. PARLAMENTARIZAM U BiH, **Sead Hodžić**
31. RAT I MIR U BOSNI I HERCEGOVINI / WAR AND PEACE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, **Alija Izetbegović**
32. BOSANCI EVROPEJCI - BOSNIANS EUROPEANS, **Charles Crawford**
33. SUPREMACIJA BOSNE I HERCEGOVINE NAD ENTITETIMA - SUPREMACY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA OVER ITS ENTITIES, **Prof.dr. Omer Ibrahimagić**
34. ORGANIZACIJA ISLAMSKE KONFERENCIJE I AGRESIJA NA R BiH 1992. - 1995., **Alija Muminović**
35. HRVATI I BOSNA I HERCEGOVINA, **Drago Pilsel**
36. LJUDSKA PRAVA U ISLAMU, HUMAN RIGHTS IN ISLAM, DIE MENSCHENRECHTE IM ISLAM, **Sead Hodžić**
37. JEDNAKOST MEĐU LJUDIMA TEMELJNA PRETPOSTAVKA ZA OSTVARIVANJE SVIH DRUGIH LJUDSKIH PRAVA, **Muharem Omerdić**

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine,
Sarajevo

UDK 342(497.6)(091)

IBRAHIMAGIĆ, Omer

Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine =
Constitutional development of Bosnia and
Herzegovina / Omer Ibrahimagić ; [prijevod na
engleski Amira Sadiković]. - Sarajevo : Vijeće
Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 1998. - 126
str. ; 21cm. - (Biblioteka Posebna izdanja /
Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, br.
38)

Tekst na bos. i engl. jeziku

ISBN 9958-47-030-6

COBISS-ID 486150

Na osnovu člana 19. tačka 13. stav 2. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/95 i 25/97), na zahtjev **Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca** iz Sarajeva, broj: 01-194/98 od 29.07.1998. godine, Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta daje MIŠLJENJE da je knjiga **"Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine"** autora **prof.dr. Omera Ibrahimagića**, proizvod iz člana 19. tačka 13. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.

